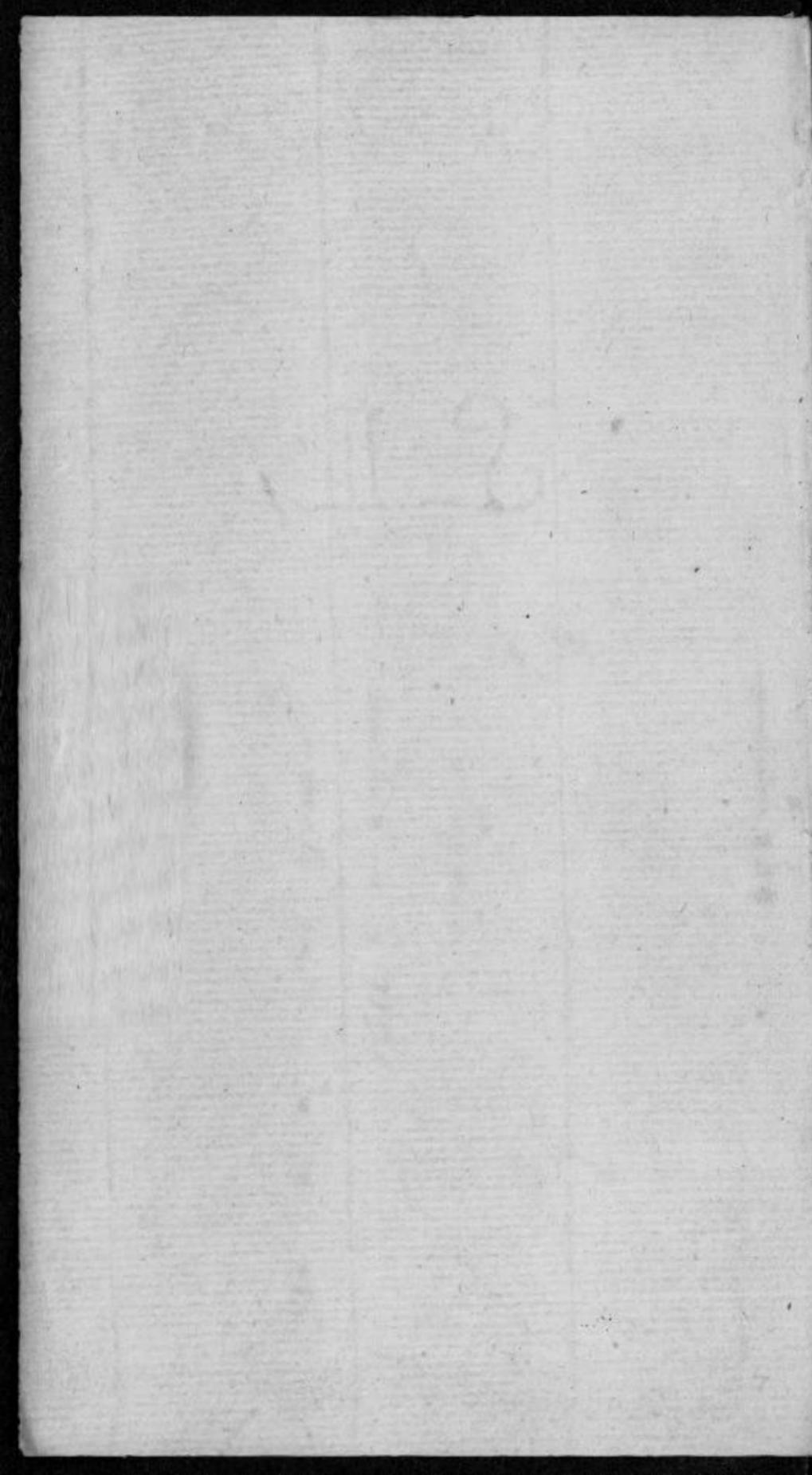

Édition originale
du Prædium Rusticum
portée à tort par
Rousseau "L'agriculture"
Paris 1774 -
in 4° pp. - 50
éinne parue en 17¹⁰
à Paris -
cel exemplaire
renferme les 10 gravures
de Diderot en gravé
par Cars - en très
belles épreuves - et
il est rare de trouver
cette édition avec les
10 figures - surtout en
relieure de l'époque -
quasi postérieure; le gravur
J F Cars était né à Lyon en
1670 -

PV

Resp Pf XVIII - 135

JACOBI

VANIERII

è

SOCIETATE JESU,

PRÆDIUM RUSTICUM.

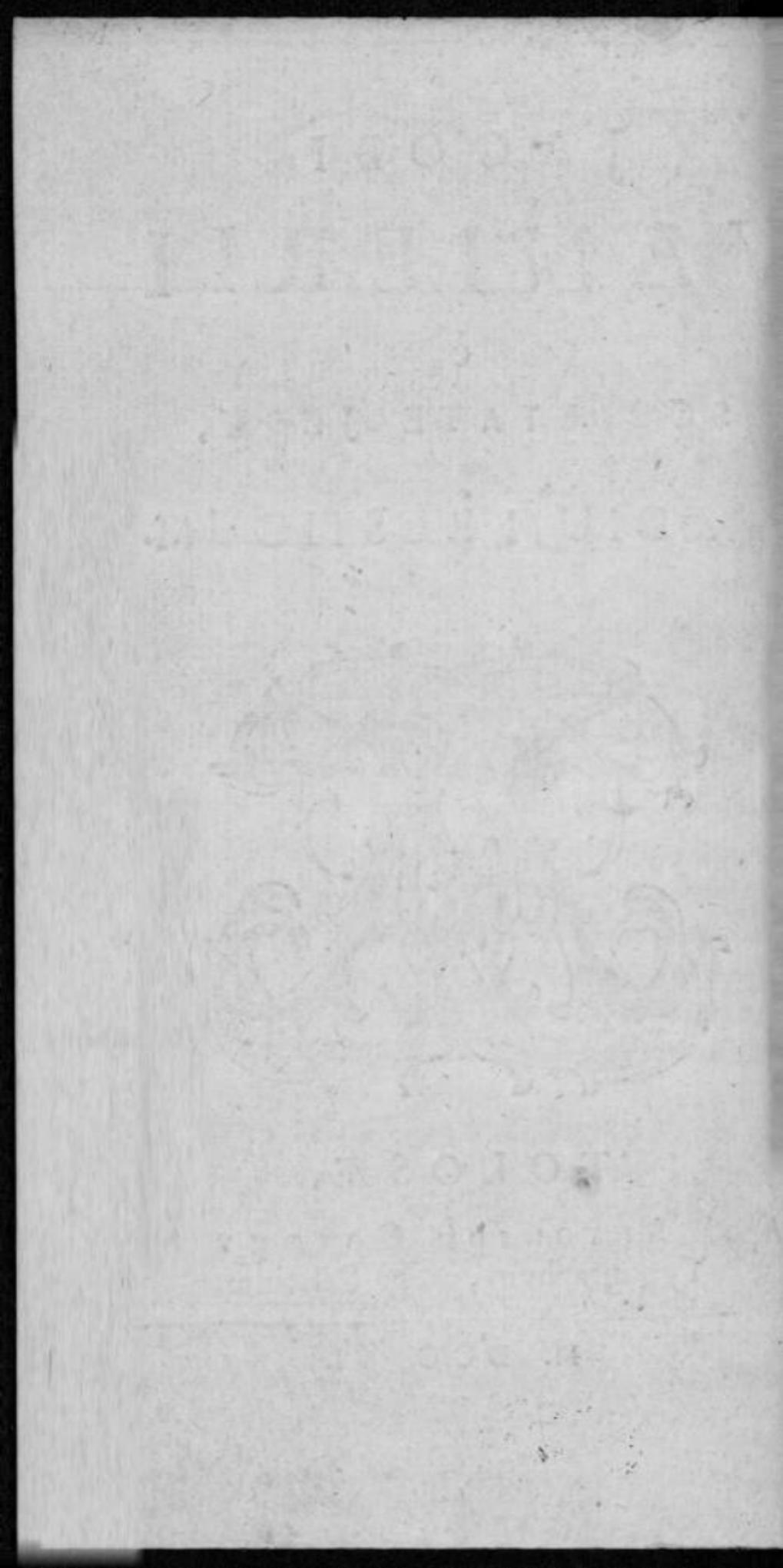
TOLOSÆ,

Apud ANTONIUM COLOMYES,
Typographum, propè Palatium.

M. DCC. VI.

ILLUSTRISSIMO VIRO
NICOLAO LAMONIO
BAVILLEÆO.

VI D E S quām obsequentem me habeas, VIR ILLUSTRISSIME, qui musas, atque intermisam agrorum culturam non resumam modo, quod suaseras, sed opus aggrediar quod universam ferè ruris disciplinam complectitur: id enim oneris imposui mihi, ut predium rusticum duodecim conficerem libris, quorum argumenta subjicio, ut fide tibi semel obligata, nulla me negotia, nullus scribendi labor à suscepio consilio deterrere deinceps possint. Primo quidem libro docebo quomodo fundum emi, ac reparari oporteat. Deinde servorum delectum, & varia singulorum in excolendis agris ministeria persequar. Tertio laboriosissimum hominis in agriculturā socium Bovem aliasque informabo pecudes quæ vel in consortium operum vel redditūs & custodiæ causa nutriuntur. Et quoniam empto prædio compa-

EPISTOLA.

ratisque ad illius culturam servis, & pecoribus, statim conserendum censem rusticarum rerum periti, calendarum arborum rationem tradam in 4° libro. in 5° annuas agrorum operas summatim sequar, ut quid quaque tempestate ruri peragendum sit, uno velut intuitu conspicatur; quo loco de pratis & segtibus præcipiam quæcumque sciuū digna judicavero. Tum plenius tractandas aggrediar delicatores rusticationis partes, hortos scilicet vires, optimamque vini conficiendi rationem. Adjiciam denique aves Cortales, Columbas, Et piscinam; quæ ad rem familiarem non minus quam ad villaे splendorem pertinent. Ulimum domestico Lepori librum destinaveram, ut rusticis conviviis eas quoque adderem epulas non pecuniâ, non venantium sudore partas: sed intellecti placere tibi ut venationis voluptati magis indulgerem, neque Leporem unum, sed sylvestrem quoque Capream, Aprum, Damam, aliasque fulvas, ut vocant, feras meo vivario includerem. Cujus argumenti amanitatem eò libentius sequar, quo me à proposito non recessurum puto, si traditâ totius agriculturae arte, id demum apposuero quod magnoperè invitet, rurique quam diutissimè teneat dominos quorum præsentia in operibus rusticis tantum pollet, ut nullo terra lœtamine pinguior fiat quam si frequentibus domini vestigiis proculceatur.

Habes, VIR ILLUSTRISSIME,

E P I S T O L A.

seriem propositi operis cuius magnitudine ne
& ipse scribendo opprimar, & tu legendo de-
fatigeris, binos, vel singulos seorsim libros
edere constitui, postquam illos tuo iudicio
comprobaveris. Is enim es quem arium om-
nium ac scientiarum non patronum modo, sed
& magistrum veneramur. Namque apud ora-
tores constat, non habere illos unde meliora
eloquentiae documenta sumant, quam si te di-
centem in publicis Provinciae comitiis au-
dierint. Quantum in pertractandis negotiis,
rebusque publicis administrandis proficiunt
qui te proprius inuentur, declaravit equissi-
mus rerum astimator Ludovicus magnus,
qui Cursonium filium tuum praefecturam donavit
amplissimam, non tam perpendens ejus annos,
quam exemplorum tuorum vim, praeclaram-
que illius indolem faustis sub penetralibus enu-
ritam. Et quamquam usus togæ tranquillior,
te à gerendis bellis amoverit, ubi tamen Pro-
vinciae salus te ad arma capessenda compulit,
perspectam animi tui magnitudine, reique belli-
ca peritiæ, non longis experimentis, sed mi-
râ ingenio sagacitate partam, exercitatissimi
bellatores te, non consiliorum modo, sed & ar-
morum Ducem sequebantur. Sed ne cetera in-
tempestivè commemorem; quanto mihi ad rem
poëticam adjumento futurus es, jam probè
novi ex frequentibus tuis litteris iisque uber-
rioribus quam ab occupatissimo viro sperare
debueram: nec possum quin gratuler ipse mi-

EPISTOLA.

bi, qui in Provincia repererim præsidium, quale Parisiis habuere maximum Rapinus, Comirius, Ruens, aliique celeberrimi vates, quorum acuebat industriam **LAMONIUS** pater tuus Senatus Parisini Princeps illustrissimus, nec fortunarum magis, quam famæ arbiter. Tu apud illum in Musarum quasi domicilio educatus, & paternarum virtutum emulator, studia mea non adhortando tantum sed erudiendo quoque promoves; minusque tibi deboe quod munificentissimâ tua voluntate scribendi oium feceris, quam quod consiliis caveas iuis, ut otio illo rectè fruar, nihilque è manibus in publicam lucem elabi sinam, quod tuo nomine indignum videri possit. Perge & depositâ bonitate quâ soles ad te adeentes excipere, duram nunc primum severitatem adhibe: versusque quos ad te mitto libere redargue. Quantum enim alii tuâ apud Regem granâ ad honores & dignitates enituntur, tantum ego in scribendo præsidium spero ab acutissimâ illâ ingenii vi qua tibi non minus apud litteratos quam apud politicos commendationis affert.

Deditissimus.

J. VANIERIUS.
è SOCIETATE JESU.

PRIVILEGE DU ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU
Roy de France & de Navarre , à Nos amez &
feaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de
Parlement , Mrs. des Requêtes ordinaires de Nô-
tre Hôtel ; Grand Conseiller , Prevôt de Paris ,
Baillifs , Senechaux , leurs Lieutenans Civils &
autres Nos Justiciers qu'il appartiendra , SALUT .
Le Pere Vaniere de la Compagnie de J E S U S , Nous
à fait remontrer qu'il desireroit donner au public
un Livre intitulé, *Jacobii Vanierii è Societate JESU ,*
Prædium Rusticum ; S'il nous plaisoit luy accorder
Nos Lettres de Privilege sur ce necessaires . Nou s
luy avons permis & permettons par ces presentes
de faire Imprimer ledit Livre en telle forme , mar-
ge , Caractere , & autant de fois que bon luy sem-
blera & de le faire vendre & debiter par tout nô-
tre Royaume , pendant le tems de huit années
consecutives à compter du jour de la date desd.
presentes ; Faisons deffences à toutes sortes de per-
sonnes de quelque qualité & condition quelles-
puissent être , d'en introduire d'impression étran-
gère dans aucun lieu de nôtre obéissance ; & à tous
Imprimeurs Libraires & autres , d'imprimer , faire
imprimer & contrefaire ledit Livre , sans la per-
mission expresse & par écrit du dit exposant , ou de
ceux qui auront droit de luy ; à peine de confis-
cation des Exemplaires contrefaits , de quinze cens
Livres d'Amande contre chacun des contrevenans ,
dont un tiers à nous , un tiers à l'Hôtel-Dieu de
Paris , l'autre tiers audit Exposant , & de tous
dépens , domages , & interêts ; à la charge que ces
presentes seront Enregistrées tout au long sur le
Registre de la Communauté des Imprimeurs &

Libraires de Paris , & ce dans trois mois de la date d'icelles ; que l'impression dudit Livre sera faite dans Nôtre Royaume & non ailleurs , & ce en bon papier & en beau Caractere conformément aux Reglemens de la Librairie ; & qu'avant de l'exposer en vente , il en sera mis deux Exemplaires dans Nôtre Bibliothèque Publique : un dans celle de Nôtre Château du Louvre , & un dans celle de Nôtre très cher & feal Chévalier Chancelier de France , le Sieur Phylipeaux , Comte de Pontchartrain , Commandeur de Nos Ordres ; le tout à peine de nullité des presentes du contenu desquelles . V O U S mandons & enjoignons de faire jouir ledit exposant ou ses ayant cause , pleinement & paisiblement , sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement : Vouloirs que la copie desd. presentes qui sera imprimée au commencement ou la fin dudit Livre , soit tenue pour dûément signifiée , & qu'aux Copies Collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseilliers & Secrétaires foy soit adjoutée comme à l'Original ; Commandons au premier Nôtre Huissier ou Sergent de faire pour l'execution d'icelles , tous Actes requis & nécessaires , sans demander autre permission , & nonobstant Clameur de Haro , Chartre Normande , & Lettres à ce Contraires ; Car tel est Nôtre plaisir . D O N N E à Versailles le 11. jor de Juillet , l'an de Grace 1706. & de Nôtre Regne le soixante quatrième . Par le Roy en son Conseil .

Signé L E C O M T E .

Registré sur le Registre N°. 2. de la Communauté de Libraires & Imprimeurs de Paris , p. 134. n. 283. Conformément aux Reglemens & notamment à l'Arrêt du Conseil du 13. Aoust 1703. à Paris ce 21. Aoust 1706.

Signé G U E R I N , Syndic .
Les Exemplaires ont été fournis .

APPROBATION.

J'AY lu par l'Ordre de Monseigneur le Chancelier, l'Ouvrage intitulé, *Jacobi Vanierii*, è Societate J E S U Prædium Rusticum, qui m'a paru très digne d'être donné au public. FAIT à Paris le 8. Juillet 1706.

RAGUET.

FACULTAS

R. P. PROVINCIALIS.

Ego Petrus Nicolas Societatis J E S U in provincia Tolosana præpositus Provincialis, concedo ut Typis mandetur, *Prædium Rusticum à Jacobo Vaniere Societatis nostræ compositum*, & ab aliquot ejusdem Societatis patribus approbatum. Datum Tolosæ die 8. Junii 1707.

PETRUS NICOLAS.

ΕΡΡΑΤΑ

ERRATA.

- P** Ag. 32. v. 16. propriori, *lege*. propiori.
P. 41. v. 2. qni *lege*, qui.
P. 52. v. 21. ætas non *lege* non ætas.
P. 71. v. 9. sponsam *lege* sponsum.
P. 113. v. 17. permi tenda *lege* permittenda.
P. 115. v. 20. faltus *lege* saltus.
P. 122. v. 23. Fabulo *lege* fabulo
P. 148. v. 5. Suas *lege* suos
P. 162. v. 24. Vincinis *lege* vicinis.
P. 171. v. 15. Draconatia *lege* Dracontia.
P. 242. v. 2. Exignis *lege* exiguis
P. 257. v. 6. Mutuens *lege* metuens.

I. Lib.

L.M. Dumesnil d.

J.F. Care f.

PRÆDII RUSTICI

LIBER I.

ME quoque Parnassi per Iubrica culmina
raptat

Laudis amor ; studium sequar insanabile vates
Ausus non operam , non formidare Poëtæ
Nomen : adorati quondam nunc penè protervo
Monstrantur digito vates ; seramque relinquunt
Non audit uro cineri post funera famam.

Haud tamē arma meis male cōgrua moribus aūsum
Imbelli tractare manu : dat maximus amplam
Materiem Lodoix victo clarissimus orbe ;
Sed jam trita nimis laudum seges : artibus hostes
Usque novis domat ille ; novum non usque Poëtis
Laudandi genus est. Heroum fabula veris
Vincitur historiis ; stupefactaque fama triumphis
Nunc filet , & longo plausus propè concidit usu

A

Nec tenui vacat in focco , grandive cothurno
 Vel fletum populis , vel inanem extundere risum
 Et mea cum nullo doleat mens percita casu ,
 Non gemitus ultro quæram , causasque dolendi ,
 Tristibus illacrymans elegis ; non quemque canino
 Allatrans studio , satyras sectabor amaras.

Secreti tacitâ capior dulcedine ruris :
Quod spectare juvat , placuit deducere versu :
 Dulcis enim vetat ingratum sentire laborem
 Materies ; & me , solers si forte negabit
 Ingenium , facient amor & natura Poëtam.

Vana deûm simulachra Ceres cum patre Lyæo
 Cedite ; fœcundat vero qui numine terras
 Christiadis colitur toto Deus unicus orbe.
 Humanæ Pater & rector sanctissime gentis ,
 Tu morbo procul , & lethi formidine , ruris
 Inter opes , hominem quondam melioribus ortum
 Auspiciis , blandos dederas sine crimine soles
 Ducere , dum veteres ultro deponeret artus ;
 Et vitæ pertæsus , humum mutaret olympos .
 Unius en? culpâ excidimus , pomumque nefastis
 Mortibus absumptum , cunctis decussit honorem
 Arboribus : non jam segetes injussa merumque ,
 Sed steriles tribulos , & gramen inutile tellus

Parturit ; & lœsi juvāt ultrix numinis iras.
 Paremus taciti ; luimusque paterna volentes
 Crimina : nec petimus natas sine semine messes
 Educet ut tellus ; hominemque in prima reponas
 Fœdera ; sed iusso victum sudore parantū
 Ut faveas clemens ; & quos felicior olim
 Nescierat natura, juves nunc arte labores.

Aggrediar , duce te , mores habitusque locorum
 Explorare ; bonos partis accersere fundis
 Agricolas ; curare greges , sociosque laborum
 Informare Boves ; & agrestibus atque sativis
 Arboribus vestire solum : tum prata secutus ,
 Et segetes , operasque omnes quas annua ruri
 Cura refert ; Olus , & Vites , Vinumque resumam:
 Et constabit honos cultis ubi debitus agris ;
 Chortales addam volucres , mollemque Columbam :
 Äquoreo dein stagna gregi , Leporique fugaci ,
 Et Capreæ , & timido ponam vivaria Cervo.

Lamoniidūm decus & columen , quem publica rerū
 Cura tenet , tibi ne qua forent infecta , colonis
 Hanc quoque me dare cogis opem: tibi cœtera debēt
 Agricolæ , duro tutas à milite fruges ,
 Et quæ vel medio regnarunt otia bello.
 Te prohibente , suos usu peiore ligones

4 PRÆDII RUSTICI

Lethiferum numquam conflavit arator in ensim ;
 Disjunxitque Boves , & lamentabile flenti
 Uxori , & pueris opera imperfecta reliquit.
 Hæresis antiquos quamquam meditata furores ,
 Vincino de monte viros in bella vocaret ;
 Oppidaque armorum fremerent excita tumultus
 Pax aluit segetes ; nec agrestes ulla colonos
 Sollicitos habuit festi quām cura triumphi.

Hinc regem juvat usque novis provincia donis
 Prodigia : namque tibi quid' deneget illa petenti :
 Si non obsequiο , si non cedamus amori ,
 Vincimur eloquio ; reque hortatore , volentes
 Quidquid opum est , bello dudu' impertimus ; & urbēs
 Pro Patriā , pro Rege , viris spoliamus & auro.
 Quare agite agricolæ , duris & ut excita rebus
 Adsit humus , mecum proprios expendite cultus .

Immensos alii tractus , & grandia quærant
 Prædia , centenis quæ convertantur aratis .
 Cui placet utilitas & amœni gratia ruris ,
 Quo potiatur emat , non undē gravetur ; & agri
 Non faciem tantum , sed aquas auramque salubrem
 Inspiciat ; nec quām bellé , quām ductilis alte
 Unda fluat , sed quām facilis , quām largior hortos
 Irriget , & totos latē fundatur in agros .

Sit clemens cœlum ; levis & perlucidus aër ,
Tellus exiguae pendens , nec planior æquo
Perlibrata situ , neque montibus aspera nudis ,
Nec nimis in valles depresso , nec humida stagnis .
Arduus ad boream mons tempestate laborat ;
Et segetem planis imber suffocat in agris :
Villaque demissas intra quæ condita valles
Prospectu caret ; & pluviarum sœpe ruinâ
Obruitur ; mediâque vapor concretus in aurâ
Spicatae cereri nocet , & florentibus uvis .

Non cupidè visumque semel mercabere fundum ;
Quæ bona sunt propriâque nitent virtute , placebunt
Usque magis . Macræ segetes , Virgultaque passim
Non procera satis , neque succo plena , docebunt
Si quod inest terræ vitium ; sed tabida cœli
Si fuerit plaga , si gravior , si morbidus aër ,
Indicium facient manifestum , & rara senectus ,
Atque sepulchrali macies , pallorque , colentum .
Ore sedens , oculorum acies offensa , laborans
Pectus , & infirmo segnes in corpore mentes .

Ipsa autem , quâ sana vigent & corpus & ipsum
Ingenium , cœlo consentiat unda salubri .
Optima quæ saxis præceps aqua volvitur ; illi
Proxima quæ puteis facili deducitur haustu ;

Tertia cisternæ ; pigro tetterima lapsu

Quæ tacitis irrepit agris : nam si quæ palustres

Lympha jacet cannas inter , det pocula tantum

Queis præsens suprema deest in fata venenum.

Non odor ullus aquis , ut in aëre , non sapor ullus

Quæritur : anguillis si quæ scatet , atque bibentum

Pallida liventi non inficit ora colore ;

Vasa nec obducit crustis , neque lenta legumen

Concoquit , & facilis subjectos concipit ignes ;

Nec longum post dein tempus nativa resumit

Frigora , qualis erit vulgo quæ montibus altis

Dejicitur , levis , & cursus tenuata per ipsos ,

Hæc animis favet & stomacho ; potuque salubri

Curat oves , fœcundat agros , & fontibus ornat.

Sed formosa magis quam pinguia prædia fucum

Non faciant : cultu nam sœpe decora laborant

Rura suo , fructus sterili absumentia sumptu.

Arva nec ex spatiis quoque grandibus astimet
empor :

Circumeat fundum ; paleas , olearia vasa ,

Iliceosque cados , spectans & torcula , villæ

Conjiciat redditus ; nova vestigalia norit ;

Et sciat expensis superest quæ copia factis.

Cuncta minutatim quærens interroget ipsos

Agricolas: videat fessis an p̄tata juvencis
 Læta virent; an sylva trabes, & cædea ligna
 Sufficit, armentis an aquaria cōmoda, laxa
 Pastio, conveniens stabulum; num pinguior hortus
 Aut oleri saltem locus opportunus alendo;
 An facilis via quæ dominos invitet ad agrum,
 Et quā ruris opes plaustris vēcentur in urbem.

Ne levia attendas; ut, matutinus euntem
 Si radiis sol infestat, reducemque molestat
 Vespere: si misera est & non habitabilis ædes,
 Dum solida, & tenui non irreparabilis ære,
 Et vasta, & veteri quoque majestate superba.

Nec refert quod rura situ male consita sordent,
 Horrida neglecto squallet quod vinea cultu,
 Limphaque silvestres fluit infœcunda per hortos.
 Hunc eme quem modicis meliorem sumptibus agrū
 Efficias; ubi cuncta vigent; ubi grandia fœlix
 Progenerat virgulta solum; folioque tenaci
 Luxurians hiemi vix arbor cedit, & altâ
 Sub nîve servat adhuc ramī viridantis honorē.
 Ipsa autem renovata brevi se terra quiete
 Restituit, tum sponte sinus fœcunda virentes
 Graminibus tegit injussis; facilisque moveri,
 Nec pluvium tenet humorem, neque finditur æstu

Sed ne prima soli facies imponat , ab alto
 Erue : maternæ vitium telluris in ipsos .
 Gliscit enim fructus ; morbos quibus ipsa laborat ,
 Ut teneris cum lacte parens transmittit alumnis .
 Elige vicinos magnis aut urbibus agros
 Aut grandi pago , vel quod ratis ambulet amni :
 Ditat enim villam facilis vectura ; frequentes
 Nec desunt operæ ruri , nec agrestibus armis
 Artifices fabrique . Tamen sic distet ab urbe
 Fundus , ut hospitiis non infestetur acerbis .

Te quoque vicini juvat explorare coloni
 Et studia & mores : ut enim est sapientis , acerbos
 Erigere in casus animum , quodcumque malorum
 Sors inimica ferat ; stolidæ sic mentis iniquam
 Sponte parare sibi sortem ; litesque perennes
 Vicino cum fure suis transmittere natis .
 Nam modo subducit rivos fitientibus herbis ;
 Agrorum rodi fines ; aut aggere facto
 Immitti torrentis aquas ; impune vagari
 Nunc aliena vides cultos armenta per agros ;
 Et tuus incertæ si quid grex attigit herbæ ,
 Lis oritur , sua quam judex in commoda ducit ,
 Et pecudes habet , ante tuo quam pascua juri
 Asserat ; ut magno tibi vel victoria constet ;

Ec

L I B E R I.

Et debellato redeas non latus ab hoste.
Prætereo raptos furtim de vite racemos ;
Avulsas cum fronde ~~putes~~, è chorte volucres
Abductas, tenerosque vagis cum matribus Agnos,
Atque Bovem, qui si pereat, vicinia furti
Sit suspecta tibi ; neque enim solet ille remotos
Errabunda procul vestigia ferre per agros.

Quam miseros condes soles hæc inter ; ubique
Dulcis amicitia est ; sed fidus rure sodalis
Utilis imprimis ; ut tœdia gratus amico
Diluat alloquio ; convivia mutua curer ;
Auxiliumque ferat bonus accipiatque vicissim.
Quæ tibi si ruri deerint, animumque vacantem
Et volucres tantum pascant, tacitique recessus ;
Nec nisi cum stupidis tibi sint commercia servis ;
Urbanos repetes neglecto rure penates.
Atqui non melius terræ lètamen opimæ ,
Quam præsens oculus domini , cui rure laborum
Utilitas placeat , nou desidiosa voluptas ,
Otiaque ad gelidos fontes & ad arboris umbram.
Idcirco quantum domini fortuna , vel agri
Nobilitas patitur , tibi commodiiora domorum
Extruc membra ; dabis tamen otia prima serendis
Aiboribus , postrema domo stabulisque parandis.

Incipe, & agricolæ quod inertia longa prioris
Perdidit, in melius felici corrigē curā.

Namque parens hominum æternā sortita juventam,
Non senio tellus, non deficit ubere partu;
Sed facili vires, & fertilitatis honorem
Restituit cultu. Nos contra cum semel annis
Invasit nullā reparabilis arte senectus,
In pejus ruimus; nec habet natura regressum.

Expediendus erit saxis & gramine campus
Et silice, & junco: filicem fatione fabarum
Interimes; juncos vinces & gramen aratro:
Sed lapides manibus remove, mediosque per agros
Altius accumula; vel grandibus obrue fossis.
Sæpe tamen cupidos humus exoscula colonos
Decipit; amotis seu jam durata lapillis
Parcius enatam succos immittat in herbam;
Sive repercutiens solem, radicibus imis
Calculus auxilio est, & iniquos temperat æstus.

Horrida si musco vel inertii obducta senectæ
Prata stu, fœnum pariunt ignobile; stercus
Ingeret, vel cineres: quæ si cui pigra videntur
Auxilia; effossum frumentis exaret agrum.
Sed residis ne forte soli prior impetus obsit
Messibus; ante rudi cererem quam rusticus agro.

Obruat, herbosâ nimias farragine vires,

Pallentique Fabâ, Napoque absumat edaci.

Prædia si fuerint nimium nemorosa, revulsis

Arboribus, glandem pingui mutabis aristâ.

Namque habilis segeti est, qui frumentaria lucus

Silvestri rudit ex habitu redigetur in arva.

Mollius ut pecori gramen nascatur ovillo,

Aiva tenent si qui frutices inculta, cremato.

Ast ubi deficient sylvæ; Pinumque virentem,

Et Platanum pones, seraque nepotibus Ulmos.

Sufficies Oleas, si quas dejecerit austus:

Pomaque degeneri passim vilescere fructu

Non patiere; novâ sed ab infitione repostos

Sedulus elicies primâ cum laude sapores.

Sicubi stagnanti seges emoriatur ab imbre,

Affer opem; & medio largas duc æquore fossas.

Occultos, ubi terra fluit sabulosa, canales

Obcoecabis agris: neu præcludatur aquarum

Exitus, illapsusque; sub os utrumque refixis,

Pilarum vice, ponticulos imitabere saxis.

Si fossis uligo nocens siccatur apertis;

Imbricis instar hient latera inclinata; solutâ

Ne vitiemur liumo, vel edaci flumine ductus.

O! tibi torpentes si derivare paludes

Fata darent, cæloque novas ostendere terras,
 Quæis sparsum tegeres semen; proli? fœnore quanto
 Responderet ager, cuius vigor integer ævi.

Siccatis en! ad Bliteram circumspice stagnis, a
 Luxuriet quâm læta seges? quâm pinguia findant
 Æquora vomeribus qui navibus ante secabant.
 Namque suâ totum romana potentia mundum
 Sub ditione tenens, ne quid deperderet agri,
Quo nullus toto melior sibi paruit orbe;
 Fecit iter pigræ longo sub monte paludi:
 Grande opus? emensis exhinc nec inutile sæclis.
 Altius ignoto manabant tramite limphæ;
 Oceanum sed utrumque novo qui fædere jungit
 Alveus, excisi per viscera saxea montis
 Dum foditur, patuere cavi spiracula ductus:
 Opposuitque suos nostris antiqua labores
 Roma, quasi bello fuerat quæ victa, sub eisdem
 Montibus, artificum certaverit æmula laude.
 Cæsarea humorem tacitum, ranasque palustres
 Vicinum in pelagus deduxit Roma, juvencis
 Exiguos ut parca soli proscinderet agros.

*a Romani non procul à Bliterâ juxta vicum cui à
 Dei monte nomen est, paludem exsiccarunt eundem
 que aquis traducendis perforarunt montem, quem
 deinde Riquetus immortalis memoriae vir Regii alvei
 author effodi jussit navibus sub ipsâ humo iterfacturus.*

Gallia

Gallia sed gemino faciens commercia ponto,
 Ignotos b^a ratibus calles tellure sub imâ
 Effodit; & longo suspensis fornice lymphis
 Quæ medium non inde procul per inane volabant
 Icariam visæ naves timuisse ruinam:
 Nunc sub humo mersæ, stygii nigra verrere Ditis
 Stagna potent, & rapta tuos Proserpina casus
 Formident; primos aditus, & opaca locorum
 Limina ni teneant, non atia Cupressus, & ore
 Cerberus immani latrans, umbræque silentes;
 Sed dulces oleæ; sed oves oviumque magistri
 Qui tenero resonare docent loca garrula cantu;
 Ergo citis naves ubi subterranea remis
 Äquora sulcarunt, penetrato monte, patescunt
 Arva, vel elysiis affingere qualia campis
 Non potuit, qui nec Bliteram, nec thessala Tempe
 Conspergit vates. Sed amœni gratia ruris
 Non movet insolitâ puppes formidine captas.

b Inter alia Regii Alvei miracula, tria imprimis
 stupenda quæ ibi memorantur non longis occurruunt
 intervallis. Primo quidem transversum fluvium impo-
 sitis pontibus transmittunt alvei lymphæ. Montem
 deinde perforatum penetrant. Molibus denique la-
 boris eximii retinentur aquæ præcipites, ut facilem è
 monte descensum habeant onerariæ naves.

Namque ubi processere , jugo sublimis ab alto
 Labitur unda sonans ; altas quo more per Alpes
 Auctior imbre ruit saxa inter inhospita torrens.
 Stant in præcipiti naves ; & lapsus aquarum
 Suspensas tacito pinus hotrore fatigat.
 Abruptis tamen unde leves vix ante Capellæ
 Decurrere jugis ; operum molimine grandi
 Descensus habet hinc faciles oneraria navis.

Hæc tua laus , Riquete ? tibi mea Gallia debet
 Quo nihil ad patriæ splendorem grandius , usu
 Quo nihil uberior . Mutato flumina cursu
 Jussa novas intrare vias , diruptaque saxa
 Alcidens vetuere mori. Vicere labores
 Herculeos , quæ tu , per prodigiosa locorum
 Intervalla , mari gemino commercia præbes.
 Magnæ mentis opus ! quod , si mortalia cures ,
 Tu quoque nunc cælo videas miratus ab alto ,
 Ni foret in terris oculos quo pascere mavis
 Lamoniâ de matre nepos , cui magna parantur
 Virtutum documenta domi , seu martia quondam
 Huic galea , aut themidis sacros premat insula crines ;
 Seu patrui insistat vestigia , sive parentis :
 Legibus hic regni beat interiora , Tolosam
 Divitiis , altisque animis , & moribus ornans ;

Hic patrios Gallo tutatur milite fines.

Aspice Vangiacis nuper bellator in agris
 Ut fractis fert rebus opem ; numeroque superbum
 Exiguis audax remoratur viribus hostem ;
 Difficilemque refert palmam , quo cardine rerum
 Si fugeret, viciisse fuit ; propriamque salutem
 Cum desperassent alii , Carmanus equestres
 Liberat adversâ turmas in parte relictas.

Militibus loca nulla suis ratus invia , tutos
 Cum post terga fugæ calles reperisset, in hostem
 Quadrato medius junctum movet agmine martem :
 Oppositamque ruens aciem manus una , phalanges
 Innumeræ inter , sibi per tormenta, per enses
 Pandit iter ferro ; socios à morte reducit ,
 Ostetiumque probrum victricibus eluit armis.

Illius hunc retulit facti Carmanus honorem
 Quem Lodoix sine more datum sperare nepotes
 Lege cavit : neque enim rerum putat arbiter æquus
 Posse virum posthac sibi tantum ascissere laudis.

Stagnantes docui latices educere fundo :
 Arida nunc riguis ubi fontibus arva carebunt ;
 Signaque deprendes lymphæ manifesta latentis ;
 Gaudentes cælo latices erumpere , terris
 Erue ; & indiciis ne decipiare dolosis :

Mane , prius Titan quām publica præbeat orbi
 Lumina , pronus humi speculabere solis ad ortum :
 Atque ubi subtili nebulā consurgere crispum
 Aëra conspicies , tenuemque emittere rorem ;
 Lympha latet : nova signa dabunt & muscus aquosī
 Ruris amans , culicumque globus revolutus in or-
 bem

Desuper , & madidâ gaudens tellure Conysa ,
 Et Junci , & Salices , & arundiferæ Calaminthæ ,
 Et dulci quotquot frutices humore creantur.
 Si quid adhuc animi incertus dubitabit aquarum
 Explorator , humum fodiat ; puteoque cavato
 Ardentes oleo lychnos , aut vellera lanæ ,
 Incoctos lateres , inversaque vasa reponat
 Intus , & angustam multo tegat assere fossam .
 Si videt extinctas exactâ nocte lucernas ,
 Æraque concepto sudore madentia , lanam
 Stillantem , & liquido lateres humore solutos :
 Quærat aquæ caput occultum , firmataque rursus
 Indiciis ea signa novis ut roboret , ignes
 Admoveat : nam si nebulosos humida fumos
 Eructabit humus , suberit fons largus aquarum ;
 Si tamen hyberno non insidet humor ab imbre .
 Jam terræ genus inspiciat ; nam creta liquores

Ingratos tenuesque dabit ; nigra terra saporis
 Egregii lympham venâ stillabit egenâ.
 Exiles , sed præcipuos dulcedine fontes
 Glarea promittit : rubra inter saxa repertis
 Nulla fides ; nam cœca per intervenia iursus
 Dilapsi fugiunt , & spem frustrantur inanem.
 Humor ab illimi qui defœcatur arenâ
 Ubertate placet , dulcique sapore : salubris
 E collis radice , gravis de pinguibus arvis
 Unda fluet ; nisi sub terris exordia sumat
 Vicino de monte : cavi nam montis ab alto
 Vertice præcipitat se copia major aquarum.
 Seu vacuis intus spatiis , vixtæque repenti
 Sole niyes , pluviique imbres cogantur : aquarum
 Quo velut hospitio fontes & flumina manant.
 Seu pelagi terras ambit quæ lympha jacentes ,
 Secretas agat usque vias mare subter & agros ;
 Atque undam premit unda gravis ; fluctumque pro-
     pellat
 Fluctus , & occulto juga trudat in ardua ductu.
 Humor ut in pannos sursum defertur ; ut alto
 Fons è monte cadens , plumboque receptus , in
     auras
 Profilit ; & quantum primo caput extulit ortu .

Sublimis , rapido tantum petit aëra jactu.
 Nam mare mobilibus ventis , æstuque diurno
Cum tumuit , liquidos tollens ad sidera montes ,
 Oceani ripas , terrarumque ardua vincit ;
 Subjectasque premens lympharum pondere lymphas
Acta per inumeras terris sua flumina vēnas
 Restituit , montes etiam librata per altos.

Seu posito velut igne , meri florumque calentum
 Spiritus ad costas suprà frigentis ahēai
 Hæret ; & in tenues facto fluit agmine guttas :
 Sic qui multus inest sub humo calor abditus , un-
 dam

Oceani terræ per viscera cæca meantem
Calfacit , & sursum fumos emittit aquosos ,
 Qui simulac vacui tetigerunt concava montis ;
 Densatus vapor in tenuem se colligit imbrem ,
 Qui gravitate suâ montis salebrosa volutus
 Per latera ; hinc illinc venas rimatur apertas ,
 Atque humiles juga per declivia fertur in agros.

Hinc aqua monte cadens levis est , eademque
 salubris :

Scilicet è tenui levis est concreta vapore ;
 Et per arenarum manans quasi cola , salubris
 Efficitur ; purgatur enim tellure sub imâ ,

Quod vitii, quod fôrdis inest pluvialibus undis,
 Quæ sursum licet in tenues è sole vapores
 Educantur humo; retinent tamen indita labis
 Semina; nec longùm durant, fœtæque venenis
 Destituunt medio sítientes æquore nautas,
 Cisternas ubi poshabitîs adiere fluentis.

Hæc autem dum cura tenet te prima, coëmptum
 Emendare solum, fontesque accersere Ruri:
 Interea meditare diu quâ parte domorum
 Fundamenta loces; ductis ubi mænibus ædes
 Lætior, & modico surgat mage commoda sumptu.

Vicinos fuge torrentes, & strata viarum
 Publica; planitiem ne depopuletur apertam
 Prædonum lasciva manus, vel tristis aquarum
 Eluvies. Juvat & tacitas procul esse paludes:
 Virus enim, morbosque palus eructat inertes;
 Servatasque hyemi fruges, & agrestia longo
 Inquinat arma situ: cœnoque creata tepenti
 Armat in humanos stimulis animalia vultus:
 Ranarumque greges limosâ educit ab ulvâ
 Prisca coaxantes patulo convicia rictu
 Qui recinunt, placidis gens infestissima somnis.

Nec lateat cæcas intra domus abdita valles:
 Editiore situ malim per inhospita montis

Culmina , suspensos Aquilarum more penates
 Institui , validisque dari ludibria ventis ;
 Irriguâ villam quâm mergi valle jacentem ;
 Quam longo sub colle , gravi torpere pruinâ :
 Æstivoque , feros cum sirus evomit ignes ,
 Sole coqui : nullis æstum solantibus auris.

Ergo locus nec erit sublimis , ut horreat austris :
 Planior ut stagnet ; præruptus ut effluat : imâ
 Vel sic valle latens subsidet , ut aëra laxum
 Accipiat ; vel sic montem consurget in altum ,
 Montis ut alterius defensus culmine , ventis
 Non rigeat : sic planicie diffusus , ut imbre
 Hybernos fallente queat deducere clivo.

Pinguis ubi molli sensim tumet edita dorso ,
 Et tepidos tellus modicè deflectit ad austros ,
 Nec tremulis rivus saliens procul obstrepit undis ;
 Optimus ille domi situs est : hic atria , cellasque ,
 Et stabula , & totos sulco describe penates :
 Et ne præcipiti quid inemendabile pecces
 Consilio : prostent operis primordia , toto
 Quæ rigidus tecum censor dijudicet anno.

Ne fundus villam , neque fundum villa vicissim
 Quærat : agro sit conveniens domus : ardua non
 tam

Suscepisse

Suscepisse juvat , quam sustinuisse decorum est :
 Turpius & cessat quo cæpta superbius ædes.
 Quæ struitur domino major , gravioribus agros
 Impensis domus absunt ; rursusque minora
 Si fuerint tibi tecta , modus quām postulat agri :
 Depereunt miserè fruges , matronaque cultūs
 Munditiæque nitentis amans , non rustica tantum
 Arma , ferosque canes , & ferramenta , sed ipsas
 Ruris opes oculis amens non aspicit æquis ,
 Splendida si damni quid cœperit inde supellex.

Quare age parcus opum laxos ut rure penates
 Ædifices , villæ felicibus utere donis :
 In manibus sunt & lapides , & inempta novandis
 Materies tectis : sylvæ dant cœdua ligna ,
 Queis lateres calcemque coquas : vel fossile terris
 Eruitur , ripâ vel de propiore petrûm
 Advehitur plaustris fabulum : quæ cuncta parabis
 Nascentes prius incipiunt quam surgere muri.

Saxa trahant fortis hyberna per oria tauri :
 Plurima vicinis opera ad fabrilia sylvis
 Procumbat Platanus , metuendaque pondere Quer-
 cus ,
 Atque Abies opere in sicco durabilis , altaque
 Ornus , & indocilis Fagus compage domari.

Populeas, lunâ jam decrescente, securi
Aggrediere trabes: atque arbor ad usque medul-
lam

Cum fuerit prope cæsa, suo patiere minacem
Stare loco, venis ut noxius humor apertis
Decurrat, plures & fabrica duret in annos.

Pinguis ubi regio ducendis saxa negabit
Parietibus: lateres eundem cocturus in usum,
Effodiat cretam figulus, quam purget ab omni
Asperitate: lutum formis dein molle figuret,
Et tepidas plano super æquore siccet ad auras.

Hoc peragat vel cum jam torrida p̄æterit astas
Usque sub autumni finem: vel blanda tepentis
Cum redit, & cælo durat clementia veris.

Namque repentinis æstate caloribus aret
Summa cutis rimâ later unde fatiscit hianti:
Nec gelido rursus siccatur creta Decembri;
Nec tenet acceptam furno statuenda figuram.

Ipsa autem medio fornax calcaria luco
Non intermissis accenditur ignibus, imâ
Diffiliat dum parte lapis, fumosaque longo
Flamma per obscurum non exeat aëra tractu.
Sunt varii lapides diversos calcis in usus
Quos fornace coquas: opera ad tectoria molles;

Structuris duri silices adhibentur. Arena
 Egregia est compressa manu quæ stridet, & albis
 Non maculas pannis, sordemque excussa relinquit.
 Quod petitur salso pelagi de littore, muros
 Corrumpit fabulum, nisi dulcibus eluis undis.

Hæc ubi per cumulos fuerint congesta, domorum
 Crassa magis jacantur humo fundamina, muri
 Quam super increscat corpus. Pedis unius altam
 Sculpe solo formam, stabilis cum denique tellus
 Ruderis occurrit sine suspicione soluti:
 Ast ubi visceribus vel ab imis laxior usque
 Eruitur tellus; quartam mersisse domotum
 Sufficiat partem: quernos defigere palos
 Tum poteris, lapidique gravi superaddere molem
 Justa ministerio spatia ut laxentur agresti,
 Tres juvat esse domos: communibus altera tectis
 Quæ pecudes, pecorumque duces concludat,
 agrorum
 Altera quæ fructus capiat; tibi tertia surgat,
 Cultior: à gravibus sit frons aversa procellis;
 Ad medium stent membra dicim conversa, fenestras
 Phœbus ut obliquâ transcurrat luce, per altum
 Cum vehitur cælum; tepidas dein plenior ædes
 Exhibaret: cum jam tenet ima, brevemque diurno

Circuitu contraxit iners per frigora lucem.

Non procul hinc aliam condendis frugibus ædem
Sic statues, ut quæ loca sunt magis humida, vinum
Accipient. Oleum tepidis, urendaque ficcis
Ligna locis claudes, & quas præsepibus altis
Quashyemi servas, gregibusque minoribus herbas.

Poma tenebrofis cellis quas frigidus aër
Non subeat, tabulata super paleasque repones;
Quò faciles habeas aditus, & poma revisas,
Insincera manu tollens; nam mucor ab uno
Serpit, & in tabulas latè contagia manant.

Grana fenestellis Boreas inspiret apertis;
Nam madidis clausæ cereri Notus affricus alis
Officiet. Sunt qui medio granaria vico
Ædificant; ipsoque domūs in limine messes
Infodian, pluvii securas imbris & auræ;
Humor enim liquidus, cæloque volubilis aër
Omnia perpetuo dissolvunt corpora pulsu.
Gurgulio nocet imprimis, nisi murus amurcā
Oblitus est: segetem si quando invaserit almam;
Summa tenet cumuli, neque palmum nascitur infra
Funestamque luem totis immiscet acervis,
Ventilat exesas qui plena per horrea fruges.

Agricolæ sit laxa domus: sua cella Bubulco,

Sit

Sit sua Pastori , juxta pecus atque penates
 Ut rāque : nec spatiis inter se diffita longis ;
 Circume aī facili quæ villicus omnia passū.
 Fundant se spatiis porrecta bovilia largis ,
 Queis Taurus procumbat incis & ruminet herbas .
 Nec stabulis pluvius nec ovibus influat humor ,
 Quo pecorum mollis corrumpitur ungula ;
 murus
 Deperit ; & tristes ducunt animalia morbos .
 Vel muris inclusa cavis , aut pendula tigna
 Nullos incutiat fumosa lucerna timores .
 Et procul à stabulis sub fornice villica panes
 Excoquat ; accensas ne contignatio flamas
 Accipiat ; totisque furant incendia tectis .
 Ruricolas juvat imprimis spatiofa culina ;
 Vespere , diverso domus ut collecta labore ,
 Reficiat fractas vires , & corpora curet :
 Nec seros operam tamen interrumpat ad ignes .
 Post epulas hinc inde sedent , & grandis arator ,
 Horridus & custos caprarum , oviumque magister ,
 Atque lacertosus fossor , durusque bubulcus .
 Avulsis si quæ ramis hæfere tenaces
 Scēernunt Oleas ; detonsaque vellera purgant ;
 Vel findunt lymphāque domant amerina calenti :

Vitibus aut acuunt vallos ; aut vimine lento
 Conficiunt calathos : sua nec jucundius usquam
 Agrestes videoas decurrere pensa Puellas.

Villicus accensâ nam dum face singula lustrat ;
 Et clausas invist oves , numerumque recenset :
 Nec pueros , timidamque patris præsentia natam
 Continet illa bonum quem fingit amare Menalcam
 Dulcibus aggreditur verbis ; stolidumque maligno
 Illaqueat sermone , suos ut & ipse vicissim
 Explicet , & rauco cantu testetur amores :
 Speret & hinc laudem ; risum quoque ducat honori :
 Atque jocos vecors non sentiat inter acerbos
 Illudat nigro quod Thestilis improba succo ;
 Et faciem conscribat . Habent nam pagus & urbes
 Hoc hominum genus ad vulgi ludibria natum ,
 Q uos impune pigri bovis instar acumine pungas ,
 Quique sibi vel aperta inter convicia plaudant.

Æsculeis tectum pilis suspende domorum
 Ante fores , sua quo defendat plaustra bubulcus ,
 Et siccus pluvios operetur multa per imbres.

Si sit rure frequens iter & solemne , tabernam
 Pone viatori : sed egenos excipe testis
 Ipse tuis. Hominum quondam divumque parenti
 Nomen ab hospitio veteres fecere , suisque .

Vilia dum latebris animalia somnus habebat,
 Non hominem nudo voluere sub æthere noctes
 Ducere : sed tecto donarunt hospite : necdum
 Audierant inopum vili sub ueste latere
 Numen, & humanis divina rependere donis.

Ne gravidas procul à villâ terat area messes :
 Ut raptim frumenta domi male trita recondas :
 Si subitus nimbis fallentibus ingruit imber.
 Eligitur locus & sublimis , & arbore nudus ,
 Ut lenem accipiat perflabilis area venium.
 Illa vel ingenti tibi complananda cylindro :
 Vel saxis (opus æternum) sternenda : flagello
 Cedit enim tellus , atque interiore recondit
 Mollitie Cererem , vel sorbet hiantibus ultro
 Fissuris ; segetem mixto vel pulvere fœdat.

Sit piscina duplex ut maceret altera virgas ,
 Et quæ rusticitas stagnis infundere pigris
 Affolet : armentis pecoriique det altera potum :

Quæ stabulo verrent satiandis stercora terris ,
 Et frondes nemorum sub frigora prima cadentes ,
 Et limum , fluvii si quem incrementa tumentis
 Respuerint , aqueâ domibus procul ingere fossâ .
 Sic positus tepidis non adsiccatur ab auris ,
 Et vires retinet simus ; assiduoque liquore

Intercunt, si quæ sint interjecta repositis
Semina stramentis, nec pullulat herbida messis.

Proxima sint villæ pomaria floreus hortus,
Et quæcumque placent oculis, quæcumque rapaces
Invitant ad furta manus. Aquilonis ab ortu
Sylva truces frangat ventos, & frigora tollat
Umbriferis quæ deinde comis æstate redonet;
Atque hyemes eadem nimiosque attemperet æstus.
Palladiâ tepidi colles latentur Olivâ:
Et planis latè segetem Ceres explicet agris;
Vel longo fundant se prata virentia tractu.
Hinc procul assurgant vites; oculosque morentur
Camporum per plana vagos. Quot jugera prato,
Quot segeti dabis, aut Oleis, vel Vitibus almis;
Ex operâ reddituque simul metire, labori
Componens fructus; & tecum mente revolvens
Quanti vendideris, non quantum innascitur agro.

Quæ Cereri viña est humus opportuna ferendæ
Sæpe redit manibus versanda; datasque reposcens
Mutuat in semen fruges, neque perfida pactam
Liberat usque fidem: seu messibus obfuit annus
Siccior aut pluvius; steriles seu fudit avenas
Terra ferax: dirâ fractis seu grandine culmis
Procubuit, fluxisse seges stetit arida graniſ.

Et dubios Oleæ casus , Vitesque novellæ
 Semper habent; nunc longa sitis, nunc aspera vento
 Lædit hyems : nebulis nunc flos contactus iniquis
 Emoritur ; tristique solum tegit omne ruinâ.

Non faciunt hos prata metus ; secura pericli
 Diffusas cælo nebulas , Boreamque , Notumque
 Accipiunt : frigus nec curant triste, nec æstum.
 Pratensis minimum desiderat herba laborem ,
 Et semel orta , suas , vix ullius indiga cultus ,
 Fundit öpes ; reditu nec simplice ditat avaros
 Agticolas : hyemi nâm fœnum arque annua fessis
 Pascua dat Tauris ; armentaque lœra ruerur ;
 Eximumque decus ridentibus adjicit agris :
 Roscida seu flores intermicet herba rubentes ;
 Seu jaceat prostrata solo; mollemque cubanti
 Sufficiat thalamum temerè congesta ; vel alto
 Accipiat sitiens ductos è tramite rivos ,
 Atque novâ paret usque noyo sine semine messem.

Quare agite & dorso si non .decedat iniquo,
 Præcipites neque fundat ager præruptior undas ;
 Nec bibat humorem graciles imitatus arenas ;
 Stagnantes neque contineat depressior imbres :
 Jugera quanta patent, Medicam, Viciasque, Boum-
 que

Gramina torpenti non injucunda palato

Spargite, dum liceat faciles immittere rivos.

Sed neque posthabitis Oleas an ponere pratis:
Messibus an præstet, vel habendæ incumbere viti,
Definire velim: veteres imitare locorum
Agricolas: non omnis enim fert omnia tellus.

Ipse Garumna suo populos qui spectat in ortu
Forcipibus massas chalybis tractare liquentes,
Et montes aperire cavos; per opima volutus
Pascua, vel pressis solidum lac cogere formis
Agricolas videt, aut pomis instare serendis:
Triticeas post hinc segetes, Miliumque beatis
Demiratur agris; mox conspecturus utrisque
Littoribus vites, quæsitaque vina Batavis.

**Quidquid erit, quamcumque tibi spem patiā
tellus**

Fecerit; antiquos ferro ne dejice lucos.

Aspicis hybernum solo carbone Britanni

Quam malè dissolvant frigus; quam spiritus ægri
Ducitur, infesto læsis pulmonibus igne.

Jam quoque nostra suis viduatur Gallia sylvis,

Ni caveant quibus est nemorum mandata potestas

Victrices pelago naves, ramosa calenti

Ligna foco, domibusque trabes, & aratra juvencis

Sufficiat lucus ; sed avorum munere salvas
Tu quoque sylvarum transmitte nepotibus umbras

O ! ubi curarum requies , studiique levamen
Frondosum nemus , & veteres quas nostra Tolosa
Nutrierat sibi contiguas & Campania Quercus.

Flemus adhuc , atque hospitibus fœlicia quondam
Monstramus loca , quæ villæ contermina luco
Floruerant ; densisque rigent nunc obsita dumis.
Ruris amatorem , qui perleget ista poëtam
Heu ! nimium justo sinat indulgere dolori ;
Et saltem meminisse , frui nos invida quando
Fata vetant : mihi nam video spectare , renatis
Arboribus , socios nemorum per opaca vagantes.

Secretis alii secum meditantur in umbris ;
Atque alto leges divinaque dona revolvunt
Pectore ; vel longo decurrunt murmure , sacrâ
Pensa ministerii , pia vota precesque diurnas.
Sub patulâ multi fessum latus Ilice ponunt :

Cantantes ille audit aves ; auditur & illis ,
Voce suum modulans dulci vel arundine carmen.
Hic gravibus somnos oculis admittit inertes ,
Restituens , sibi quas studio subduxerat , horas.

Trudiculis ludunt alii : locus arbore nudus ,
c Prædium Collegii Tolosani Societatis Jesu.

Cui circumpositæ præbent umbracula Quercus,
 Eligitur ; sparsâ tellus firmatur arenâ ;
 Quæque laborato præcluditur area ligno ,
 Secta vias patet in quatuor : stat ferreus orbe
 Annulus in medio , per quem si buxeus ullâ
 Trajicitur sine fraude globus ; vel trâmite circum
 Quadruplici fixas ultra detruditur oras ,
 Victor eris ; totâ victor celebrabere turbâ ,
 Sedibus hinc illiac gaudens quæ spectat ab altis.
 Ergo levi quibus est animus concurrere pugnâ
 Brachia ferratis armati fustibus adsunt ;
 Atque globos , valido sylvis resonantibus ictu ,
 Percutiunt ; animosque levant exercita duro
 Membra fatigantes ludo . Nec amore legendi
 Sylva vacat , quamquam recreando nata labori .
 Non alibi vates propriiori numine Phœbus
 Afflat ; & ad populum cui fandi copia , fagos
 Agrestes inter nemorumque silentia , discit
 Magna loqui sonesque tonans inflectere mentes .

Hic ego te lauro cinctum parnasside vidi
 Clerice , d fælici meditantem pectine versus ,

d Id in Academiâ Tolosanâ constitutum est , ut
 qui tria præcipua præmia tulerit : inter Academicos
 operumque judices annumerari possit ; quæ laus uni
 P. cleric. S. I. hactenus obtigit.

Quos

Quos mirata diu , cum jam nequit amplius
auro

(Post exhausta tibi sua munera) laude Tolosâ
Donat ; & aoniis te cœtibus inserit unum ,
Muneribus reliquos decoret quo judice vates.

Dicentem cupidâ suspensus ut aure bibebam
Sive sophoclæum , nemora inter opaca , cothurnum
Indueres : lepidos , positâ gravitate , Terenti
Sive jocos patrio reddens sermone referres
Torrentis seu more ruens , Cicerone tonares ,
Autumno quoties medio dicturus , amœenis
Delicias agris rapiebas ; atque disertos
Tectosagûm proceres , neglecto rure , vocabas ;
Desertamque suis donabas civibus urbem .

Et mihi sylvestrem memini , quos primus ad
umbram

Addideris stimulos dubitanti prædia versu
Scribere : gaudebas lucos aut ire per altos ;
Castaneâ vel sub veteri confidere mecum :
Fons ubi sic tremulam , zephyris motâibus , umbram ,
Castaneasque nuces , & quæ super arbore sidunt
Instabiles imitatus aves , specularibus undis
Exprimit ; ut dubites an eandem fonte sub ipso
Creverit in faciem ramis fœlicibus arbor :

An volucres alat unda suas ; levibusque volantes
 Aëra num pennis tranent ; vel flumina nantes
 Summa secent ; virreas an imago supervolet undas.
 Fontis ego tibi saxe meos in margine versus
 Cum legerem ; limâ mordaciter usus amicâ
 Scalpebas patiens opera imperfecta ; tuuimque
 (Latius effundes proprio quod carmine) nomen
 Si taceant quos te fingo censore libelli ,
 Ingratus videar ; mihi nec satis æquus , amicum
 A teneris nisi conjunctum te glorier annis.

Tuque Capistronides animæ pars altera nostræ,
 Hic plausus , hic illam inter quercta parabas
 Nobilis ingenii famam ; quâ , sive cothurnum
 Æmulus assūmis fratnæ laudis ; avenâ
 Sive canis cytharâque ; tuo seu profuit ore
 Majestas romana , lepos vel gallus ; utroque
 Et latio patrioque potens sermone , senatum
 Purpureum trahis , & populos te civc superbos.

O ! ubi nunc virides umbræ , tacitique recessus ,
 Qui tantos aluere viros ; instaret acerba
 Cum jam penè dies perituris ultima sylvis ,
 Proh ! quali tonuit parnassia murimure rupes .
 Sed quid inhumanas contra potuere secures
 Carmina ; threicio quamquam non segnius Orpheo

Plurimus argutā sylvas testudine vates
Moverit; aoniis jam non aurita poëtis
Obsequitur Quercus: sed, quod licet, icta bipenni
Congemit; & quā voce potest, quos s̄epius umbrā
Fovit, ad auxilium vocat emoritura sodales.
Venimus; ac veluti data post certamina, campo
Cum jacuere duces, atque inclyta nomina letho
Perdita, secreto tristes horrore movemur;
Liventis plagas, fluidoque cadavera tabo,
Oraque cernentes patulo deformia rictu:
Idem omnes nos sensus habet, cum grandia quon-
dam,
Victrique jam ferro, querceta jacentia terris
Aspicimus, frondesque, recisaque brachia truncō
Sepositis pallere locis, flammisque parari.
Heu! quantus, nemore avulso, decor excidit arvis:
Quam sibi dissimilis Campania. Rebus in artis
Pauperies urgens quæ vastam excindere sylvam
Suasit; & in belli sumptus impendere ruris
Delicias, eadem cultūs inimica decori
Cogit agros servire lucro: nam vomer avarus
Antiquæ turrita domūs vel mœnia pulsat:
Et seges est, ubi se spectabilis ordine pulchro
Fuderat Vlmorum series: quæ sitaque longè

Rarior æstivis emitur nunc solibus umbra.

Non Buxos, humilemque Pyrum tonsura coēret

Annua: sed fusis sine lege per aëra ramis

Ire sinunt: & qui flores & oluscula nobis

Sufficiebat, equis nunc hordea parturit hortus.

Repit, & ingenio jam liberiore per omnes
Lympha vagatur agros, quæ pressa canalibus olim
Altius in varios erupit Iudicra jactus.

Miris torta modis tunc ibat ab ore Leonum,
Phocarumque fluens: nunc rustica tota Fasellos
Irrigat aut miseris Caules; & in ore Leonum
Phocarumque suas vel tendit aranea casas;
Aut intus ponit luteos avis hospita nidos.

Alveus herboso sinuosus margine quandam
Jactibus, & longo fessas errore viarum
Excipiebat aquas: & circum picta phasellos
Prata vehebamur, vel edaci subdola pisci
Retia tendentes: vel aquarum frigore, & umbris
Vitantes nimios frondente sub arbore soles.

Cymbula crediderim, venalibus addita lignis

Cum Quercu visit tristes urenda caminos:

Trutaque fluctuolas inter pulcherrima pisces;

Littora quæ nobis ad nota sedentibus olim

Adnabat, molles fructus, servataque panis

Fruſtula

Fruſtula mendicans oculis, caudāque trementi,
 Cefſit aquis, ranæ linquens habitanda loquaci
 Flumina; nam fœdo jam pīſcis honestior alveo
 Non agat indecorem glaucā sub arundine vitam.

Et sua Gallinis fōtentibus atria pulcher
 Concessit Pavo: villæque nitentis amantes
 Excessere ſimul triplici de turre Columbæ.
 Nos & agri teſtes ſqualleſtis, & illius olim
 Qui fuerat memores, aliò migremus: in illâ
 Sorde jacens niſi vicinas Campania villas
 Exſuperet: mirum nam vel populata decorem
 Servat adhuc ruris facies; naturaque cultum
 Supplet: & invitis dominis tamen uſque placebunt
 Et fera ruficitas, & qui vetus hactenus horror
 Incubuit; noſtris nam cedere viſa querelis
 Rura ſibi priſcos tandem meditantur honores.

Hæ ſunt, Lamonide, quales defideret emptor
 Neglecti decoris villas: quas una beato
 Dives opum fortuna ſitu, venæque perennis
 Fontibus, & pingui ditaverit ubere tellus.
 Jam qui noſſe velit quos pinguibus inſuper Hortis,
 Quos & aquis, domibusque potest ars addere culius,
 Que tu Curſonio poſuisti prædia fundo,
 Viſat; opesque ſoli, flores, pomaria, ſylvas,

Atque aditus, & testa domus, operumque magistrum
 Et moderatricem stupeat per singula mentem.
 Tædia longa viæ non carius empta putabit,
 Seu procul obtutu stet contemplator in uno;
 Atque avidis primos oculis delibet honores,
 Deliciasque loci: sive atria prima domorum
 Intret; & incertus naturam laudet an artem
 (Utraque nūque loco pariter sibi complacet uno)
 Nunc ipsas ædes, nunc rura patentia circum
 Prospiciat. Juvat imprimis in imagine vivum
 Marmoreum, dicamne tuum populive parentem
 Aspicere; & tacitam secum pietate vereri
 Muta vel ora, quibus se s. sapientia terris
 Exhibuit regnoque dedit Themis arbitra leges:
 e Auspice te priscae fuit olim reddita laudi
 Quæ docet ars niveo ductos è marmore vultus
 Reddere, vel vivo pictos animare colore.
 Illa tuam seris faciem transmittere seclis
 Cogitat officii memor; at tu sculpta parentis
 Ora manere tui mavis: & marmore quamquam
 e Bavilleus utriusque artis immunitates apud
 amplissimum ordinem patrocinio præclarè defendit;
 & grati animi monumentum sibi nuncupatum opti-
 mo parenti consecrari maluit.

Duratura magis , monumentis non eget ullis
 Fama viri ; gaudes huic poni , quale tabellis
 Quale decus saxis numquam manus addidit : cādem
 Ut quā majestas patrii spiraverit oris ,
 Æternū nati pietas in imagine duret.

Cātera quid memorem quæ se miracula passim
 Objiciunt ; pedibus seu rura beata sequamur
 Aut oculis ; quos ipsa loci natura , vagantes
 Ne lasset spatiis , colles utrinque supinos
 Obiicit aut Baccho virides , vel messibus albos :
 Et mediis , quantos possunt lustrare tuentum
 Lumina , cogit agris toti quas parcior orbi
 In populos partitur opum compendia tellus.
 Non alibi , tumido sine fastu , tanta domorum
 Majestas ; non ille nitor cum simplice cultu ,
 Non querni nemoris par umbra , paresque recessus ,
 Nec similis decor , ubertas , & gratia tonsis
 Arboribus , neque tam bellè Ficusque Pyrique
 Applicitæ muris : illo non ordine flores
 Digesti ; reliquis non sic olus emicat hortis.
 Te quamvis absente procul , flos omnis & arbor
 Luxuriet , niteatque minus ; nam quale locorum
 Te desiderium tenet : eisdem prædia votis
 Te repetunt. Sint hæc illis solatia , natum

Quem tua sectantem vestigia , munere gaudes
 Penè parem ; & meritis non inferiora sequentem
 Cursonium spectare ; viri mollire labores ;
 Et saturare suos in imagine patris amores.
 Tuque parisiaci qui ruris amore teneris :
 Desine , blanda licet , loca velle revisere : regi
 Nec populo furare datum te munus amico
 Divum consilio. Natas in publica mentes
 Commoda sepositis scelus est sibi vivere curis.

II. Lib.

L.M. Dumesnil d.

J.E. Cars f.

P R A E D I I

R U S T I C I

L I B E R I I .

Nunc age , qui servis melior delectus ha-
bendis

Exequar ; & quoniam sulcat qui rectius agros ,
Utilius colit ; imprimis tibi quære Bubulcum ,
Quem pecudes atrocem habitu , non indole fæcum
Formident : nervosa viro sint brachia , vultus
Terribilis , sed blanda manus , plenusque minarum
Verbera difficii non addat dura labori :
Sed resono terrens clamorum hortamine , vaistâ
Voce magis , quam vel stimulo plagisque fatiget ,
Si rurale boves opus , imperiumque recusent ,
Confundantque vagos sinuoso limite sulcos .

Ne brevior sit forma Ypsi : procerus arator

H

Sulcandos stivæ innixus cava^t altius agros;
 Et duras nisu rumpit leviore novales:
 Ac simul ingrediens per agri proscissa, juvencis
 Altior, extremas oculum collimat ad oras;
 Vulnificum procul à teneris deflectit aratrum
 Arboribus; lentoque juber procedere passu,
 Si qua solo jaceant, quibus obluftata moveri
 Collaboum possint, allisave cornua frangi.

Norit & agrorum mores, & tempus arandi;
 Ne siccum recludat humum, vel ab imbre lutosam:
 Nam sterilem moto cum pulvere succus arenam
 Deserit; & magnis ubi vertitur humida tellus
 Cœspitibus, toto manet intractabilis anno
 Gleba tenax, validis nec deinde domatur aratris.
 Pinguior hybernos campus qui continet imbres,
 Vere sub extremo jam siccus arbitur, herbas
 Cum tulit injussas quarum mala semina nondum
 Messis in exitium siliquis fluxere solutis.
 Nec mora transversis iterum secet æquora sulcis:
 Pendentes eadem neque per vestigia colles
 Prosubigat; sed agri nunc in declivia Tauros
 Dirigat; & glebas rursum moturus, aratrum
 Veritat; & obliquo declinet in ardua fulco.
 Sublimes ut eant speciosius inter arandum

Altâ fronte Boves ; neque tanto pinguia nisu
 Rura secent , loro septemplice jungat arator ;
 Cervicique jugum non cornibus illiget : ipso
 Plus etenim collo pecudes , & pectore possunt
 Quam capite & cornu : toto nam pondere , totâ
 Nituntur sic mole : secus cervice retractâ
 Sudantes malè torquentur , colloque laborant ;
 Atque levi summam proscindunt vomere terram ,
 Attritos autem manus officiosa Bubulci ,
 Propellens hinc inde jugum , refrigeret armos ;
 Ne damnosa tepens invadant ulcera collum .

Vespere disjunctos ab aratro fonte juvencos
 Arceat ; & saturis abigat præsepibus , artus
 Dum fluido sudore madent : spumantia tantum
 Vina lubens ori defundat ; & humida fæno
 Colla fricit ; costisque manu detergat amicâ .

Agricolæ concors labor est oviumque magistrî
 Et quamvis studia in contraria sæpe fe:antur ;
 Atque Bubulus amet puros à gramine campos ;
 Hamatisque rubis fugiens loca consita Pastor
 Herbosos sectetur agros : nonnulla laborum
 In tam disparibus tamen est concordia votis .
 Alter arat ; camposque simo juvat alter ovillo :
 Servit agro pecus , & pecori dat molle vicissim

Gramen ager : neque rura vigent , si densus egenti
Grex domino , vel opima gregi si pascua desint.

Romulidæ quondam proceſes quæ fortiter armis
Quæſierant , ipsi ſubigebant arva : colonos
Nec ſemel avulſos ab aratro Roma vocavit ,
Imperiis gravidam regerent qui legibus urbem ;
Ac poſtitis iterum fulcarent fascibus agros.
Subdiderant cui colla duci famularia gentes ,
Lætus aratori Taurus parebat ovanti :
Ipsaque laurigero versari vomere gaudens
Terra triumphalis ſuperabat vota coloni.

Si ſacros tamen annales , commentaque vatuum
Audiero , primâ repetens ab origine mundi
Res hominum vitasque : greges ſervare paternos
Nobilius viſum eſt olim , quam vomere terras
Exercere graves : fulcisque repoſcere fruges .
Aurea namque ſub hæc mundi primordia , regum
Progenies veneranda , pedum præludia ſceptri
Pastorale gerens : ovium moderamine blando
Subjectos quondam diſcebat habere benignis
Imperiis populos : nec opes crudelius , iſtar
Velleris , ad vivum reſecare : ſuperflua tantum
Sed leni tondere manu : lac ducere preſſis
Molliter uberibus , non emulgere cruorem .

At vacua incultis ut erant tunc omnia terris,
Tutaque pastores peragebant otia ruri;
Non tantum didicere vago quæ pascua profint,
Quæ pecori morbos, & quæ ferat herba salutem;
Flammigerò norunt primi labentia cælo
Sydera; transversum mundi revolubilis axem,
Et geminos sensere polos; soleisque sequuti
Nominaque & numeros signis fecere, volentes
Ut pecori & stellis aries dux esset; & idem
Cælo, qui stabulis armenta, reduceret annum.

Illi adeo volucres imitati voce canoras,
Dulcibus inter se primi concentibus auras
Implerunt; calamos etiam fecere loquaces,
Quos pice vel liquidâ plures conjungere cerâ,
Et numeris dare verba, pedesque affingere verbis
Instituere: modos, pastoralemque cicutam
Nunc etiam yates adhibemus, ut otia ruris
Tranquilloisque dies, castumque canamus amorem.

Proh! rerum versæque vices, & degener ordo:
Si quis iners servos inter stolidusque, regendos
Accipit ille greges; nam quæ vel Apolline quondam
Credita digna deo est, hominem non vita deceret
Ingenuum: quod erat patribus regale, nepotes
Munia penè locant infra servilia, tantum

Rebus in humanis & mos & tempora possunt.

Hac hominum de fæce , virum tibi felige frugi

Qui magis ingenio placeat quam corpore , primis

Qui curare greges , & pascere norit ab annis ,

Urbanasque puer non sit formatus ad artes ,

Atque juventutis primæ transcenderit annos :

Non senior tamen , ut gregibus per opinia sequendis

Pascua difficultis , propioribus erret in agris :

Et vix stare potens , molli resupinus in herbâ

Membra resolvat : oves oculorum namque requi-
runt

Sublimem veluti speculam : ne si qua moretur ,

Aut gregibus præcurrat , agris vel deeret apertis ,

Hanc nemorum latebras Lupus infidior in altas

Ducat agens : tenet apprensam fur mordicus aurem ,

Atque renitentis clunes , uterumque flagellat

Verberibus caudæ repetitis . illa remotum

Longius heu ! querulo frustra vocat ore magistrum .

Pastoris pecorumque canis comes adsit & ulti ,

Observerque foris armenta vagantia fidus

Excubitor , stabulumque domi : furemque laceffat

Dente , vel horribili latrator voce repellat .

Si quid habet Pastor nimiæ feritatis , agendis

Præficitur Capreis . Velox idemque laborum

Sit patiens, audaxque sequi per inhospita **Capras**
 Culmina reptantes. Mitissimus indole mites
 Ducat, & herbosos lentè placideque per agros
 Pascat oves, pigras stimulans, properasque coërcens.
 Quæ procul à stabulis partu resoluta recenti
 Segnis humo jacet; & pedibus consistere, rectis
 Non valet: hanc humeris tollat; tremulamque
 tepenti

Admoveat gremio sobolem, monstruetque parenti.

Morborum sciat & causas, usumque medendi:

Nec lateant cæli mores & opima locorum

Fertilitas: norit quâ tempestate resectis

Velleribus nudabit oves: quo tempore pastum

Exiget: & saturis fontes præbebit amicos;

Quæ placeat magis herba gregi: nam pascua succum

Carnibus & pretium lanis quoque mollibus addunt.

Ne pecudes procul à stabulis producat alendas,

Vicinum cum fortè Grues clangoribus imbrem

Aëreâ de nube vocant: sitiensque cruoris

Musca rubescentes proboscide mordicat artus:

Deductisque Boves olfactant naribus auras;

Atque Apis excursus metuens, alvearia circum

Mussitat: & vento sibi colludente recurvos

Volvitur in gyros folium; sinuosaque torto

Flamma volat plexu; geminoque bibacior arcu
 Sugit ab oceano quo depluat Iris in agros.

At neque vere novo reserabit ovilia Pastor,
 Ante pruinosam quam sol deterserit herbam.
 Mox ubi lethiferos accendet sirus ignes,
 Bis eat ad pastum : pecori cum rosida manè
 Dulcior herba ; suos & cum rediviva sapores,
 Atque novas capient à vespere gramina vires.
 Phœbus enim medio cum jam furit igneus orbe ;
 Languidaque exsuccas vix sustinet herbula frondes:
 Umbriferâ tum valle pecus , pecorisque magister
 Insanos vitent frondente sub arbore soles.

Pascendo tenues hunc si cognoscere curas
 Non piget: occiduum , stabulis egressus , ad orbem
 Pellat manè greges , & vespere solis ad ortum:
 Ardor enim nocet armentis , si prona vagantum
 Sint ovium capita adverso contraria soli.
 Sævior errantes emissi dente Molossi
 Non revocet , nec saxa ferus stridentia mittat:
 Sed clamore premens , rauco de gulture notas
 Irato similis voces & sibila fundat.

Dum campis æstate greges stabulantur apertis:
 Fronde super viridi recubet , custode Molosso ,
 Prima nec Iautumni formidans frigora Pastor
 Praetextat

Prætexat pecoris curam : nudoque recuset
 Sub jove frigidulas mollis traducere noctes.
 Illo namque fimo , pecorisque tempore cubantis
 Plus gaudet , quām si plenis satiata canistris
 Stercoris advectos tellus absumat acervos :
 Et medium vel ad Octobrem nocturna sub astris ,
 Velleris auxilio tutus , grex frigora durat
 Incolumis : glacie nisi præmatura rigenti
 Sævit hyems ; sparsis canet vel terra pruinis.
 Tunc domibus clades pecus ; indormire nivali
 Nec patiere solo ; nec adustam segniter ipsa
 Sub nive rimari gelido pede graminis herbam :
 Sed vicias saturisque dabis præsepibus Ervum ,
 Et frondes fœnumque ; pecus ne tentet ovillum
 Dira fames : nam cum macies semel occupat artus ,
 Horrida mox scabies deformat ; & arbore costas
 Impatiens deterget ovis , vel scalpit aduncis
 Cornibus ; aut morsu , flexâ cervice , cruentat :
 Unde cutem latè fundit se pestis in omnem.
 Hæc obeunda vagis Pastoribus , atque Bubulcis .
 Quæ vites & olus spectant , & cætera ruris
 Officia , ulterius dein commemoranda , colentum
 Villicus ingeniis accommodet , atque lacertis .
 Namque viro vir ut differt ; nec in omnibus ille e⁹

Corporibus vigor , & præsens in pectore virtus :
 Sic varia est agri quoque disciplina colendi.
 Postulat hæc validis sociatam viribus artem :
 Hæc plus artis habet quam roboris, altera mentem
Consiliumque : meras desiderat altera vires.

Rejice quæsitos opera ad graviora colonos
 Protinus exhaustis efflant qui viribus : agros
 Segnius effodiunt : occultâ fraude relinquunt
Crudii aliquid : terræ nec ad intima viscera tendunt :

Nervosos Olus agricolas gnavorisque requirit ,
 Qui variis norint accommoda semina terris ,
 Arvaque perpetuo renovanda ligone fatigent ,
 Nata recens cultu foveant arbusta ; futuro
 Provideant : neque præcipitent , rursusque putando
 Perstringant nimirum ramos : lætamine truncos
 Fœcudent steriles , atque infitione feraces
 Nobilitent : domini rem curent parciūs : uni
 Nec studeant famæ , sed habendis fructibus : ætas
 Sit media & robusta : senes ignavia tardos
 Efficit agricolas : inconsutiosque juventus.
Non Olitor placet ille , novas jactantior artes
 Qui sermone magis , quam re commendat : eorum
 Quæ fecere alii nihil approbat : omnia mutat
 Divellitque : novam faciem , nova semina terris

Inducit, nec tām reparat quām destruit hortum
Spe dominum pascens, neque mensam fructibus or-
nans.

Sed velut in magnis spes & victoria bellis
Pugnantūm non stant animis numeroque virorum,
Ductor ubi nullā fortis regit arte catervas :
Sic tu rure parūm famulorum examine multo
Proficies : nisi dux vires & brachia rectis
Temperet imperiis. Nequam tibi Villicus agros
Emaciāt : nocuo sylvas arbustaque ferro
Persequitur : malē pascit oves, oviumque magistros.
Incustoditi per mollia prata vagantur ,
Lētaque proculcant Tauri frumenta ; rapinis
Arva patent adaperta: manus neque continet ille
Cujus erat fures avertere : poma , nucesque
Clam legit : & domino plus seminis imputat, arvis
Quām dederit ; totas neque mittit in horrea mēssas
Sumptibus extenuat fructus ; incultaque vītis
Hinc horret tamen hirta rubis : hinc junior arbos
Deficiente perit lymphā: siccusque novellā
Pro Platano stat palus humi ; vel pendula ramos
Dejicit ; & baculo primis non fulta sub annis
Planta manet contorta, truci vel frangitur austro.
Hanc flexā cervice videt nutare ; gravique

52 PRÆDII RUSTICI

Verrere fronde solum ; nec opem dignatur amicam
 Ferre laboranti. Sed iners graviora Colonus
 Damna facit , miseris dudum si præsidet arvis :
 Ipse adeo fructus passim dilabitur : ipsi
 Depereunt fontes : sterilescunt prata ; jacentes
 Destituit colles humus ipsa , trahentibus undis.
 Atque ubi post aliquot villam infamaverit annos ,
 Litem pro pactâ ruris mercede relinquit.

Fortunatus ager furto quem liber ab omni
 Villicus exerceat : longo quem novit ab usu ;
 Cui patrio quasi jure præest : atavosque colonos
 Ejusdem numerat fundi. Non junior ætas
 Præcipitem faciat , neque pigrum effœta senectus.
 Namque senile licet moderandis congruit agris
 Imperium , juvenumque manus , tamen usque re-
 pugnant

Obsequio famuli : seu junior arva gubernet ,
 Sive senex : alius quod non bene præcipit ; alter
 Quod nihil exequitur : nam plus exempla jubentis
 Quam præcepta valent , & ruris in arte colendi
 Si sapiat plus servus hero , malè iussa faceisset.
 Quem non prima rudem , ætas ^{non} ultima fractum
 Arguerit , vitæ mores operumque laborem
 Instituit : totum curas extendit in annum ;

Et quid quāque die peragendum, vespere jam tum
Præmonet, ante thoro famuli quām mēbra reponant.

Ultimus it cubitum, concusso cardine, postquam
Vidit utrum contra nocturnos ostia fures
Sint munita satis; num quique armenta magistri
Ad sua pernoctent: nova num stramenta, cibosque
In longas habeant curata bovilia noctes.

Impiger ad primos Galli consurgere cantus,
Non patitur lento ad opus procedere servos;
Sed jubet, instantis velut ad certamina belli,
Fortibus ire animis: viresque accedit eundo.
Semper adeat, oculosque vigil per singula volvēns
Urget opus: pigros dictis castigat acerbis
Agricolas: laudat fortis, operumque peritos;
Et placito longum recreans sermone laborem.
Vix operam phæbumque finit sentire cadentem.
Si quis erit quasso languent cui corpore vires,
Succurrentis adhibet fomenta; domumque remittit:
Præstat enim soles aliquot requiescere servum,
Quam si dura ferat longos incuria morbos.

Dat sine fraude dapes; operique cibaria duro
Respondere jubet, nec avarus pocula tristi
Miscet aquā; nigrō famulos nec furfure pascit:
Durius esse putans & iniquum, munera vitæ

Communes quæ terra parens largitur in usus
 Deesse viris quibus ipsa suas exercita tellus
 Debet opes. Mensâ interdum dignatur herili,
 Consilioque bonos adhibens, quæ semina terris
 Optima, quæ vitis melior cultura, requirit.

Temperat imperium clementia: latus ad iram
 Verberaque, ignoscit famulis: mavultque caeret
 Ne peccent, meritis fontes quam plectere pœnit
 Injecto nonnulla metu, sed plurimâ sanctis
 Moribus emendat, vigilique labore; fideles
 Nam facit ipsa frequens operarum exactio servos:
 Et vetitis animum prohibet succumbere culpis,
 Sedulus exercet jugi qui membra labore.
 Latius hinc magnas, pagis ignota, per urbes
 Grassatur scelerum facies: quod in urbibus alta
 Desidia est, operumque quies; morumque magister
 Optimus, agricolas curis labor urget honestis.
 Villicus exemplo prædit ipse, ducemque sequuntur;
 Et famuli morum testes, sociique laborum,
 Non adjutores, ut in urbe, libidinis adsunt.

At neque cessat opus, ruptis ubi nubibus imber
 Largior agricolas tenet intra tecta: lavari
 Dolia, purgari villam frumentaque, funes
 Sarciri jubet, & stabulo fumosa canistris

Stercora deferri, rastros & aratra parari,

Lignaque flammigeris findi majora caminis.

Non hominem vano sermone moratur Aruspe

Non focus, & nugæ fabrorum, hederæque fenestræ

Appensæ, fervensque malo rumore popina

Nam famæ rebusque suis inimica colonus

Vina fugit: non ille jocis nec amoribus ullis

Deditus est: aliisque, ab agrorum munere mentem

Non habet aversam: quod enim quis diligit, unum

Cogitat, & toto curarum promovet æstu.

Non avidas visco laqueisque tenacibus auceps

Fallit aves; tacitasque canum clamore fatigat

Venator sylvas. Operosum cura Colonum

Sollicitat melior, fugitivum tempus inani

Quam terat ut studio: leporesque sequatur; &
almam

Negligat interea segetem, vitesque colendas.

Oppida rarus adit cum res & commoda poscunt

Tempora, servatas fruges ut vendat, ovesque

Morbosas, vetulosque Boves, & vellera lanæ:

Ut vestes emat, instanti jam frigore, quæ sint

Auxilio sibi, non oneri: duramque rigentes

Ut pueros hyemem contra præmunit; ipsamque

Utiliter sponsam non cultè vestiat, auti

Parcus, & urbani metuens contagia luxūs.

Et quamvis (quos rure frequens accersit in urbem
Mercatus) de messe magis roget ille Colonos ,

Quām qui magna vagis rumoribus oppida cōplent;

Nosse tamen juvat invicti quām prospera galli
Bella gerant ; avido referat quæ nuntia pago.

Dein modium salis , atque infecti pondera ferri

Quo faber obtusi dentem producat aratri ,

Et solidam nigræ massam picis , atque ligones

Comparat , & curvo lunatas tergore falces ,

Runcunesque , quibus sequitur vepreta , secures

Cultelloisque , novā queis arbore tollitur arens

Sarculus aut extans ; tonsoria , quæque dolentum

Ferramenta Boum spectant oviumque salutem.

Nil emit illorum quæ vel nascuntur in agro ,

Vel fieri possunt : non lento vimine corbes ,

Linaque , & agrestem tortā de cannabe telam ,

Non ocreas è pelle , quibus defendat acutis

Crura rubis : ut enim vendax dicescit ; emacem

Haud secus agricolam miserabilis urget egestas .

Scripturæ rudis & rationum , s̄epius affert

Ad dominum pactos , quām scripta volumina ,
nummos :

Atque illo veniente , timor nihil arguit intus ;
Disciplina

Disciplina domi viget inculpata ; forisque
 Cuncta nitent bene culta : Boves armentaque recte
 Pasta : novus limes , nova non sit semita campis :
 Non hortus , non prata siti morientia languent :
 Surgit opima seges : defensi sepibus agri
 Vel ductâ circum fossâ clauduntur : herumque
 Villicus agrorum partes deducit in omnes ;
 Exultatque animis , illo laudante , suumque
 Nemiae vicinos inter culpante laborem.
 Et quamquam procul absit herus , commissa Colonus
 Nil minus arva colit. Sic Trojæ eversor Uliſſes
 Cum tetigit patrios post mille pericula portus :
 Ædibus ipse suis admittitur hospes , inertis
 Mentitus senio faciem , nec cognitus ulli.
 Unus erat qui , res magno turbante tumultu ,
 Eumæus dominum tristî sermone requirens ,
 Curandis instaret agris : ac multa doleret
 Quod fœcunda procos alerent armenta rapaces ,
 Atque suo tellus non fertiliſſis effet Uliſſi.

Provisor non multa rogat , multisque vicissim
 Credit : & ingratas sibi non male comparat ipsis
 Muneribus lites . aliena negotia vitat :
 Nec nisi quæ domini , sua credit : operta perhorret
 Furta ; siue tenax , alienis abstinet : æqui

Sic rigidus custos , ut famosissima pagi
 Jurgia componat judex : ignaraque legum
 Non recti justique , fecet prudentia lites.

Ille suos hominum fortunatissimus agros
 Diligat, obscuro positus qui rure Colonus ,
 Exiguus votis , parvoque assuetus , edaces
 Et curas & spes animo non pascit inani.
 Non hunc sollicitat dominandi sæva libido ,
 Ut leges alibi cupiat quam rure , suisque
 Arboribus dare : non amor irrequietus habendi,
 Nummos , atque metus ut in una congerat arcâ :
 Non studium , fastuque tumens doctrina superbo ,
 Ut quid scire velit quam recte vivere : pastos
 Quam curare Boves : quam nosse faventia terris
 Sydera , ventorum mores & tempora messis.
 Ille nec invidiae patet , aut livore vicissim
 Carpitur occulto , nec jam popularibus auris
 Evehitur : subitoque ruens nec denique casu
 Monstratur fragilis monumentum triste favoris.
 Non metuit regumque minas , sortesque severi
 Judicis , indomitas animæ non vindicis iras.
 Non alios , non se timet ipsum : non sua mœror
 Gaudia , non epulas fastidia lenta sequuntur.
 Agrestes operas obit indefessus : humoque

Semina nunc mandat , nunc debita dona reposcit:
Inde vigor membris , & corpora sana diurnis
Hinc dapibus sapor est , & parta labore voluptas:
Inde quies , somnique , thoro quos dives ab alto
Nequicquam profugos invitat : utrinque vicissim,
Plumea strata super , curas & membra volutans.

An trucibus , ruptio naturæ födere , ventis
Præstat , & irato sese committere ponto:
Atque alio , volucrum ritu , sub sole jacentes
Ire redire plagas: an fortunatius urbem
Quis colit , & circumvolitans ingrata potentum
Limina , vel servis ipsis blanditur : emitque
Imperium misero famulatu : perque pudendum
Dedecus , ad summos iter investigat honores.
Vendere num satius clamorem ; operâque forensi
Insontes unâ defendere voce reosque :
Causidici vel ad arbitrium rixantis , acerbis
Affigi soliis ; alienaque jurgia propter
Privatis animum & tempus subducere rebus.
Crudeli pietate datis num credere nummis
His etiam invisum quibus auxiliabere fœnus:
Aut ex militiâ prædam cepisse cruentam :
Et spoliis , luētuque prius ditescere , dulci
Quām reditu , & partis sine crimine fructibus agri.

Fœlices licet agricultas, sua si bona norint,
 Virgilius canat: occultas accedere partes
 Naturæ; cælique vias & sydera nosse
 Maluit: & nostris hoc unum prætulit agris.

Egregiam verò sortem, vatum optime, noctes
 Atque dies rerum secretas quærere causas;
 Et quorum intuitu gaudent, usque coloni;
 His animum cruciare: polum percurris, & ortus
 Signorumque notas obitus: multumque laboras
 Ut stellis numerum facias, & nomina: cæloque
 In varias cogas, instar ducis, astra cohortes.
 Interea nudo speculatus lumine cælos
 Rusticus, & stellis & amicâ nocte fruetur.
 Ingenium cæli mutabilis, aëra tecum
 Ventorumque vices meditaris: at ille tepenti
 Vel molles gremio zephiros admittit, apertis
 Indulgens cæli spatiis: vel frigore duro
 Defendit sata læta. Sedens ad littora rivi
 Tu procul oceano fontes accersis ab alto:
 Ille sitim compescit: aquam miratus euntem:
 Garrula seu nitidos interstrepant usque lapillos;
 Gramineis pleno sive ambitiosior alveo
 Insultet ripis, atque obvia saxa laceffat.
 Nam neque quâ pluviae, quâ sint ab origine fontes,
Nosse

Nosse suum est : sed quo ducat libramine rivos ,
 Et quibus instantem signis præsagiat imbre .
 Nescit in humanis quorsum nunc frigore membris ;
 Nunc alternanti febris desæviat æstu :
 Sed quibus auxiliis , & quâ curabitur arte
 Non latet : & quamquam medicus nihil amplius
 addat ,
 Post seatas ferro venas , fusumque cruentem ,
 Imaque malvarum missos in viscera succos ,
 Et contra varios eadem data pharmaca morbos ;
 Ulterius febres expertis rusticus herbis
 Insequitur , sensu neque tristia torquet amaro
 Labra , nec epotis quatit intestina venenis .

O ! tibi quâm vultu risit fortuna sereno
 Rustice , si vitæ comes obtigit atque laborum
 Quæ studiosa suas peragat quoque villica partes ,
 Non somno pigra , non epulis , non dedita vino
 Maturamque gerens juvenili in corpore mentem .
 In commune bonum cum conjugé sponsus amicis
 Conspirant animis . Soles & frigora fôrti
 Perpetienda viro , quem rerum summa potestas ,
 Quem penes est cultura soli : sociata penates
 Sustinet , & curis instat levioribus uxor .
 Imperat alter agris ; regit interiora domorum

Altera : vir operâ servos exercet agresti :
 Hos , ubi bruma gelu rus interclusit acuto ,
 Sponsa rudem glomerare jubet vel ducere lanam.
 Ille nuces agris & poma fragrantia mittit :
 Accipit illa domi venientūm pondus ; & altis
 Poma super tabulis sternit. Sata læta maritus
 Educat , & multo cererem sudore recondit :
 Advestasque domi conservat fœmina fruges.
 Et quia fida metu custodia crescit ab ipso ;
 Idcirco timidam fecit natura , virumque
 Audacem , & duros natum tolerare labores.
 Alterius sic alter eget : sic fœnore certo
 Mutuus auget opes amor & concordia vitæ.

Villica stramineos componit rite penates :
 Et quamquam nudus paries humiliisque ; vel ipsa
 Paupertate placent ædes , & simplice cultu.
 Non ebur aut aurum , sed pensilis uva lacunar
 Multa tegit : non argento pretiosa renident
 Vasa domi , tabulæ nullæ , nec ahenea signa ;
 Sed scutulæ , vitreasque calix , & stanneus orbis ,
 Atque faventinæ lances : queis villica tantum
 Utitur , adventum vel ad hospitis ; annua pago
 Vel cum festa dies rediit. Laquearibus altis
 Perna suumque pedes , & sorbus odoraque pendente

Allia , & in varios Cepe religata maniplos :
 Villica quo mayult agrorum munere prolem
 Pasçere, quām pictis oculos recreare tabellis.
 Lintelo tenues infernit vespere mensas ,
 Ante focum , si frigus erit ; si ferveat ardor
 Sirius , igne procul portæque patentis ad auram ,
 Vel jove sub nudo , patulæ vel ad arboris umbram .

Quid memorem quantum mulier studiosa laborebat
 Ut facili paret arte cibos ; mensasque diurnas
 Usque juvent olus , & pingui carnaria lardo ,
 Ovorum gallina ferax , passique racemi ,
 Quos , hyemis memor , autumno ferventia binos
 Vel ternos in ahena manu demittit ; & ignem
 Suppositum tolerare jubet , dum pallida rugas
 Uva trahat , cinerisque calens lixivias crudos
 Excoquat humores intus : tum dulcis Olivi
 Instillat guttas aliquot de paupere cornu ;
 Quo gustu melior , quo pinguior uva nitescat .
 Securam dein à pluviis & rore madenti
 Longâ crate super muro subtendit aprico ;
 Vimineisque premit siccatam sole canistris .
 Villica ferventi vel mala cydonea naufragio
 Incoquit ; aut liquidi saturat dulcedine mellis .
 Ut falsas venturæ hyemis quoque servet Oliyas ,

Albentem ferro baccam decussat acuto.
 Incisura salem recipit , mixtosque virentis
 Fæniculi , menthæque brevis , laurique sapores.

Cum redeunt à glande sues pinguedine tardi ,
 Morte prius quām maestet , aquis potuque nocenti
 Atque volutabris , ut sit caro siccior , arcet.
 Hora saginato cum fulserit ultima porco ,
 Ne longis moriens fessas grunnitibus aures
 Offendat , vel dente manus ; huic spiritus oris
 Obstruitur ; jugulumque rubro mucrone resoluunt.
 Stat circumspiciens rivos mirata cruentos
 Progenies , mirata feram sine voce jacentem ,
 Pulsantemque tamen singultibus ilia crebris.
 His sutas operæ patiens vel dextera setas
 Detrahit officio lymphæ ferventis ; easdem ,
 Abs radice , levi vel adurit flammula culmo.
 Intima tum calido nudantur viscera ferro ;
 Bisquinos est cura dies in tergora largum
 Infarcire salem , & vastum superaddere pondus ;
 Assiduâque fricare manu ; tum , necubi falsus
 Hæreat humor , aquâ salutram aspergere dulci ;
 Dein pernas lardumque nigris suspendere tignis ,
 Quo veniant calor , & vicino fumus ab igne.
 Sub placidis soles ita condit villica tectis ,

Et nisi votivum domibus procul ire facellum
Religio jubeat; non errabunda penates
Deserit oblitos. Cum res tamen exigit, agros
Nil metuit, mutatque colos & stamina rastro;
Sive legenda solo sit pinguis Oliva rigenti,
Sive metenda seges: nec frigore pigra nec aëstu
Progreditur, cum plena tument quoque viscera
partu,

Æquat humum rastris, segetem nascentibus herbis
Liberat, in longos religat farmenta maniplos;
Et duri patiens ita ruris, amansque laborum est,
Inter ut agrestes operas enixa, marito
Progeniem referat, quam non peperisse, sed agris
Invenisse putas. Laribus procul ubera mater
Non aliena sinat generosam sugere prolem:
Gaudet enim cum lacte suos traducere mores
In pueros; & habere domi qui blanda vicissim
Accipere, & dulci velit oscula reddere matri;
Plaudentique patrem redeuntem vespere risu
Noscere, & amplexum passis ambire lacertis.
Rusticulus fatis oritur melioribus infans
Paupere sub tecto; quam sub laquearibus aureis,
Quam thalamo puer ingenuus nascatur eburno.
Cogitur ille gravi patrios mutare penates

Exilio : matrona potens , exuta parentis
Officium , manibus sobolem permittit avaris ;
Quæque cani fugenda dabit , negat ubera nato.
Maternos animi sensus oblita , suumque
Non oculo mater , non pectoris indice motu
Cognoscens puerum , post binos accipit annos ,
Degeneres imbutum animos , & plurima passum.
Susceptam ruri contra pia villica prolem
Usque domi fovet , & teneris impendit alumnis
Quos natura sinus implevit lacte tumentes.
Amissos videt ut fœtus genus omne volucrum
Defleat ; ut rapto vitulo queribunda per altos
Vacca parens saltus erret ; mugitibus auras
Impleat ; & stabulum serâ sub nocte revisens
Grandibus ora riget lacrymis , nec limpida curet
Flumina , nec pingue , vituli memor unius , herbâ ,
Audit & absentem quantis balatibus Agnum
Mœsta requirat Ovis , quâm gaudeat ubera proli
Plena referre suæ , quâm tristis ovilia manè
Deserat , & virides eas incomitata per agros .
Villica maternos pecudum miratur amores
In sobolem ; pudeatque feris si foemina cedat.
Rusticus agrestes puer informatur ad usus ;
Et primo soles hyememque assuescit ab ævo

Vix pedibus malè fultus humi consistit, & artus
 Sustinet ipse suos; cum jam tractare ligones
 Incipit, & patrio afflurgit robustus honori
 Non operum tam factor adhuc quam testis in agro
 Affiduuus versatur; amat, discitque videndo
 Difficilem ruris culturam: jamque parentis
 Sustinet absentis partes, urgetque laborem.

Intercà pater agrestes hunc edocet artes,
 Multa monens frugum imprimis pluviæque potentē
 Ut precibus cultuque deum veneretur & aras:
 Immunes operâ ferias ut servet; iniquè
 Nil agat, invideat nulli; sed tentet opimas
 Quas videt alterius segetes superare colendo.
 Imperet ut terris, cælo sed pareat: imbræ
 Non impermissis præfagiat artibus augur,
 Derivet nimios: tempestatesque secundas
 Oret, & adversas contra præmuniat agros;
 Vicinos amet agricolas; & ne quid corum
 In pecora & segetes peccetur; ut arva vicissim
 Illius, & pecudes servent, furesque repellant.
 Oderit imprimis lites, quæ civica bella
 Victorij victoque parem dant sæpè ruinam.
 Officiis quantum poterit bonus adjuvet omnes;
 Sed sibi nec multos, neque nullos querat amicos,

Non in amicitiis , quantum in tellure , reponat:
 Hanc colat imprimis , hinc spes certissima : vastos
 Laudet agros , amet exiguum. Fecundior , inquit
 Est brevitas culti ruris , quam maxima fundi
 Jugera neglecti. Ne tu vel egenus amicis ,
 Vel tibi paupertas oneri sit , sedulus agros
 Exerce : nova ne placeat tentare ; recentesque
 Explorare modos : imitare quod approbat usus.
 Pone modum rebus ; nec opum te dira cupido ,
 Pauperiesque doment. Obstat virtutibus auri
 Sacra fames ; scelerique animos inclinat egestas.

Conductis operis segetes , oleumque ministria ;
 Nec plures alito servos , quam rure colendo
 Exercere potes. Ne partibus aspera factis
 Consurgant odia , & bellum servile , quietos
 Elige , nec plures una de gente ministros:
 Servitia exemplis moderate ; magisque silentem
 Te famuli metuant , rabida quam voce tonantem ;
 Crudeleaque domus non detestata , severum
 Formidet ; servosque , tuo quasi sanguine natos ,
 Dilige ; nec pacta fraudes mercede ; fideles
 Ut facias , confide ; tamen te cuncta sagacem
 Nosse sciant. Sanos operis agrestibus urge ;
 Solare infirmos : amor obsequiumque valentum
 Nascitur

Nascitur ægrorum ex curâ ; stimulusque laboris
 Optimus est amor in dominos, studiumque placendi.
 Sic puerum instituit pater ; & vergentibus annis
 In senium , validæ quamvis ad fortia vires ;
 Dat tamen agrestum nato moderamina rerum :
 Ut quem cura manet rurisque domusque regendæ,
 Jam tum peccando discat patre teste ; quietis
 Non ut amans vitæ genitor se tradat inerti.
 Filius exemplis opulentus & arte paternâ
 Ruris in imperium succedit : & ubere tellus
 Messe ferax dominum non sentit abesse priorem,
 Grandior & plenis jam filia nubilis annis
 Exercet rigidos unâ cum matre labores ;
 Nec pudet & rastros , durumque movere biden-
 tem :

Purpureâ non veste nitet , non divite cultu ;
 Non raris Arabum donis , emproque probari
 Crine cupit. Faciem nullâ juvat arte , suaque
 Prata die festo quebit per florea gemmas ;
 Et sedet ad vitreos ornans sibi tempora rivos.
 Simplicitas capiti pro turribus infidet , ori
 Pro fuso pudor ingenuus ; sociasque laborat
 Vincere , non formâ , sed robore corporis , illâ
 Quæritat , & ditem reperit sibi dote maiatum.

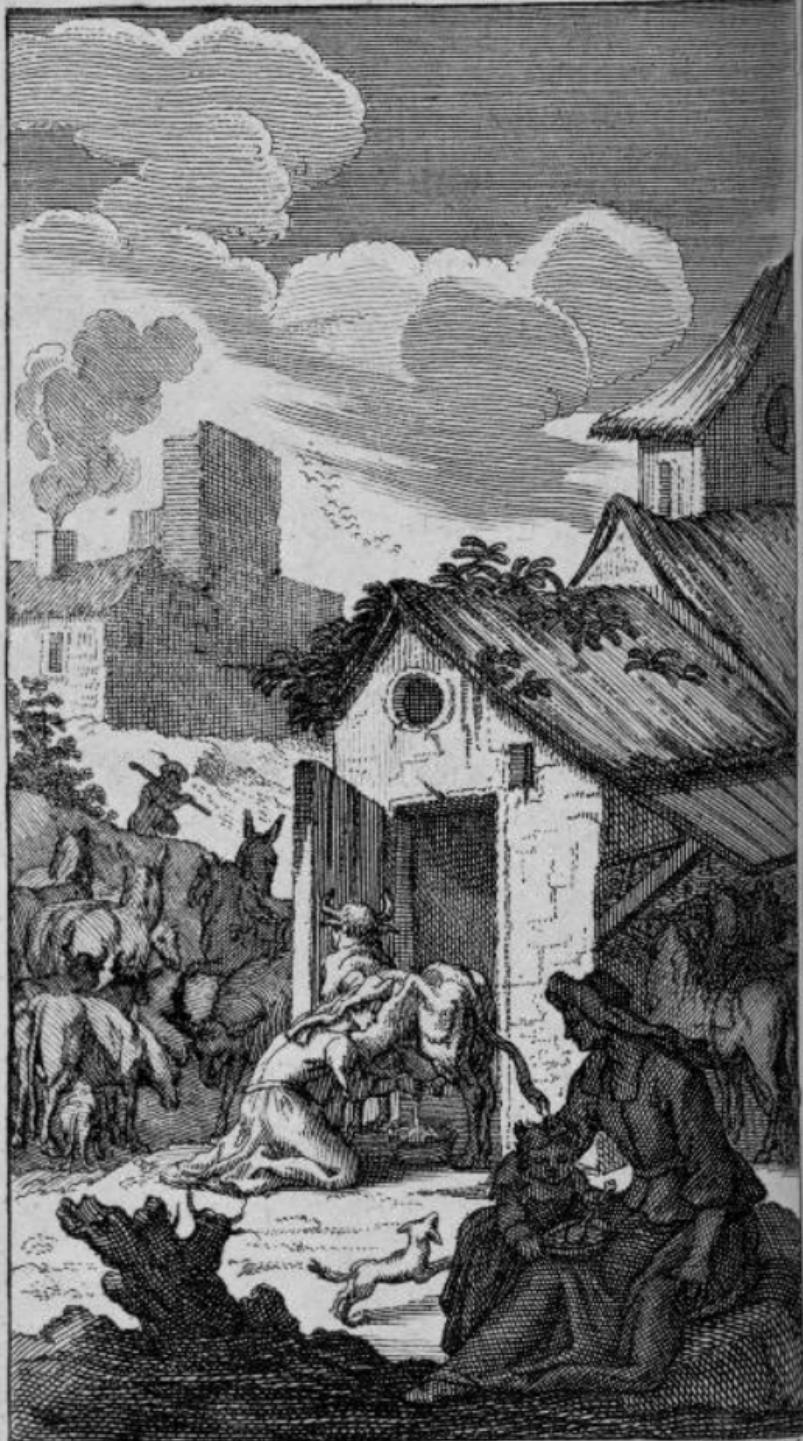
Dulcis enim cum jam primos Hymenæus amores
Sollicitat, vincloque parat sociare jugali:
Cum procul innuptæ, puerisque puella vicissim
Par ætate placet; captent ut tempora fandi
Oppotuna, legunt in cādem vite racemos;
Flaventesque secant uno simul æquore messes.
Aggreditur primos, operum dux fœmina, sulcos,
Atque proco placitura suo præcurrit anhelos
Agricolæ: illam tacitâ dulcedine latus
Spectat amans, gaudetque sequi non posse metente.
Sæpè nec ingratis ultiro remoratur amicam
Quæstibus, increpitans spicas tellure relictas,
Ut vultus, oculosque retro convertat in ipsum.
Mæstres reliqui somno, sed dulcibus ambo
Colloquiis fractas reparant post prandia vires:
Jamque animo instituunt, quâ lege feracibus agris
Imperitent, placidosque regant in pace penates.
Nulla mora in patribus, certis connubia firmant
Legibus: accurrit totis cognatio pagis
Dona ferens, tædasque parans celebrare jugales.
Expectata dies ubi jam processit; & albâ
Cunctantes manet impatiens in veste sacerdos:
Ante fores, ipsoque domūs in limine, sponsi
Procumbunt in genua: parens utriusque madentes

Procedit siccans oculos , & amore paterno
Præmia digna , manum tollens cum voce, precatur.
Templa petunt , vittâ sponsus bicolore galerum
Ornatus , virgo vultus dejecta modestos ,
Atque novis sudore madens sub vestibus : ambo,
Numine teste , sacro conjungunt fædere dextras
Sole nigras , quamquam purgatas furfure multo :
Tympanaque & cytharas inter clamosa juventus
Deducunt , sponsum pueri , nuptiamque puellæ.
Tum prisco de more jubent utrumque fedece
Ulmo sub patulâ , mediis quæ publica pagis
Umbra viret: magnâ spectantûm astante coronâ
Junior hinc virgo cerealia grana refundit
Conjugis in caput , & tacito suffusa rubore ;
Votum pro thalamis , & fertilitatis honore
Persolvit , dulcesque refert in corbe placentas.
Hinc juvenum manus incipiat garrire maritis
Multâ super , vocem nisi protinus ære soluto
Comprimat , atque merum vir connubiale rependat.
Interea structis fumant convivia mensis ,
Lauta quidem , quamquam nullis ornata macellis:
Hædus enim : verexque , famæ quo prima do-
matur ,
De gregibus venere suis , pullosque tenellos;

Gallinás, Anatesque diu servavit in illam
 Parca colona diem: mensis nec poma secundis,
 Castaneæque nuces defunt, nec copia lactis.
 Quas epulas non vina modo, sed pectine duro
 Pulsa chelis, fracti calices, risusque soluti,
 Carminaque, & varii ductâ pro conjuge cantus
 Exhilarant: mensas choreæ, ludique sequuntur;
 Et festum visenda tenent spectacula pagum,
 Quorum finitimos rumor diffusus in agros
 Non aliis vacuas sermonibus occupat aures,
 Gaudet enim faustum non invida crescere prolem
 Et patribus similes sperat vicinia natos.

L. M. Dumernil d.

L. E. Caref.

P R A E D I I R U S T I C I

L I B E R III.

NON satis est terris fortis quæsisse movere-
dis

Agricolas, opus est pecudum quæ vomere scindant,
Et pingui macros saturent lætaminc campos.

Nostris, Lamonide, pars non postrema laboris,
Quam tibi dum meditor, geniali tempora fert
Vinctus hymen, gaudensque tuo cum sanguine clarâ
Pelterii sociasse domum, non rusticâ duro
Rursus, ait, celebranda tibi connubia plectro,
Sed festum regale tubâ majore sonandum,
Sed vir avis atavisque potens, & honoribus auctus,
Lamoniâ sed gente, novo sed digna marito,
Irgenio, formâ, pietate insignis, opumque
Dives, & egregiâ dotatior indole virga.

N

Talibus instabat dictis Hymenæus, agrestem
 Surgat ut ex humili nunc denique carmine, musam
 Multa monens. Ego, Lamonide, tua jussa tuorum
 Laudibus anteferens, hominumq; Bouisque labores
 Insistam, tenui versum dimensus avenâ.

Qui longas amat ire vias, aut horrida Martis
 Castra sequi, tenerâ facilem cervice domari
 Fingat Equum; doceatque pedes & mollia crura
 Composito glomerare gradu, spumosaque frænis
 Ora regens, plano vel in æquore cursibus acrem
 Calce citet, pressis vel in orbem flectat habenis;
 Aut molli placidum jubeat procedere gressu.

Est alios nobis Bos instituendus ad usus,
 Difficiles aret impulso qui vomere terras,
 Luctanti vel plaustra trahat stridentia collo.
 Elige qui magnâ moveant se mole Juvencos,
 Cornua qucis procera, caput deforme, resinx
 Nares & patulæ, compacta torosaque cervix,
 Hispida frons, aures hirtæ, palearia mento
 Pendula, nervosum corpus densumque, benignum
 Ingenium, mitesque truci sub imagine mores.

Torva minus facies, tactu mollissima pellis,
 Crus modicum, breviorque pedum decet ungula
 Vaccam.

Cætera sit Tauro præprior ; Sint grandia membra ,
 Pectus grande , torus sublimis ; & ardua cervix ,
 Fætusque capax uterus ; Palæaria circum
 Genua fluant , & cauda pedes fundatur ad imos ,
 Frontemque ostentet speciosam cornibus altis .

Bos uniuersus tremat ad stimulum vocemque Bu-
 bulci ;

Nec vanos metuat strepitus , nullasque recusat
 Iras vias : ea sit fiducia roboris , ut nec
 Auditu pavidus neque visu , interritus urbem
 Et tremulum subeat pontem , fluviosque sonantes .

Per virides quondam saltus Oviumque Bouinque
 Errabant armenta virum secura ; Priusquam
 E patriis humana feras industria sylvis
 Duceret , & longo jussas mansuescere cultu
 Imperiis dociles faceret : tum brachia fossor
 Versandis adhibebat agris , neque jungere Tauros
 Notat adhuc , nec Equo ferri , domibusque receptos
 Informare Canes , Vitulosque apponere mensis ;
 Sed Lepores ut iam ferro venamur & Apros ;
 Sic Oves , sic cæso nemorum quondam hospite Tauro
 Gens antiqua virum inensas onerare solebat ,
 Et nudis informem humeris circumdare pellem .
 Sylvestres stabulis animalia cætera mores

Deposuere ; Boves aliquid feritatis avitæ
Semper habent , & colla jugo vix subdere norunt.

Quæ nimia ut primis sensim vincatur ab annis
Sævitiae, jam tum primos impende labores ;
Jam Vitulus palpantis heri consuescat amicam
Ferre manum ; nexusque pati per cornua frondes,
Triste rudimentum pressuri grandia quondam
Colla jugi. Tribus exactis deia meisibus , anno
Nascenti , vernisque prius quam Buculus herbis
Luxuriet , trimum subiges ; nam deinde repugnat
Durities ætatis iners , & nescia flecti.

Indomitos animi motus , ac totius iram
Sævitiae porcinus adeps & vina resolvent :
Et quo mens hominum furit effera , Taurus Jacho
Pleior innatos dediscit mente furores.

Si vino dapibusque datis , si nomine blando
Compellans nihil obtineas ; In vincla Juvenatum
Conjicies , ut longa ferum jejunia vincant.

Torva tuens , cælo dum cornua func revincta
Jactat , & in ventos iras effundit inanes ,
Cautior accedes ; nam si te calce petitum
Amoveat , mentem successu latus iniquam
Roborat ; Atque sui confidentissimus audet
Detrectare jugum , cornuque in vulnera preno

Intentare minas , pedibusque arcere Bubulcum.
 Mitia colla gravi postquam submisit aratro ,
 Nullos deinde negat placidus tolerare labores :
 Terribilisque (suas norit si bellua vires)
 Vel pueri pavet ad stimulum vocemque minantis.
 Ergo ubi a pellito jam supposuere Juvenci
 Colla jugo , fint qui retinacula lorea retro
 Contineant: Præcat domitor , clavaque saligna
 Urgeat extimulans , modicove coercent iectu ;
 Atque pari doceat junctos incedere passu.
 Tum vel plaustra jingo vel curvum innectat aratru :
 Pondera prætentet leviora ; Solumque subactum
 Vel sterilem facili sulco moderator arenam
 Exaret ; ignaros operum ne forte Juvencos
 Terreat , aut molles quasset labor improbus artus.
 Indociles aliam instituunt ratione Juvencos :
 Mansuetu validoque Bovi conjungitur asper ,
 Quem procurrentem retrahit vetus , urget inertem .
 Et conferre pedes jubet , ac parere Bubulco ;
 Fumosis tumidas licet efflans naribus iras
 Profiliat , tentetque jugum dirumpere Taurus.
 At si forte malo , quod vi non præstitit , astu
 a Jugum pelle tegitur ne mollia vitulorum colla
 laedat .

Tenter , & in mediis jaceat cerebrosior agris ;
 Supposito non igne latus , non tergora plagiæ
 Afficies : pigrum vinclis constringe Juvencum
 Ut nec stare queat neque vesci ; namque periclo
 Cautior ipse suo , nusquam dein sponte jacebit
 Inter opus , stomacho monitore fameque magistrâ
 Et tres una Boves jungunt ad aratra ; duorum
 Arbitrio medius , veteranos inter , agrestem
 Molitur patiens operam , paucisque docetur
 Verberibus iussos ultro durare labores.

Junge pares ætate , animo , in embrisque Juven-
 cos

Viribus ut duros sulcent æqualibus agros :
 Conficit invalidum generosus ; incersque valentem
 Cogit ad ignavos tandem deflectere mores.
 Unanimes faciunt operum confortia Tauros ;
 Est & amicitiae sua vis , quæ dura ferarum
 Corda quoque assiduo vitæ conjungit ab usu.
 Nonne Boum par grande vides per prata per agros
 Carpere communes herbas , ad flumina pastos
 Ire simul , mediis unâ decumbere campis ,
 Et lento sub dente cibos revocare terendos.
 Magnanimo quamvis armatam in prælia frontem
 Præbuerit natura Bovi ; Tectoque sub uno

Cætera vix habitent nullis animalia rixis ;
Interdum & placidis Ovibus quoque debile cornu
Pruriat in pugnam : convivæ nulla Juvenci
Bella movent , animis agitant concordibus ævum :
Oscula quin etiam jugunt ; fessumque soluti
Cum posuere latus formoso in gramine , molles
Blanditias adhibent ; & amicam ferre vicissim
Novit opem grandi dens officiosus hiatu ,
Alter ut alterius prurigine liberet armos .
Neuter arando sibi parcit ; cervicibus ambo
Contentis , totâque simul nituntur opum vi .
Obsequio certare putes , sociumque sodali
Dulcia velle gravis solamina ferre laboris .
Hos ubi dissociat mors immatura ; Juvencus
Qui supereft , tristes , amissò compare , quæstus
Ingeminat , lachrymis frateruin funus obortis
Prosequitur , totos circum vagus ambulat agros ;
Et vicina movens queribundo rura boatu ,
Contristat magis agricolam nova dainna timentem ,
Ne dolor hunc etiam absunat , qui nescius herbæ
Triste gemit campis , & fletu pascitur uno .
Arva colunt & Asellus inters , & Mula biformis ;
At neque difficiles veniunt ad aratra ; Sed ulro
Accipiunt cervice jugum , levibusque solutes

Vomeribus scindunt agros , & stridula collo
Plausta trahunt , dorso neque pondera ferre recu-
sant.

Infelix Afini victus parcusque ; laborum
Atque famis patiens , frondes herbamque palustrem
Vescitur ; objecto sarmenti fasce , rubisque
Et paleis etiam gliscit : neque novit acerbos.
Qui majora solent armenta invadere morbos.

Non operum tamen ulla quies , nam quidquid
agendum

Vel ruri vel in urbe , molis quæcumque terenda
Vel portanda domum , miserandæ fortis Asellus
Semper adest , omnem qui sessile præstet in usum
Tergus , & immiti duratas verbere cestas.

Mancipiis autem quamquam fera nata vehendis,
Gestitat & dominas , queis nondum prisca parentum
Simplicitas odio est : stricto non ora capistro ,
Sed levibus flectunt virgis ; Afinusque superbus
Auratis phaleris , atque ipso pondere , cœptum
Urget iter , lenta nec jam movet indecor aures.

Sæpe sui tamen oblitus , petulantior abdit
Inter genua caput ; simul & sinuosa retorquens
Membra procax , dorsum movet in sublime , sedili
Exutiens equitem , cœno quem mergit in alto ,
Accitamque

Accitamque rudens vocat ad ludibria plebem.

Interdum mediâ sifit cerebosus in urbe,
Et luceos rodit Caules frondemque salignam,
Irrequieta parum curans hortamina vocis,
Infictasque sibi nodoso robore plagas.

Mula licet socors ab Asello patre, trahendis
Curribus & pando melior queratur aratro.
Nam patiens operum est, & victu parca, pedumque
Mobilitate viget: grandes, par nobile, Mulæ
Plus tibi quam jug a quinque Boum telluris arando
Confident; nisi gleba tenax & dura requirat
Acre ministerium, natosque ad fortia Tauros:
Nescia difficulti nam cedere Mula labori
Rumpitur ipsa, graves nequeat si frangere terras.
At neque sessorem stratis ornata recusat;
Et sublimis Equus vix passibus æquat cuntem
Atque viatorem quaesitat magis. Utile pulchro
Anteferens, veterisque tenax Hispania moris;
Nunc etiam celeri Mulâ vectatur, Equorum
Contemptrix claros belli quos servat in usus.
Non curat quam turpe caput, quam longior auris;
Sed quam pes agilis, passus quam mollior, una
Quam pinguis palcâ Mulæ, culmisque nitescant.
O! ubi francigenum veneranda modestia patrum

Quos ætate graves vel ad altum Mula senatum
Ipsa gravis senio quondam tulit : inter eundum
Tempora inempta dabant facilesque clientibus
aures.

Non opibus ; sed aves fastu superamus inani :
Nec satis est quod plus stabulis impenditur auri,
Quām mensis tribuatur , herum quod currus ovati-

tem

Auratus vehit , & natis ornatior ipsis
Circunstat rhedas utrinque satelles : Equorum
Officiis servus successit ; & immemor ortus
Vir hominem collo gerit , humanaque per urbem
Non pudor est cervice vechi ; tantumque Deorum
Editæ in effigiem naturæ intendere probrum.
Sed quid ego hanc animis hominum depellere
Jabem

Aggregior ; pecorum morbos , usumque medendi
Utiliore sequar curâ : Bove discat ab uno
Rusticus armentis medeatur ut omnibus ; ægro
Seu capite , aut fractis lumbis , uteroque labo-
rent ;
Nam neque fas pecudes , neque casus ire per
omnes.

Sæpe cibos fastidit iners , & pinguia Taurus

Prata tenens, lætam nec edit nec ruminat herbam;
 Se neque deterget linguâ, sed inertia ponens
 Membra solo, caput huc tristis convertit & illuc;
 Circumagit caudam, cælumque boatisbus implet;
 Atque laboranti crebros è gutture ructus
 Eluetatur agens: oculos stupor urget inertes;
 Grandibus ora madent lachrymis; medicasque re-
 poscunt
 Viscera cæca manus longum miscentia murmur.

Tantos efficiunt vel pabula cruda dolores,
 Vel qui tortilibus simus altè induruit exitis.
 Villietis incoctas valido medicamine tentet
 Exsuperare dapes: at ubi nequit usque tonantem
 Torminibus cæcis uterum mollire medendo,
 Audeat immissâ, secto prius ungue, salutem
 Ferre manu, pressoque simum deducere pugno.

Sed caveat ne quos invasit tabida pestis,
 His juvet auxiliis, morborum errore, Juvencos.
 Continuò papulis manus ardet, & intima labes
 Gliscit in ossa viri, nisi se crudelis in ipsum
 Saviat utiliter, ferroque armetur amico,
 Et vitam dextrâ redimat generosus ademptâ.

Ergo ubi sœva lues incessit; sola remotos
 In saltus precul, & montes armenta relegans

Conserva quæ sana vigent, & corpora fatis

Ægra suis permitte ; viam nec quære inedendi.

Christiadis quamquam, divo rerum auspice Ro-
cho

Nil desperandum : vivus qui profuit olim,

Et pestem patriis orando depulit oris,

Nobis usque bonus, precibusque potentior idem

Mortiferam cælo labem compescet ab alto :

Jamque patrocinii vim dudum experita Tolosa

Monspeliumque suo posuere altaria civi.

Quare age devotam Rocho spe plenus ad aram

Has effunde preces. O ! tu cui tabida cæli

Paruit aura, fide solâ cum numen adibas

Vivus adhuc ? qui celsa tenes nunc astra, Deumque

Alloqueris coram, fer opem mortalibus ægris.

Enfurit atra lues ; illam quid parcere prodest

Agricolis, socios operum si pergit acerbâ

Tollere clade Boves. Hominum memor atque
ferarum

Respiciet deus ipse Bovem, qui poplite flexo

Primus adoravit pueri cunabula Christi,

Frigentes tepidis recreans afflatibus artus.

Hæresis in superos audin quid perfida garrit ?

Vos nostri curam non sollicitare quietos,

At neque vota Virūm vestras pertingere ad aures.
 Ergo prodigiis animos eviace rebelles :
 Dumque suos illi , defuncta cadavera , Tauros
 Fune trahent procul à stabulis ; ego peste solutos
 Templorum populosa Boves ad limina ducana
 Auxilii testes ; & religionis honore
 Lætior , incolumi quam Tamro , munera templis
 Parva tuis , grato sed redditia pectore solvam.
 His precibus salvos Rochus dat sèpe Juvencos.

Febris & ipsa Boum vastos desævit in artus :
 Signa dabunt utriusque oculi compressior orbis .
 Manantes lacrymæ , satias morosa ciborum ,
 Dejectum caput , & vix pectore ductus ab alto
 Spiritus. Emisso cum sanguine proderit æstus
 Avertisse graves ; Caules , oleumque , garumque
 Incoquere , & mixtos in guttura fundere succos ;
 Pampineaque cibi fastidia vincere fronde.

Cum venter dolet , indicio est pituita fluenti
 Nare frequens , laxi mucosa cruentaque ventris
 Proluvies : vetus austero dilutus Jaccho
 Caseus , & Gallæ contritaque poma Cupressi
 Compescunt uteri sonitus , fævosque dolores.

Est etiam gravis illa lues , cum dira tumentes
 Ulcera pulmones invadunt ; acrior unde

Et tussis quatit ; & macies depascitur artus.
 Auxilio est Porri succus , validumque ruentis
 Injectum stomacho vinum : contusa minutè
 Mixtaque lens oleo , concisaque gramina tussim
 Discutunt : pingui macies quoque vincitur Ervo.

Accessu facilis medicos stet ut æger ad haustus ,
 Nec dextram ingratâ Bos calce repellat amicam ;
 Commoda transversis fabricatur machina lignis ,
 Qui veluti caveâ clausus , validisque capistris
 Præcinctus quadrupes , laqueato corpore , quernis
 Axiculis , tensâque simul cervice , medentum
 Arbitrio succos nolens absorbet amaros.

Vespere si fixo Taurus disiunctus aratto
 Claudicat , accepti neque vulneris ulla cicatrix
 Apparet ; digitis pressantibus , inspice cæcus
 Hæret ubi dolor : ex ipso fervore patebit
 Tristis origo mali ; monstrabit & ipse Juvencus
 Impatiens vitiata premi : si forte dolore
 Nervorum titubans gressu trahet impare corpus
 Crura diu manibus dulcique foventur olivo.

Sanguis ubi venas extra diffusus apertas
 Ima pedum tenet ; ad vivum rescinditur unguis :
 Dein sanies ferro leviter , stupâque bibaci
 Eluitur ; tum pes vario medicamine fatus

Induitar soleis ; incinctaque spartea circum
Fascia lethali plagam defendit ab imbre.

Tu quoque s̄apē Boum malecauto vomere talos
Offendes : ferro grave circuncidere vulnus
Ne dubita ; Sulphurque , Picem vel iuure liquen-
tem.

At neglecta scatent ubi vermibus ulcera visu
Fœda , nec eximitur labes frigentibus undis ;
Marrubium super , & sectivum contere Porrum.
Oceanus scabiem mordaeibus eluit undis ;
Sunt etiam auxilio pelli defricta rigenti
Allia , vel pingui dilutum Sulphur amurcā.

Pestis inest corio major , cum Taurus ab imbre
Permaduit sudans , gelidâve refrixit ab aurâ
Hæreat eminulis ut jam cutis arida costis.

Decoque florentes Lauros ; & sole sub ipso
Terga fovens , superadde fraces , fæcemque Lyæi ;
Apprensamque manu diducens attrahē pellem.

Solvantur venæ , quoies luctatus inquis
Taurus agris sibi coptuderit vel colla vel armos.
Si media intumuit cervix ; neque sanguis utrâque
Missus ab auticulâ quid profuit ? illine sevum
Hircinum , liquidamque Picem , bubulanque me-
dullam.

Haustaque si pressas fauces obsedit Hirudo,
 Nec manibus potes hærentem depellere pestem:
 Grandior infirmitur diductis fistula malis;
 Supposito Cimex ita deinde peruritur igne,
 Ut tubus acceptos intus transmittat odores:
 Nidor enim pronâ stantem cervice Juvencum
 Liberat; immisso recidet quoque pestis olivo.
 Sæpe venenatum premit heu! Bos inscius An-
 guem,

Quem prato tecubans altâ non vidit in herbâ.
 Mole laceritus Serpens in tergora morsum
 Imprimit, & totos labem molitur in artus.
 Lethiferum si fata dabunt cognoscere vulnus;
 Rutam adhibe; membris agit atrum Ruta ve-
 nenum.

Quam tu ne Medicos ne crede Machaonas attem
 Induxisse; comas herbarum & inania norunt
 Nomina, sed vires illarum usumque medendi
 Utilius natura docet genus omne ferarum.
 Nam cum cæruleum Mustela lacerret Anguem
 Arrectoque minax insurgens pectore Serpens
 Impavidum linguâ vibrante repelleret hostem;
 Combiberat læso quoties Mustela venenum
 Corpore, ad auxilium Rutæ fugiebat, opemque

Hilus ex tactu referens , ubi virus ab ægris
 Expulerat membris , jam fortior ibat in hostem.
 Rusticus excuso rem contemplatus ab agro ,
 Avulsiis , quæ sola fuit , radicibus herbam
 Abstulit : exanimis cadit heu ! Mustela veneno
 Turgida ; nam toto Rutam dum quæritat agro ,
 Intima corda subit jam non medicabile virus.

Est etiam lapis Eoo delatus ab orbe ,
 Subniger , & levior , Serpentum nomine dictus ,
 Quem si tecum habeas , securâ innoxius Angues
 Jam poteris tractare manu : Serpentis ad ictum
 Applicitus lapis in sese trahit omne venenum ,
 Quod revomit , vel aquâ mersus , vel lacte te-
 penti.

Quin & mortiferam lapis idem Sugit ab altis
 Vulneribus tabem ; plagæque tenaciüs hæret ,
 Ebrius exhaustâ扇ie dum labitur ulro.

Solve senescentem Taurum , qui liber aratri
 Pascua læta petens , postquam te juvit arandis
 Vivus agris , ipsâ proficit quoque morte , macello
 Venditus , & letho vitam amissurus iniquo :
 Nam tantorum aliam mercedem ferre laborum
 Debuerat , fatisque senex melioribus uti.

Emeritus Bos prata terit , permissaque secum

Otia miratus, lœtis pinguescit in herbis:
Nescius heu! fato quam tristis debita cervix,
Cui gravis impendet frangendo clava cerebro.
Non aliter rebus felix qui saepe secundis
Luxuriat, gaudens animis exultat avaras
Intropes, & fortunæ malè credulus alta;
Spes agitat; sed adest tacito pede, jamque beatum
Mors rotat elatam circum caput impia falcem.

Pascua queis sunt rara, Boum cognosce labores
Sufficiat, pecorum nutrix Arvernia Vaccas
Educat, & lacti curas impendit habendo.
Vacca suis hyemat stabulis: nix undique circum
Occulit albentes campos; armentaque longi
Carceris apposito sustentant tædia foeno.
Sed liquidæ simul ac a' tis ē montibus, aurā
Jam tepidā, fluxere nives; longoque soluta
Frigore, nascenti tellus se vestiit herbā:
Tunc, veluti cum signa tubæ cecinere, relictais
Urbibus armigeræ coēunt in bella cohortes:
Haud secus hybernis stabulis funduntur, & altos
Hortantur sese in montes armenta boatu,
Nec mota jam nullis hominum cogentibus, ultro
Signa movent; nulloque viam custode capeſſunt.
Providus interea Pastor quorum indiget usus.

Cuneta parat; mulsoque cavet ne vascula lacti,
Nec formæ calathique, sibi neque pabula defint.

Jamque ubi devenerit locos armenta, virenti
Gramine luxuriant totos errantia soles.

At serâ jam nocte Lupos, qui montibus illis
Insidias Vitulis meditantur, ut agmine facto
Propulsent pavido victos terrore vel armis.

~~Gramineis~~ quasi castra thoris metantur in orbem:
In medio Vitulos statuunt; junctisque recumbunt
Tergoribus circum, quæ propugnacula molis
Corporeæ vallant erectis cornibus; altumque
Unâ omnes viridi proflant in cespite somnum;
Securæ sobolis matres, gremioque parentum,
Cui timidum latus applicuit, confisa juventus.

Atque orto jam sole, Lupum si forte parantem
Insidias, videant jugâ per secreta vagari;
Undique terribili clamatur ad arma boatu:
Auxilio subeunt omnes; nec graminea libant,
Ante recompositis quam fur procul exulet oris.

Pingue pecus molli quamquam lasciviat herbâ;
Pastori tamen ut primum lux alma refusit,
Plena refert junctis quæ inulgeat ubera palmis.
Et ne pœnitcat justum solvisse tributum;
Lac sale compensat Pastor, quo munere Vacca

Inviter, notis iterum succedere rectis,

Et preissis ultro dare lactea flumina mammis.

Ergo manè greges subeunt magalia circum:

Mulgendam proprius quam vult accedere Vaccam

Evocat, & proprio compellat nomine Pastor.

Paret, & appositis obvertit, tergora mulctris:

Ne latices premat, & Vituli memor, ubera mater

Contineat; primus nato permittitur haustus;

Ut cum torva parens satiatam lacte putavit

Progeniem, plenis exauriat ubera vasis.

Interea mulfæ repetunt dum pascua matres;

Pastores nivæ liquefacta coagula mulctræ

Injiciunt, & lac glaciant, solidumque foratis,

Permixto sale, festinant immittere formis,

Et premere, & pressis imponere pondera massis.

Lætior exigitur celsis ita montibus æstas.

Ut juvat & pecus, & pecoris spectare magistros;

Sive per herbosos gressus liber obambulat agros,

Sive solo jacet, & pallentes ruminat herbas:

Mollia tondentes carpant seu gramina Vaccæ

Plenaque pascentum Vituli circum ubera matrum

Vel ludant, herbam timido vel dente lacessant:

Accitis Pastor seu matribus ubera siccet;

Nudatis seu mulctræ premat concreta lacertis.

Seu

Seu plures uno coëant in monte , novoque
Rustica Pastores celebrent convivia lacte.

Seu Domini veniant ipsi , medicosque liquores
Hausturi , fontes spernant quos terra salubri
Affecit succo , & , Vaccâ a meiente , capacem
Manè scyphum repleant , multum ridente Bubulco
Pocula lactenti non invidiosa Juvenco.

Mox ubi jam primis horrens Aquilonibus annus
Deciduis hyemi nivibus præludit aquosæ ;
Cogitat herboſo tristis grex cedere monte :
Migraturus enim , solito magis , instat edaci
Carpens ore cibos ; avidoque viatica pastu
Providet : & quamquam redditum minus urgeat ;
ultra
Descendit tamen ; & jam frigidiora relinquit
Culmina , ut in stabulis hyemem traducat apri-
cis.

Sic ubi sol nostris excedere cœpit ab oris ,
Quas hilari cantu recreaverat hospita Progne ,
Jam brumâ pulsante , domos fugitiva relinquit ;
Atque dies alio quærit sub sole benignos .

a urinam Vacca (quæ aqua mille florum dicitur) laboranti stomacho prodeſſe novis sed frequen- tibus jam experimen- tis comprobatur.

Nec secus alternis gaudens insisteret tectis.
Si quam forte domum præsens fortuna serenat
Fervet amicorum gregibus : si nubila surgunt
Tempora , desertas mirabere protinus ædes.
Nam fugitiva novos intrans fortuna penates
Instabiles illuc secum transmutat amicos.

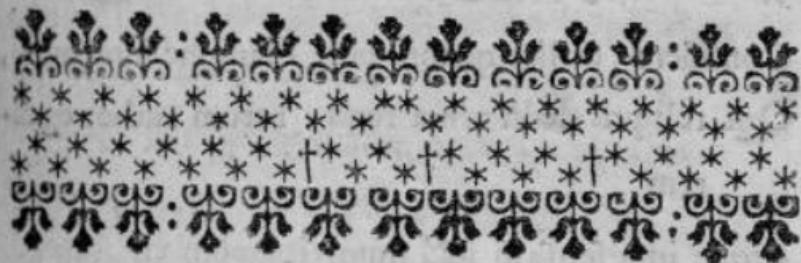

IV. Lib.

L. M. Dumernil d.

I. E. Carr. f.

P R A E D I I
R U S T I C I
L I B E R I V.

JAM pecoris cultus sequitur memorandus
 ovilli,
 Quo nihil utilius terris hominumque fovendis
 Corporibus natura dedit : nam mollibus Agnis
Sustinet humanos quos vellere contegit artus
 Difficilesque fimo faturans Ovis adjuvat agros.
 Atque ego crediderim tibi blanda pecunia nomen
Lanigerum fecisse pecus, pastoria postquam
 Vita Remum fratremque tulit ; pecorumque ma-
 gistros.

Ad tantas evexit opes fortuna , subactis
 Ut populis leges dederint & mœnia Romæ.
 Non alias studio pecudes majore fovebunt
 Agricolæ : neque enim stolidam tenet ulla Bidentem
 Cura sui ; tantoque viros impensis aquum est.

Consulere , utilior quantò est , illamque supremus ,
 Qui reliquis dedit arma feris , rerum author egen-
 tem.

Atque indefensam solā munivit opum vi.
 Exerit ore Canis strictos in prælia dentes ;
 Cornua Bos obvertit ; Equus se calce tuctur ;
 Imbellisque sibi pede consulit alite Cervus.
 Non celeres Ovis ut fugiat discrimina plantas ,
 Non animos habet infensum quibus impetrat hos-
 tem ,

Illa nec hyberno decedere cogitet imbr'i ;
 Vicinam patulae captare nec arboris umbram
 Dum calet , & siccus sol excoquit altior agros ;
 Nec celerare gradum jam tempestate subortā ,
 Cum clamore ruens nisi Pastor fuste morantem
 Impellat . Natura licet magis omnibus unam
 Vestierit , tamen uret Ovem penetrabile frigus
 Ni stabula hyberno ponat contraria vento ,
 Et siccum pecori filicem culmosque recentes
 Opilio substernat , ubi cum matribus Agni
 Purius , & teneros deponant molliter artus
 Namque suas olim nudo quæ sub jove sylvas
 Incolumis tenuit , domibus nunc abdita , nostros
 Ad mores defluxit Ovis ; quo plura saluti

Cavimus ,

Cavimus, ægra magis tentarunt corpora morbi.

Quare agite & primis Agnum curemus ab annis.

Hausit ubi lucem matris delapsus ab alvo

Erigitur; preflis custos diducta papillis

Ora rigat, primumque inspirat lactis amorem,

Maternis alimenta docens educere manmis.

Sed prius exiguum mulget lac pastor, humique

Projicit expressum; morbis nam tristibus ægram

Afflictat sobolem, vel in ipso limine vita,

Exixa qui matre recens emititur humor.

Dein cum prole parens includitur, illa tenellum

Ut foveat partum, condiscat & ille parentem

Nosse suam: tum post biduum farragine matres

Vicinâ saturent; atque intra septa tenillos

Contineant Agnos, quanquam sine fine gementes.

Balatu matrem repetant, & ovilia rumpant.

Mox ætas ubi firma sinet cum compare turbâ

Subsultare solo; blandam comitata parentem

Exeat, ac dulci lasciva sub ubere proles

Ludat, & in mollem dentes exerceat herbam.

Maternos cum jam tempus saturavit amores;

Absentemque parens sobolem, sobolesque paren-
tem

Non feret impatiens, repetant sua pascua matres;

R

Atque tener puerō ḡrex compellente nocentem
 Luxuriam segetis primā castiget in herbā :
 Vel puerum duris exercens Rusticus agris
 Utiliora pater doceat , natæque decoros
 Agnorū prope tecta ḡreges committat alendos.
 Ne tamen hanc animis assuescē puellula vitam ;
 Nec placeat quondam valles errare per imas ,
 Et niveos agitare ḡreges : cum secla fluebant
 Aurea , virginibus licuit ; nunc altera campis
 Excoqueret molles , Ovium quām cura , puellas.

Vespere clauduntur saturis cum matribus Agni
 Ubea queis illæ referunt potanda , diurni
 Supplementa cibi. Depulsi lacte vagantes
 Usque sequuntur Oves , & agris communibus unā
 Rascuntur , cæloque simul stabulantur aperto.

Sed non longa viget concordia ; qui malus altis
 Urbibus exitium est , amor idem rure ferarum
 Corda quoque extimulat : primis vix cornibus
 Agno

Frons tumet , insanis jam tum ferus ignibus ar-
 det ;

Jam tum sœva Mares inter se prælia tentant.
 Pastor aniatores emasculat , atque petulci
 Arietis effrenes ferro compescat amores.

Cui patris officium nomenque relinquitur,
ampli

Procerique habitus Aries villosus, & ipsa
Candidior nive, nec linguam nec tergora nigris
Interpuncta notis habeat, suscepta paternas
Ne referat fusco maculas in vellere proles.
Multæ pedes, alvum, cervicem, oculosque vel
ipsoſ

Lana tegat: rostro ſiḡt cornua prona; cruentant
Rivales erēcta Mares; Ariesque superbis
Cum ſemel armatam ſibi frontem intelligit, acri
Percitus invidiā rixas æternaque miscet
Prælia: pugnaces hac comprimet arte Magister.
Exiguam clavis tabulam transfigat acutis;
Rixosique Maris media inter cornua, verso
In frontem mucrone, liget: galeatus in hostem
Irruit, atque pedes Aries ſublimis in imos
Cervicem cervice ferit, ſed fauoris iectu
Ipſe ſuo, cornu jam non armenta fatigat
Pacis amans, armisque timens fatalibus uti.
Tu gregibus cornu[m]utilum præpone regendis:
Ille colet pacem, ſociosque quietus inermi
Fronte mares feret. Uxores adjunge marito
Nec vetulas, Agnasque meras: ſenioribus instat

Proxima mors , teneræque fides incerta juventæ.
 Ætas illa tamen potior quam lata futuri
 Spes sequitur , quām cui mors imminet , atque se-
 nectæ

Præstat in armentis etiam primæva juventus.

Egressus stabulis aries præcedit , & illo
 Sub duce gramineis pecudes spatiantur in agris.
 Ingreditur prior ille viam , seu vespere pastor
 Cogat Oves , seu cum ferventior æstuat aër ,
 Compellat pecus in valles nemorumque latebras ;
 Seu tenues pedibus rivos amnemque phaselo
 Trajicere , aut pontes opus est intrare trementes ,
 Angustamque levi fossam transmittere saltu.
 Usque adeo est gens illa sequax , ut sicubi torto
 Corpore dux Aries saltu micat altus , ibidem
 Subsiliant omnes piano vel in æquore matres.

Semimares herbosa suo quoque pabula tondent
 Sub duce Verveces ; gregibus non ille regendis
 Præficitur , quia nobilior , quia vellere dives ,
 Aut ætate gravis longoque scientior usu est ,
 Sed veluti dominos inter rerumque potentes
 Evehit ad summos favor inconsultus honores ,
 Sic suus in pecudes aenor est & prona voluntas
 Pastoris , pecus omne duci qui subjicit , unumque

Eligit è numero quem tota armonta sequantur.

Dicit & ad lanium quoque perfidus ; estque benignas

Inter Oves proprii generis qui proditor , ulro
Triste ministerium subeat mercede solutâ ;
Nam reduci sperata solet dare munera Pastor
Exiguam Cererein , dulcis vel grana Cumini.

Per juga reptantes cursu prævertere Capras
Muneris Hirce tui est ; sed vix tardante podagrâ
Lenta moves agiles inter vestigia matres.

Dura voluptatum merces quas Hædus ab annis
Sectatur teneris ; nudo vix barbula mento
Exoritur , ne cum rupcrunt cornua frontem ,
Imaque jam tacitæ gliscunt in viscera flammæ
Atque hinc invalidum premit immatura senectus
Quæ ligat , & tetris infestat membra venenis :
Inde piger , morbosus , iners , & inutilis ævi
Ingrato fœtore greges atque aëra circum
Inficit , & tristem propero dat funere vitam.

Non eadem placet esca Ovibus Caprisque ; per
altos

Repit enim montes , & saxa per aspera tutas
Capra vias agit , & projectos pendula ramos
Ac Cythisum ruminatur : Oves campestria quærunt]

Pascua , nec sylvis gaudent ; sylvestria lanis
 Officiunt , floccosque tenent vepreta revulsos ,
 Quæis lateos sternit nidos operosa volucris.

Optima sæpe tamen longo fastidit ab usu
 Pabula grex , pinguique macer tabescit in agro.
 Obsonare famem sale ; vel campestria mutans
 Pascua , quære novas siccis in collibus herbas :
 Nam diversa placent nostris ut fercula mensis ;
 Sic inarata greges salebrosoaque culmina campis
 Gramineis ultro mutant ; nemorumque virenti
 Fronde levant quæ pingue parit fastidia pratum.
 Inprimis ubi post imbræ hyememque quotannis
 Vere solent æstiva greges ad pascua duci :
 Nam , zephiro redeunte , sinus fœcunda tepentes
 Vix aperit tellus , longis balatibus , instant
 Lanigeræ pecudes , & non oblita reposcunt
 Gramina , nec carpunt avidis jam mortibus her-
 bam.

Velleribus nudantur Oves cum vere peracto
 Hibernâ sub veste pecus jam sudat , odorem
 Artubus ingratum spargens : tellure jacentem ,
 Transversosque pedes nodoso fune revinctam
 Tonsor Ovem lanâ spoliat ; nec ovilia tristi
 Balatu resonant , uno sed forficiis iactu :

Vix querulo dolet ore Bidens , licet altius imâ
 Abs radice secans lanain det grandia tonsor
 Vulnera , queis trito durus carbone medetur;
 Nec crassum leviore manu dignatur olivum
 Atque picem liquidam sœvis infundere plagis ,
 Nudatumque pecus fluvio mersare salubri.

Lanigeras tonsurus Oves solemnibus olim
 Vicinos mensis adhibebat ; & inter Jacchi
 Munera cum blandis solem condebat amicis :
 Quæ dulces epulæ flavâ cum messe redibant ;
 Et gravidâ rursum descendens Bacchus ab Ulmo
 Læta redonabat festo convivia pago.

Nunc aliò res versa ; bono sed denique vultu
 Europa pax alma beans pax aurea ruri
 Gaudiaque & risus , & fertilitatis honorem
 Restituet : Cælo pax candida labitur alto ,
 Quam sequitur pietas & pleno copia cornu :
 Et jam diva potens hominum componere lites
 Alta vagis Regum lustrat palatia pennis ;
 Nec frustra monet ut populorum parcere vitæ ,
 Pacatoque velint nunc demum vivere mundo.
 Ergo terribilis jam non clangoribus aures
 Flebile pulsabit cornu ; sed rustica passim
 Fistula Pastorum teneros cantabit amores :

Libera securis decurrent æquora velis,
 Solaque ventorum metuent fera prælia nautæ:
 Et sua condendis nunc messibus arcta Colonus
 Horrea mutatis secum mirabitur annis.
 Florebunt studiis urbes; sua præmia doctis
 Frontibus, & scriptis honor & laus prisca redi-
 bunt.

Quamquam non sileant longa inter bella Ca-
 menæ.

Auspice Bignonio, qui sacri regia Pindi
 Sceptræ tenet meritis & avitâ laude, suisque
 Edocet exemplis magno quos nomine vates
 Præsidioque juvat. Phœbi Themidisque sacerdos
 Jura quoque, & doctas curis amplectitur artes:
 Illius auxilio seſe natura videndam
 Explicat in plantis; oculis non invia nostris
 Sydera metimur; cæcas scrutamur aquarum
 Ventorumque vias: vivo quoque marmore vultus
 Reddimus; ac veteri, quem Græcia jactat, Apelli
 Nostra vetustatem præter nihil invidet artas.
 Et patriæ novus usque lepos, nova gratia lingue
 Accessit duce Bignonio; nec latiūs arma:
 Quām sermonis opes toto diffudimus orbe:
 Ille vel absentes acuit, nostrumque recenti

Fœdere

Fœdere Monspelium Parisinam adjunxit ad urbem;
 Sequanicos ut Lamonio supplente lepores,
 Ingenuæ studiis vigeant communibus artes.

Sed nos interea pecudes & rura sequamur.
 Purgandum canerem vellus, calidisque trahendum
 Pectinibus; nec pensa colis affixa filerem;
 Quoque modo niveo deductum pollice filum
 Attritum, variosque sequax glomeratur in orbes,
 Insertumque levi radio, digitisque remissum
 Mobilibus, plexo densat subtegmina tortu.
 Lanificæ sed non deerit qui plurimus artis
 Delicias amet, & pecten moderatus aduncum
 Carminibus referat blandis, quæ sedula Virgo
 Pingit acu tenui: nobis memoranda supersunt
 Multa Ovibus super, atque Ovium custode Molosso.
 Plura magis quam magna tibi dispersa remotis
 Sint armenta locis; ut graminis herba per omnes
 Absumatur agros; nec Oves via longa fatiget;
 Nec pecus omne cadat, tractu si pestis in uno
 Sævierit, nondum terras grassata per omnes.
 Quæ fragili metuenda magis contagia Capræ:
 Namque Ovium sensim grex deperit; omnia morbi
 a Scientiarum Acadmia Monspelii nuper authore
 Illustrissimo Bignonio instituta, societate gaudens &
 privilegiis Academiae Parisinae.

Corpora nec solvunt: sed opimam hilaremque
gatim

Lugebis subitâ prosterni clade Capellam

Hoc ubi, quem tabes invaserit horrida, claudes
Intra septa gregem; Cannæque palustris, & alba
Radices Spinæ tritas pluvialibus undis
Immiscens, ægris potū medicabere Capris.
At tristes si non valeas depellere casus,
Una salus nullam pecoris sperare salutem,
Atque improvisas ferro prævertere mortes;
Et sale, si pretio careant, contingere carnes,
Dein aliud reparare gregem, cum lethifer annus
Cesserit, & melior cælo spiraverit aër.

Est ubi miscet agens pecora omnia Pastor, Oves-
que

Cum Suibus junctas uno compellit Hibisco.

Atqui glandiferum nemus & frondosa sequuntur
Rura Sues; sylvasque Bidens exosa, patentēs
Tondet agros, nec amat rivotum littora, magnis
Quæ scrobibus gaudet fossor concidere Poreus.
Ille volutabris fruitur cœnoque; lutosam
Vix summis hæc ausit humum, contingere plantis.
Exertos alterna Sues in vulnera dentes
Semper habent: Ovis ingenio nil mitius; una

Gramineis pascuntur agris , glomerantur in or-
bem

Spissius , & medios ubi densior umbra per æstus
Defuit , alterius caput altera subjicit alvo.
Si cui per campos se fertile gramen eunti
Obtulerit , pinguem sociis non invidet herbam
Commoda sola sibi ; pleno sed rauciùs ore
Balitar , & meliorem alias invitat ad escam.

Non rixæ non bella vigent ; vallesque per imas
Si quando adverso visum est decernere cornu ;
Fronte licet frontem quatiant , & rursus in ictum
Pendentes , sublime caput jaculentur in hostem ;
Vicinâ gaudet Custos è rupe frequentes
Assultus , longamque videns sine sanguine pug-
nam.

Et si forte graves procedant longius iræ ,
Non opus est baculo rixam placare sequestri :
De grege nam medium sese bellantibus offert ,
Pugnam interposito dirimat qui corpore Vervex.
In Sue naturam viuunt furiosa voluptas ,
Fœdaque spurcities , & edendi tanta cupido ,
Ut sobolem , stimulante fame , voret impia Mater.
At pecudes Ovis ante alias & diligit Agnum ,
Et stabulo clausum balatibus usque reposcit.

Quā quis Matre satus (cum sit color omnibus unus

Nec facies diversa) licet dignoscere Pastor
 Non valeat ; sobolem Mater , caramque vicissim
 Progenies tacitā novit pietate Parentem :
 Nam simul ac pastu reduces ad ovilia cogit
 Vesper Oves , lēti plaudunt venientibus Agni
 Matribus , & caudā visi gestire trementi ,
 Balatu tenero dant accipiuntque salutem.
 Nec mora materno pendentes ubere , longam
 Compescuntque sitim desideriumque videndi.
 Sus autem (nisi cura fuit signare colore ,
 Atque alias aliis formis inscribere partus ,
 Porcellosque suæ quoscumque affigere Matri)
 Exporrecta solo , Catulis dabit ubera notis
 Ignotisque , suæ nullo discrimine prolis.
 Non illam benefacta movent ; altāque Subulcus
 Maturam baculo cum decutit Illice glandem ,
 Sus ingrata manus nunquam suspestat amicas.
 Pastor Ovi contra si cui blanditur , & escam
 Obculit ipse manu , vestigiaque ægra trahentem
 Imposuit collo ; circumstat & immemor herbæ
 (Quod transversa tuens Canis invidet) hæret eum
 Pida comes simul & viridi requiescit in umbrâ.

Ergo

Ergo Sues Oviumque gregem sejunge ; nec iisdem,

Quæ pecudes abeunt studia in contraria , Pastor
Cogat agris , Porcoque greges inhonestet ovili-
os.

Sætigeros herbosa Sues vel in arva subalces ,
Aut altos agat in lucos ; atque inter agendum
Sæpe vocet cornu , sparsumque recolligat agmen.
Imprimis ubi Sus avido nigra tubera rostro
Rimatur , glebasque sagax scrutatur odoras.
I , propera , cave ne sulcos agat altius ; atramique
Expletat ingluviem dapibus quas condit avaro
Terra sinu , quibus & mensas ornabis heriles.

Transversum si forte gerens obliipa caput Sus
Per medios subitâ vertigine concidat agros ,
Sub caudâ trépidam Pastor fecet illico venam :
Sed pungenda prius faremento tergora molli
Verberet ; ut pateat virgæ ferientis ab icta
Vena tuniens , neque jam ferrum declinet adage-
tum.

Corticulis religet detraicto sanguine vulnus :
Dein trahat ad slabulum ; cornuque patentia re-
nos

Fundat in ota garicyathos , & pinguis clausæ

Nutrimenta Sui tepidis dissolvat in undis.

Vespere ne Scofras, Ovium de more, gregatim
Claudat, haræ sed quamque suæ, mundoque eu-
bili;

Namque volutabris fœdissima bellua quanquam
Gaudeat, atque ipsa spurcè versetur in escâ;
Sordibus, & stabulo tamen afflictatur aquoso.

Et Suis infestat fauces angina; caputque
Struma gravat; lepra squamosos contaminat
artus;

Tussis anhela latus quatit; & lactentior alvum
Graminis herba citat: quibus auxiliabere morbis;
Nam fœdo pecori medicas adhibere recusat
Musa manus; Canibusque suas impendere curas
Ardet, & indictos non prætermittere mores.

Sed non una Canum species: pars nare sagaci
Utilis est; substicta gerens pars ilia, cursu
Prævolat, & certos prædam tibi fistit ad ictus.
Pars animis & dente valet, torvumque Leonem
Aggreditur, rabidosque Lupos: pars nata domorum
Excubiis, gressum & mensam sectatur herilem,
Obsequio faciles alii mandata capessunt,
Imis insistunt pedibus, plauduntque Chores
In numerum, jussos agili dant corpore saltus,

Et vacuas populosa tenent per compita mentes.
 Hic levis ad cursus , abdōmine tardior alter.
 Ille rotā verubus fixos versabit ab altā
 Quos alius laxo Lepores venabitur agro.
 Est etiam tenui præstans brevitate Catella
 Quam blando Matrona sinu fovet , unde procaci
 Latratu Dominā furit iracundior ipsā.

Jamque Canes inter duris venatibus aptos ,
 Pars juga vestigat , pars militat æquore plano.
 Rara Lupos alius Cervosque in retia trudit ;
 Ille Coturnici melior , Perdicibus alter :
 Hic sequitur Lepores ; eviscerat ille , soloque
 Adjacet invigilans prædæ , Dominumque moran-
 tem

Increpitans : cæsas alius fert ore volucres ;
 Et plumbō transfixus Anas , & ab ætere lapsus
 In fluvium præceps ubi decidit ; ille natatu
 Findit aquas , Anatem tollit , Dominique reponens
 Ante pedes , plausā gaudet cervice , jubamque
 Excutiens latè rorem dispergit in auras.
 Est humili qui radit humum depresso alvo ,
 Demissæ pendent aures , sursumque retorta
 Nare sagax rimatur agros , & odora ferarum
 Ac voluctum presso sequitur vestigia rostro.

Inventas non ille feras latratibus urget ;
 Sed silet, & campis huc indefessus & illuc
 Cursitat, ac notos ubi naribus haust odores,
 Hæret, & immotus immobilis ipse Volucres
 Usque tenet, Dominumque manet qui retia campo
 Explicet, involvens ipsum volucresque, retentis
 Serius heu ! clausum tentantes aëra pennis.
 Ergo capta manu (visu miserabile) Perdix
 Ingemit, & vitam lachrymis exorat obortis :
 Voce feras alius contra , cursuque fatigat ;
 Pes illi gracilis , longa internodia crurum ,
 Cauda retro profusa , aures oculique micantes ,
 Argutum caput , & levibus vis ignea plantis ;
 Demissumque brevi pectus se colligit alvo.
 Præstat uterque Casis venatibus , ille fugaces
 Qui pedibus Lepores , hic nare sequatur odorâ .
 Agricolæ neuter placeat ; Dominoque relin-
 quens

Venandi studium , melioribus otia curis
 Impendat ; multoque sibi paret ære Moiossum *
 Quo custode domos securus & arva relinquat ,
 Qui pecori fidus coines adsit & ulti eunti ,
 Excubitorque vigil pernoctet ovilia circum ,
 Et sues si qui plenis subrepere caulis

Tengabunt, vel voce fuger vel dente fæcessat.
 Olli cauda brevis, breve rostrum, turpe vel ipsa
 Mole caput, demissæ aures, hirsutaque villis
 Pectora; pes, humeri, collum, torus, omnia vasta;
 Quin etiam vasto procul intonat ore Molossus,
 Latratuque prius, tum visu terret, in ima
 Terga sedens, dentes rictu si quando trementi
 Nudat hians, strictoque nimis obmurmurat ore.

Dat natura quidem, tamen arctior hos quoque
 mores

Disciplina facit; primoque docentur ab ævo
 Trita Canes duris assuescere colla catenis.
 Ingenium tamen esse decet nec mitius; ipsos
 Blandus enī custos fures non allatrat, esca
 Captus & illecebris dextræ pa'pantis amicè.
 Crudeli nec rursus erit Canis indole; morsu
 Ne premat incautos, & amicum invadat & hostem.
 Blanda Venus Canibus non permittenda tenellis;
 Pulchraque furtivo si fœmina cedat amori,
 Materno primos clam Pastor ab ubere partus
 Amoveat: neque enī recte tiruncula prolem
 Educat; & primis infans ubi mater ab annis
 Lactavit, vastos jam non excrescit in artus.
 Amisos quamvis repetat queribunda Catellos.

Nil miserere ; breves capit ætas illa dolores.

Huic paribus liccat tantum colludere , cursusque
Exercere vagos : subductam protinus ægro
Pectore deponit sobolem ; densisque procorum
Agminibus quæsita , novos meditatur amores ,
Atque novâ fit prole parens . Tibi felige binos
E numero ; neque enim plures alet ubere fœtus .

Sin autem manifesta sui dat signa Catellus ;
Eligat ipsa parens : tu quâ ratione probatos
Matribus agnosces , huc in mentem adverte , doccebo .
Arida ligna solo magnum curvabis in orbem :
In medio Catulos statues ; matre inque vocabis ,
Admoto prius igne : parens hortamine vocis
Sed mage natorum volat accersita querelis .
Hos ut ab igne videt cinctos , auditque gementes
Jam propior ; casu tanto perterrita , flammis
Insilit in medias ; patuloque innoxia rictu
Nunc illum , mox deinde alium , totamque periclo
Liberat instanti sobolem . Quos illa priores
Eripuit , sepone Canes ; aliosque peremptos
Abjice : mater enim virtutis conscientia , prolem
Egregiam properat mediis educere flammis .
Depulso à lacte cibis jam pasce Catellos ,
Grandia qui fovent generoso corpora succo .

Dicitur arceri rabies , si dente revellas
 Compressum modicè nervum , qui ductus ab altis
 Articulis spinæ caudam procepit ad imam.
 Dentibus innocuis ludens lasciviat unam
 Mordicus in matrem Catulus ; sed viribus impar ;
 Non hominem , grandes non emittatur incrimi
 Dente feras contra : latratu nuntiet , ætas
 Dum robusta sinat morsu prosternere furem ;
 Ne malè multatus nodoso fuste , timorem
 Concipiat quem dein plenis non exuet annis.
 Pastorī dabitur Canis armillatus , Ovilli
 Auxilium gregis , & vitæ solamen inertis.
 Elige qui longi sit corporis , atque coloris
 Unius albentisque : Lupum ne vespere Pastor
 Fuste sequens , dubio præceps errore , Molossum
 Impetat. Ad cursum pariter rixamque paratus
 Sit pedibus velox , animisque valentibus audax ;
 Raptoremque Lupum juga per nemorosa secutus ,
 Excutiat prædam , & laceratum vulnere multo
 Furem abigat saltus ululantem triste per altos.
 Atque acie redeat ne saucius ; hispida ferro
 Colla gerat , quâ parte Canes invadit inermes
 Interimitque Lupus. Cæco ruit impete prædo
 Pastorisque dolos , & torqueim oblitus aduncum ;

Læditur ipse suò morsu; terramque cruentant
Rorantes jam non alieno sanguine fauces.

Non illo custode Lupos , non tædia Pastor
Longa timet : lateri comes & defensor amico
Usque Molossus adest, & Hero famulatur , Ovesque
Communi Regit imperio ; blanditur , amatque
Blanditas Domini ; sua gaudia ducit ab illo
Tristitiamque : viri non est vir amantior ; arcta
Res fuerint , miseræque domi ; crudelis amicos
Sors & opes rapiat , non auferet Arbitra rerum
Quem Dominus Canis æternum devovit amorem.

Obstupuit quoniam destrusi in vincula Sabini
Roma Canem , nullis abigi qui carcere plagis
Cum potuisset , Heri vitam nec dentे tueri:
Damnatâ postquam caput abs cervice revulsum
est ;

Defuncto insens intonsabile facum
Mœret ; & ex alto dejecum ponte cadaver
Subsequitur , Tiberim præceps se mittit in annem;
Et dorso exanimum sustentans impate truncum ,
Maluit in mediis occumbere naufragus undis ,
Quam Domino superesse suo. Romanus ab altis
Prodigium ripis plaudens spectabat , amorem
Infractamque fidem Cane demiratus in uno.

Nec minus ultorem Galli stupuere Molossum.
 Æternum facti monumentum Curia pictis
 Servat adhuc muris : nudos in imagine dentes
 Exerit, & lacero victor **Canis** insidet hosti.
 Illius ante oculos Dominus clam vulnere cæco
 Concederat multo fundens cum sanguine vitam
 Visus deinde **Canis** mediâ sicarius aulâ
 Vindictam stimulat, memoresque resuscitat iras.
 Ergo virum sipe more volens invadere, morsu
 Latratuque reum manifestans indice, pœnam
 Flagitat; impatiensque moræ, furialibus ausis
 Imperit; & quanquam procederet ille sub armis;
 Solaque contegeret pietas atque ira Molossum:
 Vicit causa tamen; vires seu fortè manumque
 Fregerit enervem taciti mens conscientia facti;
 Seu placuit superis **Cane** plecti vindice crimen.

In Dominos peccasse **Canem** quoque pœnitet:
 ædes.

Nuper enim cum forma viri laryata subiret;
 Insurgit **Canis** ore ferox, & nescius ipsum
 Lædit Herum: scisso Dominus velamine tristes
 Scruis heu! retegit vultus; & vulnera monstrat
 Ignoscenda; suis ignoscere, siquid amantes
 Delictis possent. Vitam lucemque perolus

Delituit , certusque mori Canis horrea Bacchî
 Cæca petit , cupâque gemit sine fine sub altâ.
 Indulgens veniam Dominus compellat amicâ
 Voce Canem ; sed tristem acuit vox cognita luctum ;
 Nec nisi per lacrhymas & lugubres ululatus
 Respondens latet usque ; dies noctesque dolorem
 Ingeminat , dapibusque negans producere vitam.
 Jejunos mœrore dies absunit acerbo.

Ite modo , tantos capiant animalia sensus
 Et certis sine consiliis sine mente ferantur ;
 Sed moveant se a bruta , suis ut machina nervis.
 Dicitur huc illuc , ut acus magnetica miris.
 Irrequia modis partes se versat in omnes ,
 Donec hyperboream tandem respexerit Arcton.

Scilicet usque Canis Domino famulatur , herilem
 Observat docilis nutum , mandata facessit ,
 Atque feræ spernens ultro vestigia , vallis
 Occupat angustas obliquo tramite fauces ,
 Præcurrit Lepores , & in æqua plana reducit
 Ut Domino captæ sit honos & gloria prædæ :
 Nunc hilari congaudet hero , nunc tristior ægro
 Assider , & socias vindex assurgit in iras ,
 Ponè subit comes assiduus , Dominique sepulchro
 a Carthesius Epist. 47.

Immoritur; neque quid sit amor, quid gratia novit!

Hæc agitent secum vacuæ deliria mentes,
Quæs licitum fuit ex uno vel simplice motu
b Materiæ in quadrum sectæ diffundere terras,
Et Maria, & Cælum, & spectabile quidquid in orbe
est.

Qui potuere levi de pulvere fingere *c* Solem,
Nostraque pacatis ascribere prælia *d* Stellis
Quas aliis alias concurrere, duraque cælo
Bella movere volunt, regnique extendere fines,
Aut subigî, alteriusque sequi per inania morem,
Incertasve loci propriâ fine sede vagari,
Qualis vicino jam turbine victus oberrat,
Dira suo casu portendens fata *e* Cometes.
Qualis &, astrorum quæ decidit ordine *f* Tellus
Lumine cassa suo, Phœbique absorpta rapacis
Vortice, jam cælo sequitur victoris ovantes
Solis equos; tentatque in pristina jura redire.
Nam si vera canunt fatalibus abdita crustis
Terra potest fracto reparare putamine lumen,
Nosque repentinis ardens involvete flammis.
At contra *g* Phœbo metuunt, crescentibus olim

b Carthesius parte 4. princ. § 2. *c* Idem p. 3. princ.
§. 54. *d* Ibidem. §. 119. *e* Ibidem. *f* Idem. p.
4. princ. §. 2. *g* Idem. p. 3. princ. § 94.

Ne maculis , radios & inextricabile lumen
Amittat penitus , tenebrisque obnubilet orbem.
Ludat & in brutis , cælo qui lusit in alto
Carthesius novus astrorum fabricator & orbis
Egregius fector. Tu Rustice vana Sophorum
Somnia contemnens animalibus utere , laudans
Ingenium , & docilem præcepta faceſſere mentem:
Nec pudeat facti niemorem ſociumque fidelem
Propoſuiffe Canem famulo ; natosque vel ipliſis
Exemplis domiti Bovis emendaffe rebelles.
Nocturnum vario recreans ſetimone laborem ,
Vespere ad hybernos redeant tibi ſæpius ignes
Triftior atque gemens amiffo compare Tuttur;
Fida Columba viro , patrumque Ciconia nutrix.
At neque melliferæ , durique laboris amantes
Omittantur Apes , & quæ forinica tuendæ
Si non auxilium , documentum est utile vitæ.
Ingenium , & gentis varias ediffere curas ,
Gaudentes pueri circum narrantis ab ore
Pendebunt , tacitumque bibent virtutis amorem.

V. Lib.

L. M. Dumernil d.

I. E. Cars f.

P R A E D I I
R U S T I C I
L I B E R V.

Q U I D moror arboreos scrobibus deponere
fætus;

Irriguis Pomos hortis traducere , montes
Quercubus , & colles Oleā vestire supinos.

Jugis aquæ fontes, horti, decora alta domorum
Et pecus , & ruti faciunt quæ cætera famam ,
Omnia sufficiunt labor indefessus & aurum ;
Longa sed annorum series pomaria fructu
Nobilitat; celsaque pigros tegit Abiete campos .
Quare age si nudo placet umbrā accersere fundo ,
Pomaque curvatis olim decerpere ramis ;
(Dulcis enim ex illâ quam severis arbore fructus)
Insta operi , plantasque solo defige feraces ;
Elice vel sterili natum de stipite fructum ,
Dives adoptivo pariet quem germine truncus .

Huc ades ignaris mecum succurre Colonis,
 Quæque domi servas, studii monumenta paterni,
 Scripta super plantis in publica commoda profer
LAMONIDE! genitor nam cum tuus alta teneret
 Regna fori, sacræ Themidis legumque supremus
 Arbiter, ad curas animum demisit agrestes,
 Hyssopumq; novus Salomon Cedrumque secutus
 Arboribus morem imposuit populisque, severas
 Judicis oblectans ruris moderamine curas.

Quæ decreta tulit pater optimus, illa Senatus
 Judicii normam sibi servet habenda, virumque
 Temperet hinc sortes, & publica fata gubernet:
 Nosque Bavillæo quas idem rure colendis
 Arboribus leges dabat & præcepta, sequemur.
 Optima præripuit **RAPINUS**; sed tamen inde
 Accipient & nostra suam pomaria laudem.

Vivacem interea quam prætermisit Olivam
 Hinc canere aggrediar: neque enim est quæ, pal-
 lida quanquam:

Blandius agricolis arbor spectetur avaris;
 Sive racemato faciat spem flore, nigrantes
 Prædiga seu fœtu curvaverit ubere ramos.

Qui tepidos exilis ager conversus ad Austros
 Nec fabulo mæcer est, glebâ nes pinguis opim,

Ille ferax Olearum ; illum concide cavatis
 Ante hyemem scrobibus : simili de colle potitam
 Sponte suâ dabit ipsa patens in semina prolem,
 Quæ fructicat passim sub amicâ junior umbrâ.

Materno licet illa finu divulsa parentem
 Contristat ; sobolem genitrix radicibus ultro
 Donans ipsa suis teneram bona dotat Olivam.
 Parce senescenti matrum de corpore semen
 Toliere : languentem stirps conficit eruta trun-
 cum ;

Et licet effœtam numerosâ prole senectam
 Præcipitant Oleæ passim ; quod pullulat ingens
 Abs radice nemus , primo corrodat in ortu
 Grex Ovium ; nitidosque tibi grandesque putator
 Spem lapsi generis totâ legat arbore ramos ;
 Atque apice & folio cæsis , nudumque redactas
 In truncum , scrobibus p'antas demittat apertis.
 Sed caput ante luto velet , muscoque virenti ,
 Et vinclis constringat ; hyems ne frigore venas
 Occupet , & totâ defæviat arbore pestis.

Illa tamen cum vix surgant plantaria campo ,
 Radicem veteris malim deponere trunci ,
 Falce vel impactâ generosos lædere ramos
 (Nam proles ipso de vulnere nascitur) agrisq;

Obtruere incisos ferro , primamque parare
 Arboribus segetem : sobeli quoque præstat ha-
 bendæ

Devovisse senes Oleas ; truncoque reciso ,
 Vivaci de stirpe satis educere plantas ,
 Et rigidis contra pecudes defendere spinis.

Gaudentem clivis Oleam ventoque feraci:
 Proderit à pluviis altè suspendere , solem
 Ad medium , & laxis spatiis utrinque viarum ;
 Ut ramos succo tellus alat ubere truncos ,
 Et pathlas latè quondam protendat in orbem
 Grandis Oliva comas . Nam quæ succrescit ia-
 altum-

Læta quidem virer ; at ramos evanida fœtus
 Parturit , & solâ foliorum exuberat umbrâ :
 Incipe & hanc primis formam compone sub annis .

Altior emineat truncus , ne pondere curvas .
 Possit edax pecus à terrâ contingere frondes .
 Erecto viden? ut collo sublimis in imos
 Attollit se Capra pedes , si fortè diebus
 Æstivis humiles inter claudatur Olivas .
 Dilue fœda Boum cœnosis stercore lymphis ,
 Quasque faus per se satis haud defendit amaror ,
 Ingrati tutare comas aspergine rogis .

Si dorso facilis fleti decedit iniquo,
 Vel nimiis agitatur iners arbuscula ventis;
 Quercus opem prope fixa dabit, rectamque do-
 cebit

Acres stare Notos contra Boreamque furentem.

Ne dubita sterilem ferro rescindere frondem.
 Quæ mediâ reliquas inter caput arbore tollit
 Altior, & totos ad se vocat Improba succos.

Tempestivus ubi nimbis se funderit imber,
 Sollicitatur humus, vel in altos edita circum-
 Congeritur cumulos; vel complanatur; & imis
 Stirpibus injicitur simus: his tamen excita curis.
 Tarda venit fructum paritura nepotibus arbor.
 Humanæ ceu mentis opus, quod secula vincit
 Durando, crescit lentè, multosque per annos
 Perficitur sensim, neque prodit ab impete primo.
 Ingenii ferventis; humus sic lenta laborat
 Nobiliore sinum si quando semine foeta
 Cogitat ad seros partum transmittere natos.

Jam primis Oleæ incipiunt nigrescere baccis;
 Durior ah? fragiles ne rumpat pertica ramos,
 Laetea dum teneris adolescit frondibus arbor:
 Atque utinam tristi quondam non vapulet ictu,
 Aspicis alternis quam pallida langueat annis,

Exhaustæ quia deficiunt per atrocia vires
 Vulnera, non sœtu quod ab uberiore quietit.
 Qui manibus legere, & scalas adhibere Colomus
 Negligit, adversam feriens ne cædat Olivam;
 Sed quatiat gravidas obliquo verbere frondes;
 Et de concussâ: quem depluit arbore, fructum
 Excipiat telis; sero tum vespere baccam
 (Triticeas levibus segetes ut ventilat auris.)
 Jactet in adversos spatiū per longius Euros;
 Et nitidas fine fronde domum conveget olivas;
 Continuòque molis, ubi cessant præla, terendas
 Subjiciat: neque enim credam sub tecta morando
 Proficere, atque oleum ex putribus concrescere
 baccis:

Si servanda domi toto fit oliva decembri
 Cura fit, aut longas spissè contexere cannas
 Vel declive solum pendenti sternere faxo;
 Nigra fluens ut amurca, suo quam pondere pressa
 Exudant oleæ, lacubus cogatur; & ægris
 Injecta arboribus potu medeatur amico.

Cui magis est olei bonitas quam copia cordi,
 Offibus infractis faxo quassabit olivas:
 Tu leviter suspende molam quam verset Asellas;
 Fractaque contritis prælo cum carnibus offa

Subjice : neu dulcis quid desperdatur olivi
 Ferventes adhibe lymphas ; aqua namque tenaces
 Dissocians Oleæ partes , extrudit olivum ,
 Quod vasis dein exercens capulator , amurcā
 Liberat , & nova transfundens in labra resolvit .

Arbore jam nimium , reliquarum oblitus , in una
 Demoror , & patriæ dulcedine captus Olivæ ,
 Non video quæ se circumtulit undique sylva
 Quæ situra locum : querulis obmurmurat Ulmus
 Frondibus ; arrident blando pomaria fructu ;
 Atque superba ducum spoliis querceta minantur
 Tristia fatidicis oracula fundere ramis ,
 Ni propriæ steterint sibi sedes : ergo per omnes
 Ite juvat species ; nullum genus ipsa recusat ,
 Quæ nobis placido colitur sub sydere tellus .

Principio nemoris quæ forma modusque ferendi
 Expediam paucis ; neque enim nos publica tangit
 Sylvarum priscos tenuit quæ cura parentes :
 Grandibus ornabant illi sua prædia lucis ;
 Et quanquam populosa nimis tunc Gallia cives
 Vix aleret , regno profugam discedere gentem ,
 Atque peregrinos aliò deferre penates
 Maluit , excisis viënum quæm quærere sylvis .
 Hæc ubi jam nemorum reverentia tanta , bipennes

Ut teneat ! nostros ubi grandior ulla per agros
 Quercus ad annosam , ferri secura , senectam
 Durat , inaccessis nisi confita montibus , ipse
 Se munita loco tueatur : si qua supersunt ,
 A patribus nemora ad seros transmissa nepotes ;
 Illa nec æstivo frondent impervia soli ,
 Nobile nec cælo caput abdunt , qualia quondam
 Vulgus adorabat truncis procera verendis ;
 Sed veteri de stirpe novo surgentia ramo ,
 Et quatuor post lustra nigris arsura caminis ;
 Vix Lepori hospitium præbent , sylvestribus olim
Quæ timidos latebris Damas Ursosque tegebant
 Ecquis honos ruris ? nemorum si gratia desit ,
 Obsessusque domi mancas cum sirus ardens
 Debacchatur agris : viridique sub Ilicis umbra
 Fessa nec irriguo possis dare membra sopori ,
 Pascere nec studiis animum , volucrumque
 noris

Vocibus , aut tacito tecum gaudere recessu :

Quas tamen ipse manu Quercus deponere terribilis
 Aggrediere , tuos non exorientur in usus ;
 Nec tibi sed retro venturis consere seclis .
 Prisca Tolosani quæ fundamenta theatri
 Vasconidum pulsat fluvius regnator aquarum ,
Fractum

Fractum ætate senem vidi , quo clarior alter
 Non pietate fuit , medicæque peritior artis :
 Hunc doctis inimica viris fortuna benigno
 Cœperat ore tamen seris spectare sub annis ;
 Atque hominem tenui fundo donaverat ; agros
 Hinc amat ; atque suæ jam non memor amplius
 artis
 Arboreos curat tantum medicamine fœtus.
 Rus hominem multi convenimus ; ille per omnes
 Circumducit agros , iterumque iterumq; remensis
 Prædioli spatiis , miro dum captus amore
 Singula prosequitur ; querulosque , loquacior ipsa ,
 Laudat aquæ rivos , & oluscula mixta Rosetis ,
 Nescio quis sylvam desiderat ; ille sub horto
 Monstrat agrum , glandesque satas , & inania secum
 Vota sovens , hæc illa , inquit , me sylvula quondam
 Excipiet ; riguis hic fontibus obstrepet Ilex ;
 Nascentisque fruas geminato frigore rivi :
 Desuper in pleno positam via commoda sylvam
 Dividet , & mediâ gaudens spatiabor in umbra .
 Errorem gratum nos extorquere , senique
 Objicere ad tumulum vergentes cavimus annos ;
 Felicis neque enim refert ad gaudia vitæ ,
 Veræ sunt anvana , quibus latamur ovantes ;

Tu ventura tuas extende in secula curas,
 Quisquis humo querceta seris : nisi vita supersit
 Quanta sat est placidis tenebrosa recessibus olim
 Ut nemora aspicias, umbrâque fruare sub altis
 Arboribus, quarum faciliter tu semina terræ
 Prima dabis ; plantas saltem gaudebis opacis.
 Exultate comis, tenuesque assurgere in auras,
 Atque peregrinam recto invitare virenti
 Eusciniam vernis mulcentem cantibus aures.
 Quæ si non animum sylvæ nascentis imago
 Moverit; at dulces non obliviscere natos,
 Quos lucus ramis quoties frondentibus olim
 Conteget umbrarum tacita dulcedine captos,
 Te memori repetent animo, magnâque parentem
 Laude ferent, quod vel seelis servire futuris
 Quâm sibi maluerit, serisque relinquere natis
 Delicias nemorum, Largâ quâm messe beari.

O ! ego venturi sacra sub vexilla nepotes
 Lojolidæ, primo qui nunc è limine inusas
 Pœne salutatis, mox vitæ operuunque futuri
 Consortes, ô ! si vobis ego reddere lucos,
 Fletibus avulsos dolui quos nuper obortis,
 Ipse labore manum tererem, luctumque levarent
 Quæ vobis struerem reparatæ gaudia sylvæ.

At primum recto caperem loca proxima , dirus
 Unde surit Boreas ; & quanquam confita plantis
 Exoritur Quercus , quia non ita stirpibus hæret
 Firma suis , quām cum pōsito de semine crevit ;
 Terque quaterque solum foderem , glandemque
 subactis

Obruarem campis : glans nata cacumine molli
 Cum primū inciperet maternam fundere terram ,
 Jamque solo frondere , greges procul inde re-
 pellens

Confusas ultro sinerem sylvestrē plantas .

Dein cum nata recens teneris arbuscula ramis
 Luxuriaret agro , jam tum formare tenellas
 Aggrederer Quercus ; & semina pauca relinquens
 Eruerem male nata : comas diffusaque latè
 Brachia falee premens (ut vertice Quercus in altū .
 Profiliat) nimios prohiberem effundere ramos ,
 Ilicibus primo labor opportunus in ævo :
 Quercus enim in sylvis frondes jam grandior imas
 Exuit ipsa volens ; sua nec , crescentibus altè
 Arboribus circum , foliorum impendit inani
 Pabula luxurie ; sed amicos æmula soles
 Affectat , cæloque caput sublimior effert ;
 At contra vacuos eadem ramosa per agros
 Funditur , ingentem passis dans frondibus umbram .

Æstivum tamen arboreo sub tegmine sole
Si vitare cupis , primosque ornare domorum
Introitus ; triplici tendant umbracula versu
Ulmus opaca , leves Tiliae , vel tonsa Cupressus
Parietis in morem , vel Carpinus ire per omnes
Jussa modos , viridique placens curvamine frondis
Arceat æstivos longo seu fornice soles ;
Seu labyrinthæ non observabile flexu
Turbet iter , quod si tenebris quis captus amans
Ingreditur , vix se dubiarum ambage viarum
Expediet , calles sed oberrans usque per omnes
Ambiguos referet sua per vestigia gressus .
Et vicina domo largam quoque sufficit umbram
Morus ; at illa comæ longum non servat honorem :
Namque renascentes vix misit in aëra frondes ;
Ecce puellaris manus instar ; ab arbore raptum
Quæ referat folium ; dulcem Bombicibus escam .
Qui legitis Mori frondes , ah ! parcite summis
Arboribus , lævaque manu capita alta tenentes ,
Et premite , & duæ ramos abradite dextrâ ;
Ne præcisa comas , scabrum caput horrida Morus
Exerat , & turpi reprimens hastilia nodo
Indecorem rarâ truncum vix contegat umbra .
Fluminibus gaudent Salices & Populus alba ,

Riparumque thoris lœtæ declivibus Alni :
 Lætior hinc fluvii facies labentis in umbrâ ;
 Hinc pecori frondem, domibus tabulata, caminis
 Arida sufficies alimenta, solumque tenebis,
 Amnis edax ne radat aquis mordacibus agrum.

Sæpe tibi fluvius Salices tellure revulsas
 Auferet, & teneras secum trahet auctior Alnos ;
 Nil minus incœptos iterabis vere labores,
 Et nova gramineis figes plantaria ripis.
 Si semel hæsit humi radix firmata, suoque
 Continuit se limpha diu tranquillior alveo ;
 Indomitos & lenta Salix & vilior Alnus
 Frænabunt cursus ; & inexsuperabile flumen
 Quod latè premit arva sonans, & gurgite moles
 Diruit oppositas, volvitque rotantia saxa,
 Vincitur adversis sua quæ sibi littora truncis
 Objiciunt, & jam numero defensa, tumenti
 Vilia nec quicquam pulsat saliceta fluento.

Prima rebellantis populi sic ausa morando
 Accipiunt vires; Princeps viætricibus armis
 Externos populatus agros, velut amnis ab alto
 Monte ruens, vallos & propugnacula rumpit ;
 Saxeæ: sed stragem viætos dum spargit in hostes
 Interiora tenens regnorum viliis & olim

Subdita plebs, nimiumque diu neglecta, triumphis
 Obstet, & una moras infert, quas ille potentis
 Imperii toto pugnans vix robore tollit,
 Civilis tanti est extinguerē semina belli
 Protinus, & minimos populi compescere motus,
 Ante ferox junctis steterit quām miles in armis.

Pratorum quoque glauca Salix non indecor oras
 Cinget, & epotis crescit ramosior undis,
 Lentaque sufficiet frænando vincula Baccho.
 Non ortu morosa Salix; nam sæpe revulsus
 Exsucco palus Salicum de fasce, tenellis
 Ut detur comes arboribus tutorque, renata
 Fronde viret, plantamque gravi premit improbus
 umbrâ:

Atque ut cæca rapit mors optima quæq; salignos
 Arentem juxta Tiliam mirabere palos,
 Fundere vicino pallentes funere ramos,

Saxosos olim montes in honora tenebat
 Buxus, adornando felix jam quæritur horto;
 Tonfilis æternos ubi servat frondis honores,
 Textilibusque modis erratica serpit, & ipsis
 Flotibus est decori; vel crescere jussa, figuræ
 Mille refert, hortos eadem pro pariete claudit
 Horrendos sine luce specus imitata, calorem

Temperat æstivum, dat fronde sedilia molli,
 Dat virides thalamos, quicis languida membra
 reponas;

Signorumque loco, rabidi nunc ora leonis
 Exprimit, aut arcu jaculantem tela Dianam:
 Nunc turrita viret, longi nunc tonsa Colubsi
 Fingitur in faciem, pansis nunc exhibet alis
 Cælestes Aquilam quæ visa tenere volatu
 Velle plagas, hæret pedibus tellure refixis.

Quid loquar aut Myrtos humiles, aut præmis-
 vatum

Pierias Lauros, aut flexile vimen Achantí,
 Hirsutamque comis Pínum, tristesque Cupressos,
 Vosque peregrino Casíæ, quæ nuper ab orbe
 Venistis, murum dociles vestire, domorumque
 Atria vere novo scænâ decorare virenti;
 Quæque susurranti crisparis Popule vento;
 Et te Abies quæ passa truces in montibus Austros
 Ad mare descendes alios visura tumultus.
Quid sterilem Platanum, quid Robora dura,
quid Alnum
 Aut Fagos memorem, quorum plantaria campis
 Sponte virent: pomis invitant dulcibus horti,
 Hinc labor, hinc operum merces speranda colonæ.

Ergo novo jam vere manus adhibere cayandis
 Edicam scrobibus, toto quas plurimus anno
 Maceret imber aquis, & solibus excoquat æstas.
 Si mora longa, potes lentum supplere calorem
 Solis, & arenæ fossis succendere virgas.

Scrobs autem cono similis fodiatur, ut agri
 Interiore sinu radix diffusa vagetur
 Laxius, & nimios humus invia desuper imbre
 Respuat, & soles eadem frigusque repellat.

Semina recta leges, procera, & lævia, nullis
 Ulceribus, sano libro, radice trifurcâ :
 Non avido pecorum corrosa cacumina morsu ;
 Non manibus sint fracta; juvat quo cardine cali
 Confiterant, eidem molles opponere plantas.

Junior in frondes si se profuderit arbor,
 Radices oblita suas defigere terris,
 Falce recide comas; ut stirpem succus ad imam
 Defluat, & primo truncum confirmet in ævo.
 Pinguibus haud aliter pecudes immittimus ar-
 vis,

Ut seges assurgat tonsâ generosior herbâ,
 Nec culmus gravidæ quondam succumbat aristæ.

In teneris quanquam melius respondeat annis
 In sitio; si quos tamen emendare placebit;

Aut uno plutes trunko confundere succos ;
 Non simplex modus est alienam accersere gemmā,
 Et mutare novo ramorum fædere fructus.

Fissus enim scalpro cortex aperitur acuto ,
 Non tamen ut vatum princeps monstrabat, in ipso
 Quā tunicas oculus rumpit , fit rimula nodo ;
 Sed potius quā se nullum de cortice trudit
 Germen , ubi nitidus locus est , & nulla cicatrix ,
 Ex aliā tener huc includitur arbore ramus.

Vel de felici bene natam stirpe Colonus
 Inciso circum tollit cum cortice gemmam ;
 Deque marirandā decorticat arbore tantum ;
 Detraicti quantū libri gerit hospes , amico
 Qui steriles oculus gravidabit fœdere ramos .
 Commissura luto linitur ; constrictaque lento
 Vimine gemma , novis inolescit sedibus hæres .
 Arboribus denum superat cum mollibus humor ;
 Eligitur teres , & solidus , gemmāque frequenti
 Surculus ; hunc acuunt ferro , cuneiisque figurant
 In speciem , medium tamen ut rasura medullam
 Non tangat : ramis deīn infelicibus arbor
 Exuitur ; vertex resecatur ; & ante paratis
 Quām mediā cunei via finditur arbore , truncum
 (Ne procedat hians plus justo rīma) ligari

Conveniet. Brevior fissuræ sareulus altè
Imprimitur : licet hunc stringat sine viminis us
In plagam rediens cortex ; immobilis imbris
Ut toleret ventosque , luto componitur unà
Muscus ; & intortis religatur fascia vinclis.

Inclusos facili mos est astringere ramos
Vimine ; nos juncos & mollia vincla probamus ,
Namque secans penetrat cum vimen inaruit æstu.

Degeneres hâc arte docent mitescere fructus ,
Naturamque novam faciunt : sic hispida ponit
Tela Pyrus , nova poma , novas miratus & um-
bras :

Sic Prunus sua fraxineis dat nomina ramis :
Emendat Salices Pomus , Nux ardua truncos
Lævigat arbuteos , & spinis natus alendis
Flore micat Rubus ; excussâ sic altior Ulmus
Glande pluit ; Ceraso Laurus phœbea Corymbos
Mutat ; & horridulos exarmat Amygdalus hirta
Castanæ fœtus ; Morusque superba comarum
Fœdere , cum Citro sociatur ; & unde puellæ
Bombices aluere suas , hinc aurea carpunt
Mala sibi , niveoque sinus hinc flore coronant ,
Unde novâ calathos implebant fronde capaces :
Rusticus affines umbras , cognataque gemmis

Eligat & primis virgulta maritet in annis ;
 Ut tenero grandes inolescant cortice plagæ :
 Semina dein jam trima loco mutabit , amicam
 Arboribus terram & loca commodiora requirens.

Eligitur Pomis ager opportunus alendis ,
 Cui natura magis quam larga rigatio justum
 Sufficit humorem ; loca nec montana recusant ;
 Nec graciles, ubi lympha fitim compescat, arenas.
 Attamen ut pingui sapor haud argutus in agro ;
 Infelix ita cum succis humus aret ademptis :
 Immatura cadunt , & vermibus obsita mala.
 Herbida convenient pomis quoq; prata ferendis :
 Pomus enim , si nata suis semel hæserit arvis ,
 Agricolæ non curat opem ; sine vomeris usu
 Parturiet fructus , quos mollior herba caducos
 Excipit innocuâ , vento quatiente , ruinâ .

Ficus amat soles , nec apertis ausit in agris
 Frigidior teneram fixisse Lutetia plantam ;
 Sed dum sœvit hyems Ficum sub tecta reponunt
 Grandibus impositam capsis , cæloque redonant
 Mollis ubi Boreâ Zephyrus procul egit ad arctos .
 Nos autem Ficum mediis permittimus arvis ;
 Quanquam confisos nimium deceperit atrox
 Nuper hyems , & Ficus agro defecerit omnis .

Insolitam secum stragem mirante Colono.
 Ipsa tamen quæ non potuit defendere truncos,
 Incolumem gremio radicem terra tepenti
 Fovit, & in partus ita festinavit, ut agris
 Tristia vix superent tantæ vestigia cladis.
 Ficus enim subitò ramos adolescit in altos,
 Parturit & fructum, vel quo deponitur anno;
 Vergit ad interitum quoque prona, brevisque se-
 nectus

Arboris est: nam quas partu natura creavit
 Præcipiti, fato mors præripit alite plantas.

Ergo novos memor usque solo defigere ramos,
 Elige petrosum collem; loca faxea sicum
 Nobilitant. Quanquam cæli plaga mitior ortam
 Excipiat, primis tamen indulgere sub annis
 Proderit, & summos defendere frigore ramos;
 Sævit in extremas frigus penetrabile partes.
 Fissilis idcirco vacua internodia cannæ
 Divide; quo summas, capitis quasi tegmine, frôdes
 Molliaque imbellis tutere cacumina Ficus.
 Ut festina suos alienis mensibus arbor
 Parturiat fœtus; oleum cepasque rubentes,
 Rugosumque pipet fluvialibus incoque lymphis;
 Quo radix animosa suos medicamine fructus
 Præcipiter:

Præcipitet : pigras contra remorabere Ficus ,
 Nascentes primo grossos si decutis ortu :
 Nam fœcunda novis se fructibus induit arbor ;
 Quos improviso non nunquam frigore Caurus
 Occupat , & molli prohibet mitescere succo ;
 Alma licet mater crassas , umbracula , frondes
 Dejiciens , soli grossos exponat apertas ,
 Frigus & algentis reparans incommoda noctis .
 Nulla suos arbor curat tam provida fructus ;
 Ægraque cum Cerasus , cum Nux , & morbida
     Pomus ,
 flaventesque Pyri languentibus illico ramis
 Executiant fœtum ; Ficus moritura tenellos
 Usque foveat partus , & frondis inania ponens :
 Ornamenta ; suis , quæ pabula rara supersunt ,
 Fructibus impendit , prolesque immortua matrem
 Hæret ad extinctam communibus obruta fatis .
 Mollior est Citrus , & magnis obnoxia curis :
 Grandibus impones urnis , queis mobilis hortus
 Æstivos capter soles , nec tristia rursum
 Frigora , jam vento gravis spirante , sub altis
 Porticibus curet : verno hinc inter honores
 Muneraque autumni spatiiberis , aurea latus
 Poma simul , niveosque legens ex arbore flores .

Despectura truces olim Nux grandior Austros,
 Apricis adolescat agris : ibi semina prima
 Mollitas depone nuces , testamque minorem
 Subjice , radicem nascens ut latius arbor
 Spargat humo, valeatque Notos durare fremetes.
 Terque quaterque solo teneris mutabis in annis :
 Nam patriâ veluti procul à tellure juventus
 Ingenium studiis & pectora laudis amore
 Roborat exemplis populorum ; ita junior arbos
 Nativo translata solo caput altius effert ,
 Et ramos fœtu gravat uberiore comantes.
 Dissita Nux spatiis feritur , ne tristibus umbris
 Vexet , & alterius diverberet altera ramos ,
 Depereatque tener per mutua vulnera fructus.
 Et quia per vacuum pannis amplissima ramis
 Funditur , & nocuâ segetes interficit umbrâ ,
 Occupet extremos agrorum in margine fines ;
 Non conjuncta viæ tamen aut vicinior urbi ;
 Præteriens matura petat ne poma viator ,
 Deciduos mutilans saxorum grandine ramos.

Triticeas inter stet mollis Amygdala messes ,
 Durus ubi gelidis Boreas non insonat alis ;
 Ut quos præcipiti flores educere partu
 Festinat , campis arbor tucatur apricis.

Persicus & cælo passis Armenia ramis
 Parturient flores, & non ignobile pomum :
 Arbor ubi tepidis subtenditur utraque muris,
 Pulchrior est, succoq; tuinet magis ubere fructus.
 Quamvis & Cerasos & amicam Vinea Ficula
 Accipiat sociasque Pyros & persica mala ;
 Frugiferis tamen arboribus propiora relinquens
 Arva domo, gregis & populi secura rapacis.

Non unam Pyrus in faciem consurgit ; opacum
 Namq; intonsa comas cælo caput ardua tollit,
 Aut humilis ferro premitur ; vel aprica sequaci
 Mœnia fronde tegit, mollique coercita nodo,
 Artifici circum decorat loca confita textu.

Seu protensa Pyrus, pictisque simillima flabris
 Hæreat ad muros, yincli seu libera tendens
 Brachia, crateri similem singatur in orbem ;
 Imperia in ramos memor exercere fluentes
 Frondator tonfis norit quæ gratia ramis ,
 Et potior facies , quis fructibus usus habendis.
 Pertinet ad speciem, patulo ne ramus ab orbe
 Exeat, & dorso gibber decedat iniquo :
 Ad fructus verò oonducit ut utile lignum ,
 Et qui spem faciunt oculi serventur , inersque
 Et sterilis ferro ramus tollatur adunco.

Talis erit duro nitidus qui stipite sursum
 Profilit, & supra reliquos caput altior effert,
 Fraternæ succum soboli furatus ademptum.
 Civis ut in populo mediis è millibus unus
 Ad magnas ubi surgit opes, furtisque superbit;
 Sentit utrinque suos plorans vicinia census
 Imminui, justo pestis dum publica fato
 Tollitur; & primos aurum revolubile cursus
 Instituens, unâ jam non absimitur arcâ.
 Non aliter socias frons macerat improba virgas:
 Falce memor refeca; nisi fortè videbitur arbor
 Informanda novo cultu; spatiisque replendis
 Servierit ramus, fructu non aptus alendo.

Hæc vulgi de mente: novus docet usus edacem
 Non penitus frondem, cui radix prodiga succos
 Pleniùs immittit, pressâ rescindere falce;
 Sed medium tantum ferro succidere virgam;
 Exorientur enim gemmis nova ligna, feraxque
 Progenies, fructu quæ deprimet ubere matrem.
 Non placet attonsâ transversus in arbore ramus,
 Ni parat in fructum gravidis crumpere gemmis;
 Fructus enim decet imprimis: sed copia florum
 Largior agricolam ne spe deludat inani;
 Et vel in arboribus ne quid nimis: ubere fœtu
 Deficit,

Deficit, & nunquam tot flores induit arbor,
 Quam cum precipiti languet peritura ruinâ.
 Quæ tu dona bonas suprema negabis, inanes
 Executiens digito flores, nam forte vigorem
 Hauriet, & succo revirescet paupere trunus.

At rigui contra quod pinguior ubere campi
 Luxuriat foliorum arbor ditissima, raro
 Sparget flore comas: rigidâ quem falce putator
 Non reprimet luxum; cædendo imponere morem
 Tempus crit, cum non exuberat amplius humor;
 Atque animos folio profuderit arbor inani.

Infirmis etiam ante hyemem supponite falcem
 Arboribus; validas contra succoque nitentes
 Cædite vete novo, nimiasque infringite vires,
 Ne dubio properent flores educere soli.
 Icaria cum sol rapidos ad Virginis astrum
 Fleget equos, ferro rursus tollenda virentum
 Luxurias foliorum; animos ut fructibus arbor
 Server, & in steriles non fundat prodiga ramos.

Altera contineat, manus amputet altera frondes;
 Radices arbor ne succutiarur adimas;
 Pendentemque solo media internodia plaga
 Obliquâ falce accipient: transversa cicatrix
 Rore tum et, pluvio gemmas & inebriat imbre.

Atque parum cauto tua ne pomaria fetro
 Carnifices vastent famuli ; tractare peritæ !
 Falcem disce manu : labor haud ingratus ; honoris
 Respondebit enim pomis felicibus arbor.

Namque meam propter Bliteram, quæ mitior ire
 Incipit , & dudum juga per salebrofa volutus ,
 Præcipites & adhuc pavidas horrore locorum
 & Obris aquas remoratus , agtis hortatur amoenis
 Felicique frui cælo ; vir rutis amator
 Si quis erat , memini quas impendebat alendis
 Arboribus curas ; quam fausto fœdere ramos
 Insereret , Citros ut falce putaret , odoras
 Me puerō gaudente comas attollere terrâ ,
 Et plenis portare domuni juveniliter ulnis :
 Et reminiscor adhuc quam dulcia poma vicissim
 Arva darent ; Oleis ut grandibus æmula Citrus
 Surgeret , & ramis pendentia mala decoris
 Candidulos inter fulgerent aurea flores .
 Quem loquor ille mihi pater est ; mors impia dudu
 Abstulit : at nostros non illa extinxit amores ;
 Et patrios revocans mores exemplaque , nato
 Quæ præstat meminisse magis quam dicere versu ,
 a Obris Orb. fluvius ab altis montibus defluens Blite
 ramque urbem attuens .

Non alio , ne regum equidem de sanguine malim
Esse satum ; tanti est pietas atque aurea vitæ
Simplicitas , & nuda fides , lucroque pudendo
Pectus inaccessum , & rigidi mens conscientia recti.

Salve care patens , & qui prodeste docebas
Moribus agrorum studium ; quod rariss amore
Nunc uno teneat , procul ambitione remotâ
Gaude si quid adhuc mea curas : plenus amicis
Quæ dederas monitis, fructus non quæro laborum
Quam mihi quos ruris fert inculpata voluptas.
Quantula fama tuas cum perveniebat ad aures ,
Teque senem recreabat , erat mihi dulce poëta
Nomen , & elatum stimulabat gloria pectus :
Jam me nulla movent quæ te non gaudia tangunt;
Natalis nec jam capior dulcedine cœli ;
Teque absente placet tantum mihi patria , nomen
Quod colit illa tuum , quod me veniente, tuarum
Non oblita mihi laudum præconia pagus
Usque canit , mecumque dolet , mecumq; parentē
Luget & ille suum , defensoremque requirit.

Nunc age , quæ veteres prætermisere poëta ,
Plantarum aggredior morbos , arte inque medendi.

Arborei fœtūs hominisque simillima vita est ,
Nec dispar habitus ratio : radicibus arbor

Insistit veluti pedibus , pro corpore truncus
 Eminet , & longos fundit quasi brachia ramos :
 Succus inest , anima qui pro rectrice medullam
 Permeat , & frondes vita fons manat in omnes.

Prima suæ habet in plantis infantia casus ,
 Quæ molli tractanda manu , natalibus agris
 Exultat , lætoque vitet juveniliter ævo.
 Et quanquam teneris laetentem informet ab annis ,
 Ætati tamen indulget , ramosque Colonus
 Nec reprimit nimis effusos , neque vere silentes
 Præcipitat , donec rigidos imponere mores
 Et luxum austera compescere falce monebunt
 Imperus & trunci vigor inconsultus adulti .
 Arctior effrænos tum disciplina coercet ,
 Imperiumque pati ramos jubet , atque figuram
 Induere , & muris placitam prætendere scenam .
 Quo posito semel indocilis fervore juventæ ,
 Subsequitur solers & idonea fructibus ætas .
 Arboribus sua nec deest importuna senectus
 Fronde caput nudans & arans in cortice rugas .
 Ac veluti notat ora vitum , macilentaque membra
 Longior attenuat morbus , sic arida truncos
 Exarat invalidos imacies , aliumque colorem
 Ægra trahit ramis pallens languentibus arbore .

Humanos eadem morborum causa per artus
 Gliscit & arboreas frondes, quas paupere succo
 Vix alit, aut nimiâ tellus ingurgitat escâ.
 Ac velut immodico fervens cum sanguis ab æstu
 Intumuit venis, cui se via libera venis.
 Non aperit, fusis morbi griffantur habenis;
 Non aliter languent arenati stipite plantæ,
 Arboreas nisi qui sueris pro sanguine venas
 Occupat, & liber ramis eat, atque perenni
 Circuitu referat frondes alimenta per omnes.

Humor enim cæcos subit abs radice meatus;
 Pervaditque comas & vertice lapsus ab alto
 Circuit, ac latè truncum defertur in omnem;
 Arboribusque facit viæ commercia succus;
 Sanguis ut humanos revolubilis irrigat artus.

Nonne vides stricto compressis vimine ramis;
 Desuper ut reffluo cortex humor tumescit;
 Et pluvius frondes & tantum asperserit imber
 Continuò vires arbos animosa resumit;
 Emoriturque trahens ramo quod sape vel uni
 Morsibus inspirant animalia dira, venesum.

Radices autem quâ se ratione per imas
 Insinuat, quâ vi nutritius humor in altas
 Defertur frondes, & ab alto vertice rursus

Ad stirpem refluit, res est non parva, docebo.

Qi cælum tenet omne, soli quoque permeat aëte
Viscera rara; suo fluidos premit ille liquores
Pondere, quos sursum (si quæ vacat aëre crasso
Semita) per tenues cogit consurgere venas:
Ut digitos inter mustum prorumpit hiantes,
Maturas pedibus calcat cum vinito ruras.

Ergo sequax sursum panno velut unda bibaci
Consurgit; montes eadem quo more per altos
Nititur, & vivo juga saxeæ fonte recludit;
Ut vitreos subit unda tubos, quam sustinet intus
Aura premens circu stagnantem onerosa liquorē;
Sic diffusus agit, & ad aëre pretius, apertos
Ingreditur liquor arboreā radice canales.

Qi tellure subest calor adjuvat aëra, rari
Spiramenta soli laxans succosque tumentes
Quà data porta, jubens ligni succedere venis.

Non tamen aëreæ capita ad sublimia Quercis
Pabula deveniant, almo nisi mixta liquori
Utriculis agitata suis fermenta propellant
Latiū humorem, quem conceptacula sursum
Ire docent, valvisque suis munita, regressum
Impediunt. Frondes ita scansilis humor in altas
Profilit, unde novos aditus, nova vasa, novasq;

Ingreditur venas ; stirpemque relapsus ad imam ,
Circuituque redux longo , nova pabula secum
Evehit in plantas , ramisque impendit alendis.

Quæ priscis quanquam seclis incognita vase
Et valvæ tenues , & vitæ tota supellex
Humanos oculo produnt se teste per artus .
Arboreis quales visum est affingere venis.
Namque sui semper natura simillima , texta
Simpliciore quidem , sed non diversa secuto
Plantarum vitam , pecudumque , virumque tueri .

Quis medicas adhibere manus jani nesciat ægris
Arboribus , neq; enim languent si commoda tellus
Sufficiat succum , cui sit via libera ramis ;
Nec subeunt alimenta , nisi pluvialibus agros
Diluat imber aquis , & tenuia pabula secum
Deferat in plantas . Siccis hinc frondibus aret
Quæ riguis caret orta recens arbuscula rivis :
Grandis enim sibi quærit aquas tellure latentes
Altius immisis agro radicibus arbor.

Immodicus pluvio tamen humor ab æthere plantis
Officit , enervans fermenta , ipsosque resolvens
Fibrarum nexus , & pabula cruda ministrans .

Arboribus quoque succus obest cum major ab
alveis

Copia fusa suis numeroso tubere truncos
 Fœdat, & informi cogit decedere gibbo.
 Plenior ipsa sibi nonnunquam subvenit arbos,
 Exudans nocuos diducto cortice succos :
 Vere magis, largum quia vere repentibus agris
 Evocat humorēm radix ; hinc myrrheus humor,
 Thura deūm quæsita focis, sudataque ligno
 Felices Arabum ditant opobalsamā sylvas.
 Hinc chia Lentisci lachrymas habet insula ; nobis
 Hinc nigra pix, hinc & Pino resina fluenti.
 Largior ut venis succus decurrat apertis,
 Rusticus heu ! truncum lacerat, rursumq; bipenni
 Aggreditur, nudam pèrimant dum frigora Pinum
 Frugiferis etiam plantis si forte redundans
 Succus obest, nimioq; tument quasi sanguine venæ
 Buxeus imprimitur cuneus, qui corpore fixus
 Arboreo, plagâ succum deducit hianti.
 Attamen ut victu sapientius abstinet æger,
 Noxia quā revomit medicas alimenta per artes
 Radices ita sub terris resecare bibaces,
 Atque sua arboribus velut ora recludere præstat;
 Quā nimios ruptis succos extrudere venis.
 Quare age si fructum pinguis tibi deneget arbo
 Luxurians folio tantum, radice latenter

Aggrediere

Aggredere mali labem ; fusque resectâ
 Parte capillitii , densâ cum stirpe nocentem
 Haud metues succum vegeti subducere truncâ.
 Sic ubi luxus iners & dira pecunia sanctos
 Fregerunt mores ; vitamque licentiū actam
 Emendare manu superi dignantur amicâ :
 Quæis alitur vitium , quâ passim densa malorum
 Pullulat abs radice seges , succidere primùm
 Divitias , animum dein ad meliora referre ,
 Non illaudatos tum demum extundere fructus.

Nunc inopi contra vîctu cum pallida languet
 Arbor , & exsuccas nudato vertice frondes
 Exuit ante diem ; caries radicibus imis
 Instat edax:nam cum plantæ deest humor alendæ ;
 Se crasso radix ingurgitat ebria limo ,
 Qui venas replet & succi commercia tollit.
 Sparge columbinum sterlus , quod cæca relaxans
 Spiramenta , vias aperit : dein effode circum ;
 Egestoque solo meliorem suffice terram ;
 Et compesce fitim lymphis , animosque redonans
 Arboribus , frondis revoca viridantis honorem.
 Sic morbos primùm medicus depellit inertes ,
 Robustis tum fluxa cibis corpuscula curat.

Ægra vetustatis cariem si traxerit arbor ;

Ulcus hians ventis aperi phæboque medenti ;
 Largaque diducat truncum fissura patentem ,
 Ut penetrant intus sol & perflabilis aër
 Qui putre consolident corpus : neq; pestis in altos
 Effundat totâ se latius arbore ramos .
 Sæpe suos tellus succos non omnibus æquè
 Dividit arboribus : neque enim nutricius idem
 Omnibus humor agris , nec inest radicibus imis ,
 Quà subeunt alimenta , paris textura figuræ ,
 Consimilesque viæ : pingues hinc hordea succos ;
 Accipiunt , ubi jam deerant sua pabula messi
 Triticeæ ; lassis hinc mutant semina campis ;
 Infinuat se namque novas novus humor in herbas .

Quid varios quibus est arbos obnoxia casus
 Enumerem ; tristi nunc grandine vapulat , acri
 Nunc perit usta gelu , villo nunc tabet edaci ,
 Durior abruptis lapidosæ grandinis ictus
 Dissipat humorem venis ; & hiantibus arbor
 Livida vulneribus , tristi mox tubere passim
 Prominet horridior , neque fructus educat ullos ;
 Saucia frondator nisi tollat ligna , novisque
 Nudatum jubeat truncum revirescere ramis .

Grando minus damnosa cadit cum fortè recenti
 Imbre madens hebetem cortex iam flexilis ictum

Emollit ; tanti est violento posse furori
Cedere , nec semper rigidas opponere vires .

Arboribus contra clades suprema paratur
Cum pluvios gelidi vis frigoris excipit imbrēs ;
Namque superveniens frigus sub cortice clausam
Durat aquam ; glacies autem rarescit , & arctis
Jam spatiis intra venas inclusa , meatus
Diffecat arboreos ; quo more fatiscere rimis
Cogit , & in varias solvi vas fīctile partes .

Mucor (si qua fides acuenti lumina vitro)
Fungorum genus est , quod fixum cortice , venas
Rumpit , & immissā truncos radice fatigat .

Sic & Muscus iners stirpem ramosque securus
Inquinat , & succum villo subducit edaci :
Quæ velli facilis purgatur ab arbore labes ,
Cum maduit longo cortex jam mollior imbre .

Multum adeo cave ne truncum lasciva virentem
Implicitet , & frondes Hedera ambitiosa per altas
Audeat indecores pomis miscere corymbos :
Namque inserpit edax , alienoque ubere pinguis
Emaciat , strictumque premens necat improba
truncum .

Hoc faciunt & quæ frondes Eruca per altas
Membra trahit , pomis vestigia fœda relinquens ,

Atque malum ramis instillans virus adesit,
Et Picumnus avis rostro quæ dura lacefent
Robora, securos mediâ cavat arbore nidos.
Insidias meditare novo cum vere volucris
Tentat opus, crebrisque dolens gemit iactibus ille
Erucas autem quæ fila tenacia fundunt,
Ut plexam involvant sobolis cunabula frondem;
Exime post imbre; labor haud operosus, in una
Frigoribus pigra tum coëunt animalia molem:
Dede neci, somnos vincens & frigora flammis.
Est aliud morbi genus, interiora medullæ
Cusa subit, & labem ramos effundit in omnes
Vermis iners; ferro pestem rimare, priusquam
Dira per arboreas manent contagia frondes;
Giscit enim sequiturq; comas, & stirpibus instans
Contiguis, unâ se spargit ab arbore clades,
Ordinibusque furit longis, ni providus obsis
Exhaustoque solo latè ramalia fossis
Arida succendas, & purges ignibus agrum;
Jamque novam tutò possis defigere plantam.
Arboribus nova sæpe tuis innascitur arbor;
Naturæ non artis opus mirabile; laxâ
Fœcundum seu semen avis profuderit alvo;
Seu velut humano scatuerunt corpore vermes;

Haud

Haud secus in plantis succus vitiosior ultra
 Degeneres ramos , & prodigiale videntes
 Fuderit utiliter peccans ; hinc namque Colonus
 Edidicit trunko mixtas confundere plantas.

Spuria clavicularis invitam amplexa parentem ,
 Multiplici se se tortu circumligat arbor :
 Flexilis indecori Linum sic Cuscuta nodo
 Strangulat , èque Thymo dulces furatur odores ,
 Se neque defendit telis Rubus asper acutis.

At contra Viscum , ramis quod seminat arbor
 Ipsa suis , recto se vertice tollit in auras ,
 Dissimilique comà frondet. Nil Gallia majus
 Nil habuit quondam Quercu sacratus illà
 Divinum partu tulerat quæ divite Viscum :
 Et quanquam nemore ex alto qui fausta tulissent
 Ligna domum , nec iniqua fibi gregibusque time-
 rent

Toxica , nec gravidis inimicos messibus Austros ;
 Germina sacra tamen ritu demessa paterno
 Per Druidas templis in publica jura locabant.
 Ergo novo surgente die , crescentia postquam
 Cornua jam sexto Phœbe reparaverat ortu ,
 Nobilitas cum plebe , viri cum matribus ibant
 Quò sua per lucos , per & invia faxa vocabat ,

Relligio : festo redimiti flore juvenci
 Ponè sequebantur , neque deerant inter cundum
 Quæ rudibus Druidæ sociarent carmina nervis.
 Aurea falx sacrum resecabat ab arbore ramum ,
 Immiti neque enim ferro violare licebat.
 Candenti præcinctus erat quâ veste sacerdos
 Excipiens Viscum , populo plaudente , sub ipsâ
 Grandia Taurorum mactabat corpora Quercu.
 Sacrilegos alio cultros fœdare cruxore
 Ausus , & humano (nobis data pabula quondam
 Jamque relicta Sui) venerari sanguine glandes.
 Parce Deus ! neque dira lūant commissa pa-
 rentum

Secula servasti quos in meliora nepotes.
 Numinia vana colens , legumque oblita tuatum
 Gallia si tantis potuit succumbere culpis ;
 Non alia est ritus quæ gens exuta profanos
 Servierit cælo melius : Iustralibus undis
 Abluit illa prior reges , regumque secutos
 Exemplum populos : neque pro ditione tuendâ ,
 Æterno quantum pro numine vicit & aris.

Tentatum fileo pelagus veteresque triumphos ,
 Gallia juratis olim cum tota sub armis
 Ibat , & insensas Christo trans æquora gentes .

Quæstura, sacræ regum quoque prodigæ vitæ;
Victrices Solymæa cruces per regna ferebar.

Magnus enim jam nunc cælo melioribus armis
Militat extremas L O D O I X orientis ad oras:
Vastaque sulcarunt jam sæpius æquora naves
Militibus fœtæ JESU qui signa secuti,
Emenso terræ revolubilis orbe, (salutis
Pignora sacra) Cruces, non gallica Lilia potent,
Templa deo statuant, non propugnacula regi;
Et vistos Christo populos cælestibus ornant
Divitiis, nec opes referant quæ cætera cogunt
Navigia, extremos Sinarum accedere fines.
Muneris, & L O D O I C E tui est, quod null
la supersunt

Hæresecos monumenta, novos quod Gallia ritus
Dedidicit, stygio quo I rursus Erynnis ab orco
Ausa subire, suis caput ista recondidit antris.
Illa voluptatis quondam spirabat apertas
Blandior illecebras; mutato nomine larvam
Induit ecce novam, vultus mentita seniles
Austerosque foris habitus; non invia telis
Est tamen illa tuis, veteres quanquam advoeet
artes,

Seque in mira recens transformans Proteus ora,
Nunc rabiosa Tygris fiat, vel amica luto Sus;
Nunc vario fese tortu plicet, atque severis
Sæpius è manibus tibi lubricus excidat Anguis.

L. M. Dumanil d.

L. E. Cars J.

P R A E D I I
R U S T I C I
L I B E R V I.

P URPUREIS alii redolentes floribus hortos

Principibus cecinere viris; ego rustica tractans

Prædia, divino quondam meditata Marenī

Tenuia difficulti complectar oluscula versu,

Lamoniana suos flectens per tempora flores

Jam tulit hortorum primos Rapinus honores.

Tu quem Lamonius Regi, populisque reliquit

Nominis hæredem meritique, virentibus hortis

Adde novum decus, atque ¹ Apii cum ² Bacchare
tortis —

Frondibus, agrestem capiti patiare coronam.

Si spectas mollemque Rosa m & sacrata parenti

Lilia, ³ Laetucas & humili nascentia ⁴ Fraga

¹. Persil. ². Gant-nôtre-dame, herbe odiferante
que les anciens metoient dans leurs couronnes.

³. Laithe. ⁴. Fraise.

Despicias : at inest oleri sua cuique voluptas,
 Indulgetque sibi rerum natura creatrix ,
 Seu picto formosa novos in flore colores
 Miscuit , hortenses seu protulit utilis herbas.

Delicias & turis opes qui præparat hortum
 Arva domo vicina colat : sit commodus aër ,
 Pinguis humus , facilisque ; fimo telluris iniquæ
 Corrigitur vitium , sed inemendabile cælum est.
 Prona per arcolas aqua derivabitur omnes ;
 Nec Boreas affliget olus , si colle sub alto
 Molliter ad tepidos ager inclinabitur Austros.
 Nuda sit arboribus tellus , vernantibus arbor
 Frondibus & nocuis urit radicibus herbas.
 Maturas æstiva procul terat area fruges ,
 Infestas oleri ; paleas ne ventus in hortum
 Deferat , & moto conspergat pulvere plantas.
 Ne pigra vicinis sœdas imitata paludes
 Torpeat unda locis ; inimica nitentibus herbis
 Stagna calescenti generant animalia limo.
 Si vestigales fons ultro advexerit undas ,
 Seque , loci mirâ captus dulcedine , plures
 Dividat in rivos , totoque perambulet horto ;
 Solve membror superis tanto pro munere grates .
 At si vicinis nec collibus advena lympham

Rivus agit, medio nec fons scatet ullus in horto
 Quod superest olitor terræ cava viscera ferro
 Tentet, & uberibus circumpluet undique guttis;
 Ac Mulo versante rotas per mutua nexas,
 Non labor est sursum residens educere lymphas.
 Ne gravior fossorum animas extorqueat aer
 Accendant pingues opera inter iniqua lucernas;
 Et vitae metuant, cum pestifer halitus ignem
 Protinus extinguit: directas undique circum
 Ad latera objiciant tabulas, quas lignea vectis
 Sustineat transversa; solo conclusa ruent
 Corpora ne tristi donentur viva sepulchro.
 Qui fodunt puteos siccissima tempora querant;
 Cum madet imbre solum, fallacibus omnia lym-
 phis

Rura natant; dubios aestas probat arida fontes:
 Si maneant, inopem neque Sirius hauserit undam,
 Nil tardes muro puteum vestire perennem,
 Morðaci sensim tellus exesa liquore
 Ne labet, & subitam faciat mollita ruinam.

Quid mage conveniat vel circumducere murū,
 Claudere strūtilibus, vivis vel sepibus hortos
 Tecum mente agita: sc̄pes armenta, rapacem
 Er̄ populum, sed non hyemes avertit ipliquas,

Nec radice patum propioribus officit herbis.
Utilior contra paries, seu quod minus agri
Occupet, & teneras defendat frigore plantas;
Sive quod in plures duret reparabilis annos.

His ubi provisum fuerit, tum vertere terram
Præcipio, multoque rudem describere campum
Tramite, qua rivum sulcos partitus in omnes
Ducat, & areolas dextrâ, laevâque Colonus
Accessu faciles ferro rimetur, & herbâ
Purget Olus, gravibus neq; calcet semina plantis.

Grandia si virides quis in oppida transferat
hortos

Tonsillis distincta Pyris majora viarum
Intervalla satis circum undique floribus ornet;
Indecores ne se 1 Porri, 2 Caulesque videntum
Protinus objiciant oculis. Tu seria rerum
Semper ama, modicasque vias prætende, 3 Thimoque
Et gratis Baccho 4 Cinaris, & 5 Rore-marino;
Humentes quoque mollis amat 6 Saturëia ripas,
7 Serpillumque solo repens, 8 Apiumque pelasgæ
Quondam frontis honos, & crassis 9 Salvia ramis.

1. Porreau. 2. Chou. 3. Thym. 4. Artichau. 5. Rorémarin. 6. Sarriete, plante odiferante, bordure. 7. Serpoler. 8. Persil. 9. Sauge.

Non tamen omnigenis inimicus floribus , illos
 Ejicies , quorum facilis cultura , nec usus
 Nellus erit , quales Violæ , nigrumque Papaver ,
 Et Rosa supposito quæ si calet igne , caduci
 Solamen tibi floris , aquam stillabit odoram.
 Liliaque , & Calthas , & hiantem flore decoro
 Narcissum , Clitienque seres ; festisque diebus
 Serta parans , donis superos placabis inemptis.
 In tenues hominum curas descendere gaudent
 Cælicolæ , tantumque boni pietate Coloni ,
 Quantum operâ , quantum largis viget imbris
 herba.

Nuper enim , lucem queis hausi finibus , uao
 Et Coridon , & Mopsus agro cum pinguibus hortis
 Contiguas habuere domos : magis ille lacertis ,
 Iste Deo confisus , humum sudoribus ; edem
 Nec fructu coluere pari : seu venditor urbem
 Mopsus adit , ferro docilem seu cultor agellum
 Sollicitat , plenis respondent omnia votis.
 At Coridon inopes vix colligit unde penates
 Sustineat , miseramque trahat cum conjugé vitam.
 Æstus erat , festusque dies , amboque sub umbrâ
 Gramineis sedere thoris. O Mopse heatos
 Miror , ait Coridon , uni tibi surgere soles ?

Semina diversis en ut communia fatis
 Consurgant? atqui non est me doctior alter
 Et serere; & plantis solitas impendere curas.
 Mopsus ad hæc. Alia, ô Coridon, sed cognit
 paucis

Te quoque cura latet superos in vota vocandi?
 Infantes cum voce manus fer ad æstra, priusquam
 Admoveas operi, fortunatasque videbis
 Intus ali, & raro meliore tumescere plantas.
 Obsequitur monitis Coridon; nec vana precandi
 Religio; redeunt animæ languentibus herbis,
 Fœcundosque finis laxans sc messe coronat
 Überiore pias humus emendata per artes.

Rusticus ancipites hyberna per otia matras;
 Ferratumque paret cratem, duroisque ligones;
 Capreolosque quibus glebas exerceat armis.
 Tum quoque vicino quærat sibi semina rure;
 Et varios oleris generatim ediscere cultus
 Non pigeat, neq; enim plantis ager omnibus tñat
 Non eadem cultura placet, tempusque serendi.

Pars amat æstivos soles, pars frigus, & Euri
 Aspernata minas illæfæ frondis honorem
 Per medias hyemes servat; pars condita terris
 Non sursum prodire pigris radicibus audet,

Torpentes non ante comas evolvere calo,
Quam reducem audierit Prognem, Zephyrosque
vocantes.

Sæpe suâ pubens olus ab radice revulsu[m]
Mutatis adolescit agris; & mater eodem
Sæpe sinu tellus quo parturit educat herbas.
Sunt aliæ semel excisis quæ frondibus arent,
Demessâque comâ stat truncus inutilis agro.
Sunt quibus usque redit nova frons, multâque
Colonum

Messe beant. Molli nunc figit oluscula terræ
Inaftis olitor foliis, nunc fronde reſectâ,
Sucçus ut uberior stirpem cogatur ad imam,
Mandat agris. Plantas unâ ratione nec omnes
Evocat in ſepem, generique immittit habendo.
Preterea genus haud unum, Betæque rubenti,
, Candidulæque: suas mensis alit altera frondes;
Altera radicem; genitalibus utraque fulcis
Danda, coronato cum vertice ³ Punica inaluis.
Prodiit, & roſeo procul emicat ignea flore.
Nec tibi ⁴ Lactucæ faciem nascentur in unam.
⁵ Altera quæ cochleas foliis imitatur, aquofana

1. Bete-rave. 2. Poirée. 3. Grenadier. 4. Laituë.
5. La coquille, Laituë.

Fert hyemem: ¹ medium per se caput altera plēxis
Frondibus involvet, solidumq; tumebit in orbem

² Dentatas crispata comas, hæc vere tepenti
Nascitur; astivos tolerat ³ Romana calores.

Sunt etiam ⁴ Napi teretes, ⁵ Raphanique,
sativus

Et rudis ⁶ Asparagus, capitatum & sectile ⁷ Porrum,
⁸ Longior, & ⁹ patulo visenda Cucurbita ventre,
Longa super cameras reptat, vel ab arbore fructum
Demittit, docilem pueri quem cortice presso
Funiculis cogunt in quaslibet ire figuras.

Nunc solis radios fingunt, tortosque dracones;
Nunc super inscriptum gaudent concrescere nomē:
Dein humeris vacuas aptant, nudique per undam
Flumen inexpertis audent pulsare lacertis.

Scandit in arboreos ventrosa Cucurbita truncos;
Sed tu multiplici per gramina repere flexu
Coge, fatiscentes rumpat ne pondere ramos.

¹⁰ Tertia quæ brevior, medioque coërcita nodo
Exoritur, Baccho dabit opportuna lagænam,
Quam lateri accingas operumq; viæq; ministram.

1. Laituë pomée. 2. La Crepe-blonde, Laituë. 3. Laituë Romaine. 4. Navet. 5. Rave ou Raifort. 6. Asperge. 7. Porreau. 8. Courge longue. 9. Cireouille. 10. Calebasse.

Ipsa adeo geminum referunt¹ Spinachia sexuni
 Quem dixerat matem generosior unus acutum
 Proficit in semen; trifoli prope pallid amictu
 Femina, quæ steriles effert sine semine frondes.

Quid memorem quantâ jaet se² Brassica
 laude,

¶ Sive volubilibus reddit in se frondibus, orbisq;
 Orbibus agglomerans capitis sub mole laborat;
 ¶ Tornato similes ebore seu candida flores
 Ediderit³ seu coniferas imitata cupressos
 Seque sulas plicat in frondes, & acument in album.
 Desinit, ac tenui venit haud ingloria mens⁴;
 ¶ Sive hyeme in mediâ, cum cætera frigore tor-
 pent,

Exta virerit; Boreamq; tricem, Cautrosq; malignos
 Despiciens, vacuis ultrò dominatur in hottis.

Ut variæ species oleris, sic plura serendi
 Tempora sunt: putribus mandantur pleriq; falcis
 Cum pluviis tellus madet autumnallibus, & cum
 Egelidas hyemes reducis fugat aura Favoni.
 Tunc eadem est anni facies, & saxe subhortæ
 Autumno violæ falluntur imagine veris.

1. Epinard. 2. Chou. 3. Chou panieré. 4. Chou-fleur.
 5. Chou friisé. 6. Chou vert.

Tempestiva autem satio , seu frigore terram
 Fermentarit hyems ; seu coixerit acerius æstas.
 Ut raque vis solvit glebas , & inutile gramen
 Enecat : insani quanquam post frigora Cauri
 Vere satas annus clementior excipit herbas.
 Bruma tamen licet usque comas affligat adustas ;
 Securam patitur stirpem coalescere terris ,
 Et messem cælo dein maturare calenti.

Quare age deciduas cuim nudâ ex arbore frondes
 Frigidulis volitare vides Iudibria ventis ,
 Insta operi ; longos plano duc æquore sulcos ,
 ⁊ Alliaque in plures spicas divisa , refosso
 Conde solo ; fatuumque ⁊ Blitum ⁊ Cretasque
 marinas ,
 Et ⁊ Cinaram , Cinaraq ; rubras intersere ⁊ Betas ;
 Optima tunc etiam satio ⁊ Menthæque virenti ,
 Et ⁊ Cunilæ , & ⁊ Fragis nemorum gaudentibus
 umbrâ .
 ⁊ Idæisque Rubis , ⁊ Inulæque , ⁊ Crocoque
 rubenti .
 ⁊ Fungus , & ⁊ Anisum , gratoque ⁊ Lavendula succo

1. Ail. 2. Blette. 3. Crête-marine. 4. Artichau. 5. Bête
 rave. 6. Laume , herbe odoriferante , fourniture de
 salade. 7. Sarriete , plante odoriferante. 8. Fraise.
 9. Framboise. 10. Aunée. 11. Safran. 12. Champignon.
 13. Anis. 14. Lavande Bordure.

Et ¹ Sedum minus, & medicos ² Hyssopus in usus,
 Et ³ Siser, atque ⁴ Rumex, & inertis grata palato
⁵ Intyba, & ⁶ Atriplices, & ⁷ Pastinaca ferantur
 Atque ⁸ Cicer telluris edax, dulcisque ⁹ Locusta,
 Et foliis asper ¹⁰ Raphanus, ¹¹ Condryllaque
 crure

Laetea, quæque hilares faciunt ¹² Nasturtia mentes
¹³ Napusque & minimo quæ semine nata ¹⁴ Si-
 napis

Arboris in faciem ramis frondescit opacis.

Vos quoque jejunis olim solatia mensis.

Cæsa minutatim, & cerealibus abditæ crustis
 Ante hyemæ molles ¹⁵ Spinachia pandite frondes.
 Et teneris aude ¹⁶ Lactecula surgere fibris,
 Te stipulis, cum frigus erit, te stercore multo
 Immites hyemis contra tutabimur auras.

¹⁷ Erucas etiam, rectoque ¹⁸ Draconetia caule,

1. *Tripe madame*, fourniture de salade. 2. *Hyssope*. 3. *Cbervy*, racine potagere. 4. *Especie de patience*. 5. *Chicorée blanche* 6. *Bonne-dame ou Arroche*, petite plante annuelle dont on se sert en potage & en farce. 7. *Panaix*, racine potagere. 8. *Pois thiche*. 9. *Mache ou Doucete*. 10. *Rave*. 11. *Especie de chicorée sauvage*. 12. *Cresson Alenois ou Nasturce*, fourniture de salade. 13. *Navet*. 14. *Moutarde*. 15. *Epinard*. 16. *Petite Laithé*, 17. *Roquette*. 18. *Estragon* fourniture de salado.

Atque 1 Bipinellas, 2 Oximque, brevemque
3 Melissam,

Quas oleo, & veteri, cum bruma remittet, acēto
Perfundas, tune tempus erit committere fulcis.

Nosse juvat quas siccus ager, quas humidus aet
Respuat, ut toto nullus vacet angulus horto.

Quæ steriles fundo tellus imitatur arenas,
Lactucæ, Cicerique favet; Spinachia longam
Non passura sitim, Caulesque, & orentia latè
Allia felicis gaudent uitigine terræ.

Sunt quibus & prosint umbræ, murosque vel ipsos
Occupat effusis, 4 Anguina Cuçurbita ramis.

Et testudineo prope murum Vinea dorso
Flectitur, arcendos circumfita solis ad æstus.

Nudus erit tepidos paries conversus ad Austros;
Tristis ubi minus audet hyems, solisque reflexi
Quæsitus favor algentes solabitur herbas.

Hic quoque seminibus quasi sessio mollior alta
Instruitur a pulvinus humo, qui vere reducto
Sufficiat pangenda novis plantaria fulcis.

Longa nivalis hyems & inertibus otia terris;
Et pigro facit agricolæ; filet herbula primis

1. Pimprenelle. 2. Alleluya fourniture de salade.
3. Melisse, fourniture de salade. 4. Courge longue
a couche ou petite planche dans un jardin.

Frigoribus contracta ; gelu vel terra rigenti
 Clauditur , aut longo madet intractabilis imbre .
 Jam neque fundit opes , olitor nisi frigora flammis
 Vicerit occultis , multo vel stercore molles .
 Evocet Asparagos , & quas natura negabit
 præcoce Laetucas emergere juss'erit ortu .

Hunc olim prior induxit Quintinius usum .
 Quippe hyemes inter medias felicibus armis
 Oppida cum Galli quaterent inimica , nec anni
 Tempestas effet non fertilis ulla triumphis ;
 Ille suâ ne non brumam quoque vinceret arte ,
 Nullo hyemis verisque fatas discrimine plantas .
 Versaliæ riguis educere cœpit in hortis .
 Nam quid humus Regi non deferat excita tanti
 Principis aspectu , posito qui pondere rerum
 Quos oculos aperit populis , orbique regendo .
 In tenues amat interdum demittere plantas .

Si loca jam toties mihi decantata , beatos
 Versaliæ colles videam ; non ipsa tenebunt .
 Augustæ me tecta domus , non lympha per altos
 Obsquiofa fluens montes , non totius orbis
 Dives opum variarum hortus , non denique nostrū
 Quanquam non pigeat tantos Olus inter honores
 Aspicere : at purâ quondam sub luce tenellis .

Errantes Lodoix oculos cum pascet in herbis,
 Ipse meos pascam quoque principe totus in uno;
 Quem procul attonitus stupet orbis, & ultima
 retro

Venturi post secla velint vidisse nepotes.

Cum venti posuere truces, & oluscula leni
 Jam Zephyrus fovet afflatu, non sole cadenti
 Non oriente, recens haustos diffunde liquores;
 Humor inexpertam ne frigidus occupet herbam.
 Sole licet medioque die, cum sicca reporem
 Sensit humus, riguosque bibt lœtissima rivos.
 Dein anno mutante vices, tu tempora muta,
 Namque superfluis plantas à sole calentes
 Ureret imber aquis: tunc seu jam luce peracta
 Obruat hesperio pronos sol æquore currus,
 Eōis redeat seu matutinus ab uīdis,
 Eductas puteis querulâ compage rotarum
 Tempus erit toto lymphas dispergere campo.

Vere novo longos Olus utilitate labores
 Jam recreat; breve ¹ Chærophilon, & ² Amata-
 cus umbrâ

Lætior in messem crescunt; & olentia Fragis
 Arva rubent, uisque ³ Ribes arbuscula crispis.

1. Cerfeüil, fourniture de salade. 2. Marjolaine,
 Bordure. 3. Groseille piquante.

Jamque caput plexis involvere ¹ Brassica ramis
 Cogitat , & tardi surgunt ² Buglosa saporis.
 Occulta per saxa vias , alimentaque ³ Cappar
 Inveniens scabris tegit obsita rudera baccis:
 Cæsa semel ⁴ Läpathi brevis herba virentibus usq;
 Luxuriat rediviva comis : crispantur olentis
 Flexibles ⁵ Apii frondes , & acumine mollem
⁶ Cepula findit humum , tonsisque repullulat
⁷ Oxis

Frondibus ; & dulces spargit ⁸ Melilotus odores.
⁹ Feniculum , ¹⁰ Raphanusque tener , mordaxq;
¹¹ Siñapi ,

Lætaque nascuntur ¹² Puleia , quæque domorum
¹³ Ocima sublimes decorant palpanda fenestras.
 Eruitur ¹⁴ Staphilinus humo , ¹⁵ Sifaronq; brevesq;
¹⁶ Buniades , & quæ fruticat spatiösior ¹⁷ Hirci
 Barbula , & hyberno gaudentia frigore ¹⁸ Rapa.

Quas epulas tantum lectos & ab arbore fructus
 Præsca patrum norat virtus , atque aurea frugi
 Simplicitas : hinc illa virum felicior ætas

1. Chou pommé. 2. Buglose. 3. Capre. 4. Patience,
 espece de fort grande Oseille. 5. Persil. 6. Ciboule,
 espece de petit Oignon. 7. Alieluya. 8. Melilot. 9.
 Fenouil. 10. Rave. 11. Moutarde. 12. Pouliot , Bör-
 dure. 13. Basilic. 14. Carote. 15. Chervy. 16. Navet.
 17. Scorsonere , ou Salsifis. 18. Rave.

Usque valens parco vincebat plurima victu
 Secula : vivendi nunc infidiosa voluptas
 Imminuit vitam , quam fluxo è corpore dulces
 Extorquent epulæ ; neq; enim in convivia tantum
 Jam veniunt agris animalia nata colendis :
 Itur & in medias , pretium faciente periclo ,
 Oceani syrtes ; educitur æquore Piscis ;
 Nec medium tutis ales secat aëra pennis ;
 Totus & est jam pœne gulæ contractior orbis .
 Dum viget hyberno tellus animosior imbre ,
 Ne sterili vernas in alendo gramine vires
 Infumat ; properemus humo dare semina & Thym-
 bræ
 Atque ² Apii. & Beræque rubræ, ⁴ Pisq; virentis
 Tunc quoque ⁵ Cervinum cornu , ⁶ Coriandra ,
⁷ Blitumque
⁸ Et Seris , & dulci ⁹ Borago flore feruntur ,
 Et coctu ¹⁰ Faba difficilis , vilisque ¹¹ Fasellus ;
 Aureaque ¹² Andragne , atque humili ¹³ Salium-
 ca , suumque
 A longo quæ nomen habet ¹⁴ Lactuca cucullo .

1. Sariete , Bordure. 2. Persil. 3. Bête - rave. 4.
 Pois-vert. 5. Corne de cerf. 6. Coriandre. 7. Blette.
 8. Chicorée blanche. 9. Bourrache. 10. Fève. 11. Heri-
 tot. 12. Pourpié. 13. Lavande , bordure. 14. Laitue
 capucine.

Mutatumque solo, radicibus ante recisis
 Detonsaque comâ cantoribus utile ¹ Porrum
 Pangitur, & ² Cepe lacrymas factura secanti.
 Vos etiam ³ Lupuli, brevibusque ⁴ Cicerbita
 ramis,

Et primâ ⁵ Pepo difficilis cum pubet in herbâ,
 Teq; ⁶ palustre Apium, te semen olentis ⁷ Anethi
 Accipiēnt fulci, ⁸ Crithmumque, & amica Lyxo
 & Hormina, quæque manus inodorat ¹⁰ Ruta le-
 gentes.

Quid jubeat, quid Luna vetet, plebs nescia re-
 rum

Inspiciat, Lunasque meras, atque arbitra ruris
 Aëtra crepet; tu Sole tuos metire labores.
 Si qua fides oculo, plantas tepor adjuvat unus,
 Et quod in humanas possunt vaga fidera mentes;
 In teneras id juris habent non amplius herbas.

Seminibus positis fossorem avertite Talpam
 Ne deformet agros, & iniquo dente sativum
 Depopuletur olus. Longos telluris acervos
 Si quando aspicias sensim consurgere, gressus

1. Porreau. 2. Oignon. 3. Houblet. 4. Espèce de châ-
 corée sauvage. 5. Melon. 6. Hache. 7. Anet. 8. Cicer-
 marine, ou Fenouil marin. 9. Ormij. 10. Rue.

Fer tacitos, cumuloque togam suppone recentis
 Cæcum Talpa caput fallacibus inscia pannis
 Inferet, & meritas tenebris dabit eruta pœnas.

At contra Mures avidos, aviumque minorum
 Infidias, plexos mos est innecēterē sentes.
 Non equidem per dura petit Mus vulnera prædam,
 Occultum sed quærit iter tellure sub imâ,
 Armatasque rubis sepes, & inutile vallum
 Trajicit, & teneras depascitur helluo frondes;
 Quare age muscipulæ natum prope semen apertis
 Sint foribus, quibus invitet succedere surem
 Pendula nux, avido malefidam credulūs escam
 Ore petet, clausoque vorax se latro teneri
 Carcere conspiciet, neque jam semesa resumet
 Pabula captivus, sed non cessabit iniquas
 Tollere vel pedibus, vel dente laceſſere valvas.
 Vidi ego qui Talpas ² Ricino maleolente fugaret,
 Atque venenatā ² Cinaræ radice pararet
 Muribus infidias. Si quando frondibus hærens
 Infestabat olus Pulex, hirsutaque Campe,
³ Marrubii latices super injiciebat amaros;
 Et Formicarum flammis abolere receſſus

1. *Tique.* 2. *Artichau.* 3. *Marrubium.*

Si everat, ut fumo durisque exterrita pœnis
 Impigra gens ultro maletutis cederet agris
 Nil fruges hyemi lectas, nil horrea curans.
 Providere Dei nobis meliora : Pyrenæ
 Nuper enim celsos peregrina Ciconia montes
 Dum superat, ferturque humili super arva volatu
 Implicit appositis se cassibus : illa resectis
 Continuò pennis custos imponitur horto.
 Oblatas captiva dapes fastidit ; at Anguem
 Inter-vidit olus, vacuamque immisit in alvum
 Quamvis ille diu luctatus, corporis imos
 Implicit nodos, & torta volumina rostro.
 Quæ situra novam volucris per oluscula prædam ;
 Herbarum genus omne sagax scrutatur, & hortum
 Muribus, & Campe purgat, Talpisque ; nec ipsos
 Dedignatur edax, veteri quos evocat imber,
 Patiente, Limaces fractâ consumere conchâ.
 Non satis est pestes procul amovisse colonum,
 Assiduo nisi sollicitet plantaria cultu,
 Radat humum rastris, & inexuperabile Gramen
 Etuat, & molles riguis alat imbris herbas.

At 1. Peponem in primis ab iniquâ viadicet aurâ,
 Mollis enim seu primævo juveniliter ortu

I. Melon.

Luxuriet; seu jam cœpit grandescere, cultū
Indigit æterno. Sic optima quæque labores
Per summos veniunt: animos tamen erige, solo
Vincitur agricolis paupertas dura labore.

Veris ubi reducem volucres cecinere teponem,
Laetæ novo vel aquâ medicatum fossula semen
Excipiat saturata simo. Quâ parte nivalis
Flat Boreas, olitor mixtâ cum stercore terrâ
Imbellem luteo præmuniat aggere plantam.
Si quid adhuc sœvasque vices mutabilis auræ,
Atque hyemem medio reducem sub vere timebit;
Coniferi Peponem finat intra concava vitri
Crescere, dum ventos ferat, & jam fortior aurâ
Liberiore frui malit, nudusque relinqu.
Vitreæ transmittunt tepidum specularia solem,
Et sœvas arcent hyemes; at grandinis iæsus
Non tolerant, nisi vimincis defensa cucullis.
Uni plura simul mandentur semina fossæ,
Nam neque vis eadem cunctis est insita granis.
Almæ solus humi Pepo qui superaverit hæres,
Si nimius succi se caudice longior uno
Fuderit, interdum molli caput ungue putator
Demetat, & primâ luxum compescat in herbâ.
Tum digitis terram terat; & quæ pessima circum
Nascitur

Nascitur herba manu tollat ferroque bicorni.

Nec super effundat largos aspergine rores;

Languentem vitiat lymphæ contagio frondem.

Irriguoſ Peponi fas est inducere fontes,

Donec in oblongum tumidus grandescere ventrem;

Incipiat: dein & sitis, & penuria lymphæ

Dant pretium: tamen exsuccam miserabere plan-
tam,

Sic evquat arentes insana Canicula glebas.

Sed cave ne fluidū Pepo cortice combibat imbrē,

Tegula subjicitur, solem quæ sicca reflexum

Augeat, & terræ nocuis afflatibus obſteret.

Duxit ubi croceos pellis rugosa colores,

Et colli fibris Pepo tempestivus ab ipſis

Nititur avelli, cultrum suppone, priusquam

Marceat, & terris putrefacat inutile pondus.

Hunc legitio qui mole gravis, cute durus, & auto-

Concolor est, gustuque refert & odore Lyæum,

Non alia est: Cucumis cultura; 2. Cucurbita cæli

Difficilis patiens minus est obnoxia curæ.

Cætera quæ passim nascuntur oluscula, verſu-

Quid memorem; si pinguis ager, si plurima

lymphæ

1. Consimbris. 2. Citrullis.

Copia, non tempus non disciplina serendi
Quæritur ulla; sibi tellus nil indiga nostri
Sufficit, ut multâ cumulet mercede Colonum;

1. Fraga tamen, 2. Cinaramque juvat purgare;
revulsâ
Prole, suam circum fruticat quæ plurima matrem.
In teretem, 3. Lactuca comas quæ circinat orbem,
Candidior fit operta solo; prodire nec aust
In mensas 4 Apium majus, nisi terra tumenti
Abdiderit gremio jussas albescere frondes.
Candida fit pariter crispas, 5 Endivia molli
Vincta comas junco, & genitalibus obruta sulcis.
Mollior & 6 Raphanus terris innascitur; imbræ
Si biberit falsos; asper falsugine gustus
Corrigitur; durus contra si caudice nudo
Tellurem super emergat, folioque frequenti
Luxuriet; vel fortè sitim fit passus iniquam.

7 Capparis exefis quæ se circumligat ipsa
Parietibus, veteri plantis de stirpe revulsis
Conseritur; quanquam viridis cum bacca tepentes
Oscitat ad soles fœtam det semine glandem.
Debilior tellure 8. Cicer ne repat aquosâ,

1. Fraise 2. Artichau. 3. Laitue pommée. 4. Celery.
5. Chicorée blanche. 6. Rave ou Raifort. 7. Caprier.
8. Pois-chiche.

Ramosas appone sudes , quibus implicet ultro ;
Latius & partes frondem diffundat in omnes.

Allia si pedibus calcas , injuria laudem
Afferet , & capiti dabit incrementa tumenti .
Cum pallent , & humi flexa cervice recumbunt
Vellere tempus erit ; vincitis de more maniplis ,
Ter quater incurvo terram proscinde bidenti ,
Ut suffossa malum tellus exhalat odorem ,
Qui teneras , si vera ferunt , odor enecat herbas.

Grandia quæ longo jam niacrior Allia partu
Edidit , affuso reparatas stercore vires
Colligat , ante novo quam femine fœta , labores
Instituat primos. Id in hortis dulce colendis
Quod messim tellus alit indefessa perennem ,
Quod beat agricolas & spes & fructus avaros.
Et dubitamus adhuc , ipsis vel in urbibus , hortis
Atque oleri curas impendere ? Buxea nobis
Silvula non hortus colitur ; procul utilis herba
Exulat , ut vani florum captentur odores .
Quin summas & ruris opes , & tota , nefandum !
Prædia consumi sterili miramur in horto .
Atqui nil cedunt hortenses floribus herbæ .
Una dies florem nasci videt , una caducis

In Alli - *l'origine des plantes et l'usage des herbes*

Effætum languere comis : quæ manè rubentes
Explicit frondes , lapsa Rosa vespere flore
Tristibus horrescit spinis ; at oluscula durant
Semper , & in sulcos rectè digesta , virenti
Nil Buxo cedunt , nil coniferæ Cyparissso.
Quid ! si naturam facili juvat arte Colonus ;
Si duras hyemes vincat ; si præcoce partu
Cogat humum natos alieno tempore fœtus
Edere , quæfitas mensis regalibus escas ,
Ad quantas emerget opes ! quæ nominis ibit
Fama sui ! quam forte suâ contentus avitos
Vertet agros. Felix Olitor cui sedula conjux
Obtigit , & duri proles studiofa laboris :
Fortior ipse solum palâ , duroque ligone
Sollicitat ; puerique suis pro viribus adfunt
Affidui comites operum ; pars frangit inertes
Malleolis glebas , pars gramen inutile rastris
Insequitur , spargitque fimum , plantisque calores
Æstivamque fitim properantibus excutit undis.
At calathis Olus exportans adit oppida conjux :
Sera domum redit ære gravis , dapibusque diurnos
Nec non urbano recreat umore labores.
Pauperibusque epulis non affidet anxia Cura ,
Nec Pavor ambiguis mensam circumvolat alis .

Nam neque bella timent , nec jura forensia,vanos
Non horrent strepitus , non irrequieta tumultus
Excitat internos tacitæ mens conscia culpx.

Lite carent , neque nota domi vadimonia , num
                        quam

Lictoris subiit facies invisa penates ;
Et nisi spem fuerit seges eminentia , dolorem
Nullum corde premunt ; oritur neq; tristior agris
Ulla dies , nisi quam soles fecere maligni.

Nil sibi cum Medicis , vanaque Machaonis arte ;
Et tamen usquevalent; lecto nec plumbeus austex
Langidulos affigit , iners nec bruma ; nec æstas
Ulla nocet ; non membra ligant afflita podagrx ;
Non stomacho gravis esca; febre non lethifer afflas

Autumnus ; non deliciis properata senectus
Instat , & extremam præcox denuntiat horam.
Ipse salutares herbas quarum indiget usus
Hortus habet, 1. Rutas, 2. Althæam, 3. Absynthiam,
4. Malvas ,

Et quæ concilient lethæa 5 Papavera somnos.
Fert & opem medicis labor ipse potentior herbis.
Neu avido noceant opera indefessa Colono ,

1. Rue. 2. Guimauve. 3. Absinthe. 4. Mauve. 5.
Pavot.

Septima quæque dies ludos , & amica Lyæ
 Dona refert , meritique loco , & virtutis habetur
 Suspensi resides cessare ligonibus agros.
 Mutua qui festum vocat in convivia pagum ;
 2 Lactucas , 2 Cinaramque dapes apponit inemp-
 tas ;
 Nec Cyathis parcit ; post prandia ducit in hortum
 Convivas , & multa docet , discitque vicissim
 Re super hortensi , morbos usumque medendi ;
 Pallida seu vitio telluris oluscula languent ,
 Infestis seu vermiculis obsessa tenentur.

Nec filet herbarum vires , seu pigror alvus ;
 Aut fuerit citior ; tussi seu fortè frequenti
 Executiat latus illabens pulmonibus humor ;
 Sive intermissis furit æstibus arida febris ;
 Indicat hortensis si quæ ferat herba salutem ;
 Et veteris famosa refert mendacia famæ ,
 Pluribus enarrans , ut 3 Brassica nata a Licurgi
 De lacrymis , vites etiam nunc oderit almas :

1. Laitue. 2. Artichau. 3. Chou.

a Lycurgus Thraciae rex vites toto regno excidi jussit ;
 quod Thracas vino immoderatè deditos animadverteret
 in furorem deinde actus crura sibi succidit , vites
 putans excidere cum præ dolore fleret largius , ab illius
 lacrymis natam fabulantur Brassicam .

Vitis *b* ut ipsa retro (tendentibus usque flagellis
 Diffugiat , ferrum ceu in frondosa Licurgus
 Brachia rursus agat , veteresque resuscitet iras.
 Ipsa *x* Meliphylon humili de cespite rufo
 Flore micans, Apis , inquit, erat quam Flora la-
 tentem
 Nescia cum premeret digitis , se vindice lædi
 Cuspidis indoluit punctu : neque lenta volantem
 Pœna secuta ream est : in oðoras utraque crescit
 Ala comas , subitâque pedes radice tenentur ;
 Herbaque sit quâ non jucundior altera tristes
 Curat Apes, medicata vocans in recta fugaces ,
 Et dulci fractas reparans spiramine vires.

Interea pueros Olitor famulumque sequentem;
 Si quid displiceat , verbis castigat amaris ;
 Nec laudes reticet meritas : nam laude vel ipsos
 Agricolas stimules. Tunc si quis ab arbore fructus
 Decidit ante diem, legit ipse, domumq; reportat ;
 Demissosque solo ramos , herbasque cubantes
 Sublevat ; inque dies opera instituenda sequentes

b Brassica prope vitem confusa, admodum languet. Et vi-
 tes, ut ait cicero, à Caulibus Brassicis, si propter satis
 sint, ut à pestiferis & nocentibus refugere dicun-
 tur , nec eos ulla ex parte contingere. *cj.* de na-
 tu Deorum.

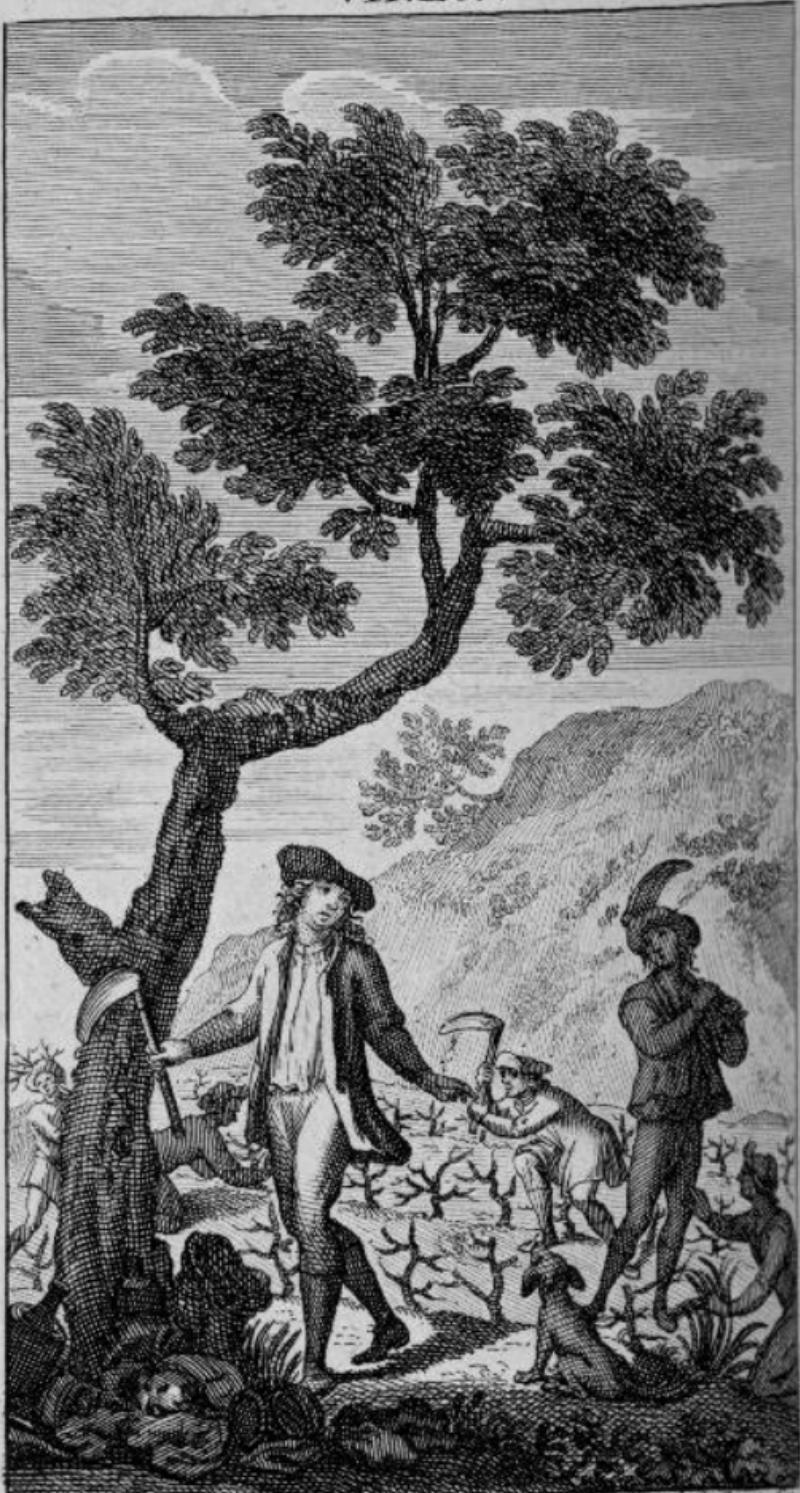
i. *Melisse.*

Designat ; licito apponens etiam otia lucro,
 Felices hominum curas , quas inter , iniquo
 Non sceleri , non invidiae locus ; unus & horto.
 Et desideriis est terminus ; una ferarum
 Furta timent ; vicinus amans virtutis , & æqui
 Incustoditum formidine liberat agrum.
 At neque tranquillos amor insatiabilis auti
 Sollicitat ; lucrantur opes , partisque fruuntur ;
 Sola relinquentes pueris hæredia , rastros ,
 Jugera pauca , domum luteam , cultumque supremi
 Numinis , & sanctos mores , studiumque laboris .

VII. Lib.

L. M. Duméril d.

L. B. L'art. f.

P R A D I I
R U S T I C I
L I B E R . V I I .

VITIS ament alii succum , cultura poëtam
Me juvat , effossis seu viuitor ordine longo
Semina deponat scrobibus , cultuque frequenti
Hortetur teneras fœtu turgescere plantas ,
Sive laborantes Ulmos pendentibus uvis
Exoneret , condatque cadis spumantia vina .
Romuleus quondam rates ad Tybridis undas
Hæc eadem cecinit , novus attamen ardor ea don
Ire viam , dubioque sequi vestigia cursu
Sollicitat : sacri manes ignoscite vestram
Neglectas si secter inops in vite labruscas .
Felici meditatus agros vestire lyæo ,
Ante rudis ferro quam tentes viscera terræ ,
Quære prius Viti faveat quæ commoda tellus ,
Quo melior veniat sub sydere , Vitibus omnia .

Dat præmium cælo tellus subiecta salubri.

Qui populi septem patiuntur acuta trionum
 Frigora, bacchæum redimant Halece liquorem,
 Pocula vel pressis imitantur vitea pomis.
 Vitiferos neque enim sperent assurgere colles
 Quâ regione minas Aquilonis, & horrida Cauris
 Flamina, vix Pinus rigidis assueta procellis
 Ferre potest, niviumq; riget sub pondere tellus.
 At neque phæbæo proprius quæ tunditur igni
 Torrida gens, curas uvis impendat inanes,
 Neu Bacchum steriles invitum accersat in agros.

Inter utramque plagam, Scythicum quâ mun-
 dus ad axem.
 Consurgit, melior jacet arcto lmito tellus.
 Non Euris damnata, siti nec hiulca perenni,
 Sed Boreæ alternis vicibus. Zephyrique tepentis
 Et pluviam, & leni mollita salubriter æstu,
 Hic Baccho locus, his ultrò bonus imperat arvis,
 Nec regni ulterius curat pretendere fines.

Non interjectas uno tamen ordine gentes
 Bacchus habet, quondam studiis asperima belli
 Marte meroque parem fecit sibi Græcia famam
 Romanos rerum dominos Deus inde sequutus
 Vina Falerna dedit: lapsa tum mole potentis

Imperii, musto sordentia plastra per Alpes
 Egit, & optatis Gallorum constitit oris
 Germanos spernens adversâ ex parte vocantes.
 Scilicet invictis semper (labentia retro
 Secula si repetam) quæ natio floruit armis
 Visa placere Dœo est. Tantum ne Gallia munus
 Sperne! latet cœcis argenti copia venis
 Ærisque, chalybisque latent, aurique metalla,
 Parcite sed Baccho loca commoda parcite cives.
 Destruere, & testas irritamenta malorum
 Divitias, eisdem ferro scrutare sub agris,
 Quæis auro melior vitæ solamen amaræ
 Exoritur contra curas & tædia vitis.
 Quà levis est tellus, Austrisque obversa, nec
     ullo,

Siliceat, lacerum pectus violata ligone,
 Optimus ille ager est: hic pessimus, unde furenti
 Eruta sylva manu regnis excessit avitis
 Invisa focos: infamem cæde recenti
 Odit humum Bacchus, nec sponte hinc pabula
     carpens.
 Tristior ingratum degit sine viribus ævum:
 Vivit enim sohlem radix ultura revulsam,
 Et quamvis caput in tenues non effusat auras,

Interiora tamen dominatur, agrumque per omne
nem

Serpit, & immeritos ad se rapit improba succos,
Æquior est Cereris multos quæ terra per annos
Paruit imperio, & pingues nutravit aristas.

Optima jejuni colles, largissima campi
Vina dabunt; & in arbitrio est vineta serentis
An melius vel plus habeat. Tu felige colle
Vitis ubi tepidos spectet generosior Austros.

Pendenti malè firmat humo vestigia Bacchus
Ni paries humilis toto discrimina clivo
Crebra facit, limum retinens, ne defluus imber
Auferat, & vallem secum ducat ad imam.
Quin & vitigeris juga per devexa theatris
Lata reperculo coquitur vindemia sole,
Uvaque vicinis Phæbum non eripit uvis.
Tales dum rapido Rhodanus petit æquora curru
Miratur passim ripis asurgere colles,
Et fugiens nutu dextrâ levâque salutat.

Tres facies, totidem vulgo sunt nomina viti:
Prima Tolosanis latè celeberrima campis
Colligit ingentes non longo in stipite vires,
Brachiaque huc illuc tendens, media ipse tenet se
Aspernata trucem Boream cælique furores.

Altera

Altera quæ trunco gracilis caput altior effert,
 Pondere victa suo jaceat delumbis, arundo
 Ni teneat, vinctamque jugo sibi subdat amico.

Tertia liberius celsâ sese arbore tollit,
 Et tenet amplexu, ramosque effrena per omnes
 Serpit, & elatum caput inter nubila condens
 Ostentat curvos pretioso pondere ramos.

Omnibus una ferè species, genus omnibus
 unum,

At non vina eadem, melior de Vite jugata,
 Quo propiore solo fruitur, vindemia pendet.
 Caudice quæ brevior, terræ vicina reflexi
 Auxilio solis felicius excoquit uvas.

Quæ nubunt Ulmis, Baccho cellaria rumpent
 Ubere, sed tristi qui torqueat ora sapore.
 Sive aër uvas suminâ constringat in Ulmo
 Frigidior, solem sive arbor opaca comanti
 Impediat fronde, aut succos immittat iniquos
 Ipsa parens radix tot alendis fœtibus impar.
 Si tamen illa tuis sit confita vinea campis,
 Mores ne muta patrios, habitumque locorum:
 Sunt & inexperti metuenda pericula cultus,
 Atque aliis aliam in faciem felicius arvis
 Nascuntur Vites: longo Burgundia tractu

(Uvas ne vitiet pinguis vapor humilius agit)
 Elatas fixis sudibus surcāque salignā
 Sustinet ; ast humili faveret æqua Tolosa Lyæo.
 Allobrogum verò cæcis in vallibus , uva
 Vix fruitur viso nisi summā ex arbore Phœbo.

Itala gens (seris usus quia venit ab annis
 Non vitio terræ) Vites socialibus Ulmis
 Connubio jungit stabili : per longa viarum
 Intervalla serens , Vitesque Ulmosque maritat
 Aequales ætate : locum nam stirpibus arbor
 Anticipans , succum nascenti præripit uvæ ;
 Atque arbor cum Vite , pari nisi pubeat ævo
 Non tolerat sponsæ ramos , & pondus iniquum.
 Si morbo gravis Ulinus obit , vel segnior annis ,
 Connubio tu parce novo , surcāque bicorni
 Et fixo viduam solare pedamine Vitem.

Horto etiam Vitis decori est , cum proxima
 teftis

Nascitur , & raptim nitens ad fidera ; ferri
 Tortilibus nodis muros captiva per omnes
 Flectitur , atque jugo primis assuefecit ab annis :
 Tum latè intendunt contos , ramoque sequenti
 Vite n ad vincla vocant : mordacibus illa salignas
 Claviculis stringit crates , latèque virenti

Palmitis obtentu muros , & limina vestit.

Sæpe per irriguos Olitor non inscius hortos

Dum flecti dociles virgæ , dum mollior atas

In testudineum farmenta sequacia dorsum

Ire jubet , contra æstivos umbracula soles.

Plantandi quoscumque modos imitabere , se-
men

Ipse leges , neq; enim est vitium reparabile ; vitis

Non habet empta fidem , & quæcumque est fa-
ma , remoto

Missa loco , nescit peregrinæ assuescere terræ.

Cum rubet , & torto mitis vindemia collo

Extremis fructus jam solibus , elige Vitem

Si quæ oculos non longa per internodia differt ,

Educat & plures , quarum sapor optimus , uvas ,

Atque ut vere novo , sua cum farmenta reponet

Vinea , nosse queas quod fertiliore notasti

Semen agro , truncu rubeos inscribe colores.

Quæ vero potior satio , quæ forma serendi ,

Omnia divino dudum vulgata Maroni

Dicere nil opus est : at quâ ratione recentem

A teneris Bacchum informes , doceasque labori

Respondere tuo ; paucis hæc plurima vates

Perstrinxit rerum fastigia summa sequutus.

Ac veluti egregiā pīngendi quisquis in arte
Nomen habet , primis habitumque situmque sī
guris

Et quæcumque operi seu vis, seu gratia, postquam
Indidit ipse , rudi permittiit cætera dextræ.
Sic spatiis vatum princeps inclusus iniquis ,
Et majora movens animo , quæ multa parabat
Præterit, atq, aliis post commemoranda relinquit.

Ergo rudes huc Musa manus, jam pullulat agris ,
Jam nova primævo vestit se vinea ramo.
Eia agite Agricolæ , rastris , duroque ligone
Prima juvate novi partūs conamina ; terram .
Vertite & obliquas radices cogite , cæcas
Ire vias erebi , & meliorem accersere succum.
Plura simul primos crescant impune per annos
Germina , nec Vitis spes tota recumbat in uno
Palmite : post ternas hyemes manifesta vigoris
Signa patent ; fluxas digitis tunc denique frondes
Decuties, neque enim foetus quos parturit, omnes
Educat , & justo genitrix alit ubere Vitis.

Quæ ratio , quæ causa rei , quâ lege per omnes
It succus ramos , & frondes explicat arbor ,
Imo age nutricis quæ tanta potentia terræ
Auget in immensos sylvestria semina truncos .

Expediam, & causas iterum tentabo latentes.

Tota recens nati sub cortice germinis arbor,
 Ut perhibent, latet in tenuem contracta figuram;
 Ipsum adeo vinclis si vis humana solutis.
 Posset in exiles germen diducere fibras;
 Continuò teneris ramos miretur & uvas
 Iavolvi tunicis, atque ut puerilia membra
 Explicat humano decurrens corpore sanguis;
 Non aliter piuguis terræ nutritius humor
 Paulatim insinuat se radicibus imis,
 Et sole eductus tepido, venasque per omnes
 Diffusus, ramis animos vegetumque vigorem
 Sufficit: at Phœbi cum saevis blanda remittit,
 Deceditque hyemi, tum nec se porrigit ultra.
 Nec tumet in florem, nec partus educat arbor;
 Languet iners, cecidere comæ, sylvasq; per omnes
 Horrent indecores nudato vertice trunci;
 Quippe pigrum toto fundit se cortice frigus;
 Nec via per ramos nativo libera succo.
 Mota autem tellus, & crebro exercita cultu
 Arboreosque juvat frutices, & graminis herbam;
 Molliti seu cæca soli spiramina laxet.

I. De plantarum nutritione earumque morbis supra. L;

S, p. 142. & sequentibus,

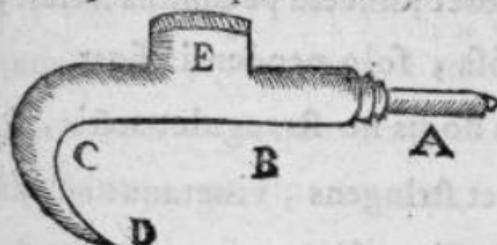
Affidui labor agricolæ , terrâque minutâ
 Uberior veniat nascentes humor in herbas ,
 Seu quæ terra diu tergo vim pertulit æstus
 Versa manu , nova det fibris alimenta , supinas
 Plurimus imprimis glebas si diluat imber.

Ergo vocet pluviam votis , durataque fossor
 Affiduis discat renovare bidentibus arva ,
 Atque putans Vitem duræ post frigora brumæ
 Provideat matrem ne germina plura fatigent .
 Si quem digna manet Lenxi gloria , lunam
 Consulat ; agrestes moderatur luna labores ,
 Illius & vario pendet res rustica nutu .
 Cum semel amissos falcata recolligit ignos ,
 Si fuerit Vitis macie confecta , putetur :
 Contra operæ præsit tumido Latonia vultu
 Pinguis ubi terra est , ubi vinea lætior aquæ
 Viribus insanis exultat , inutile lignum
 Et steriles fundens succoso caudice gemmas .

Sed magis effœtas angusta puratio Vites
 Sospitat , affulgens gracili quam Cynthia cornu ;
 Pinguiaque in largum submittens brachia fructum
 Vinitor , elicit plures è Vite racemos
 Lucentem pleno quam si vocet orbe Dianam ,
 Vitales æquis succos dispenset utrinque .

Muneribus , neutrâ Vitis neque parte laboret ;
 Sed quatuor pansum caput in duramina truncus .
 Explicit, unde novâ reperetur fronde quotannis .

Ne laceros hebes immitti falx vulnere ramos
 Sauciet , & nisu penetrans majore moretur
 Delassetque manus , aciem prolixer acutam
 Rusticus , & durâ jubeat splendescere cote .
 Seu feriat , nullo ductim se u desecet ietu
 Vitigenas frondes , uno falx omnia ferro
 Conficiet : viden ! ut *a* capulo vicina faligne
 Pars *b* acies cui recta , sinu falcata recurvo
 Flectitur ; ut ductu frondator simplice Vitem
 Amputet obliquis eadem in vestigia plagis .
A flexu sinus in *d* rostrum procurrit aduncum
 Si quid in angusto purgandum ; putria truncis
 Si qua cavis adimenda : *e* minax in terga securis
 Prominet , ut cædat dorso , ductimque putator
 Vincere si qua nequit , repetio desecet ietu .
 Tutiū est , si non adsunt duramina , ductu
 Falcis in adversum pressâ rescindere dextrâ ?
 Nam qui dura petunt cæsim farmenta , recisam

a Capulus.

b Culter seu recta
acies.

c Sinus seu flexus.

d Rostrum.

e Securis.

Dilaniant, multo frustati vulnere, Vitem.
 Plaga solo sit prona, gravem ne combibat imbre
 Nec gelidam accipiat cælo resupina pruinam.
 Germinibus super illacrymans nocet humor
 obortis,
 Ni procul à gravidis media internodia gemmis
 Sedulus obliquâ rescindat falce Colonus.

Pressius abnodet quod germen inutile trunco
 Profilit è duro, pedibusque innascitur imis;
 Exesum nisi fortè caput resecare, novisque
 Cogitet effœtam stirpem reparare flagellis
 Vastior admissò quia plaga putrescit ab imbre;
 Et Vitis Phœbo Boreaque perusta rigenti
 Latiūs emoritur resecato vertice, malim
 Jam veteres infra terram succidere truncos;
 Atque superjectis solem defendere glebis.
 Protinus erumpens, plenâ radice, novellos
 Vinea trasmittit caules, palumque vacantem
 Contegit, & pingues fructu gravat ubere ramos;
 Rusticus & palos, renovatâ Vite, retractans;
 Putria quæque dolet; sincera pedamina vertat,
 Subinoveat cariosa, solo pendentia figat
 Altius; & Vitem nodis ne strangulet arctis;
 Sæpe locum mutet stringens, vinetaque mundans
 In tenues collecta liget sarmenta maniplos.

Nec

Nec mora post Vitem Saturni falce putata
 Fosfor adeſt, durosque opera ad majora lacertos
 Exerit. Umbroſo Fagi ſub tegmine yelis,
 Doliolumque, & nigra Ceres, vilisque ſuppelleſx
 Abjicitur; fidus fervat Canis omnia: priuimus
 It ſenior, glebasque movet, ſubit ordine longo
 Indiſtincta cohors, operaque & paſſibus æquat.
 Ille animos regit, atque interdum lumina flectens
 Admonet herbarum verſas oſtendere cælo
 Radices, urgere operam, dum nubila pendent,
 Altius & ferro penetrare in viſcera terræ.
 Fervet opus, mora nulla viris, allifa bidenti
 Saxa ſonant, levis in cumulos conſurgit arena,
 Nudaque, defoſſa circum tellure, Lyæi
 Crura patent tepidos melius captantia ſoles.
 Testilis interea Cepas, & olentia latè
 Allia fert, Rapasque viris; diſcumbitur Ulmo
 Sub patulâ, facit herba thoros, nec teſtea ceſtat
 Amphora perque manus, per & ora calentia ferri
 Purpureos fundens reſupinâ in guttura fluctus.
 Cœna brevis; revocant fixi tellure ligones;
 Surgitur, & vires quas dant ſibi pocula; Viti
 Impendunt, ac vina ſerat meliora precantut.

Senſit ubi priuimos vitis rediviva calores,

Continuò lacrymis oculos suffusa tumentes
 Stillanti rigat imbre solum, noctesque diesque
 Collacrymat. Fluidos in vascula cogite fletus
 Agricolæ; morbos oculorum viteus humor
 Sanat, & exusti reparat dispendia vultus.
 Vinea ne properet lacrymis imponere finem,
 Et teneram soli dubio committere gemmam;
 Hanc laudem imprudens sibi servet Amigdalus;

anno

Nascenti primos, spem vanam, ostendere flores.
 Ipse Aries quamvis aurato in vellere, molles
 Et Zephiros agat, & veris præfigia portet,
 Nulla tamen Zephiroque fides, verique tepentis;
 Namq; ubi cessit hyems glaciales pulsa sub Arctos
 Indignata fugam, retro vestigia torquet
 Interdum, sævoque furens circum undique flatu
 Depopulatur opes quas fuderat infacia tellus.
 Cùm regnat cælo Cancer, nascentis & uvæ
 Florea lanugo divinum spirat odorem;
 Arma manu rursus tractare, levique ligone
 Aggeribus fractis, tellurem æquare memento.
 Proderit & quæ multa virent injussa, nec ullam
 Germina spem faciunt digitis rescindere, Viti
 Majores dant plagæ animos, totumque relictæ

Partitur soboli radix uberrima succum.

At sitiens ubi torret agros Leo , tollite frondis .
 Luxuriem quā parte breves altissimus umbras
 Efficit , & rubeis quā matutinus ab undis .
 Lxtior exoritur Titan ; à sole cadenti
 Densior immites defendat pampinus uvas ;
 Nam vespertinū si senserit uva calorem ,
 Æstibus atescet nīmis , tostique racemi
 Vina injucundum referēt austera saporem .
 Præterea gelidis hyemem revocantibus auris ,
 Longa licet duros tardent sarmenta ligones ,
 Exercete viri terram ; totumque per annum
 Qui vineta manent tristes avertite casus .

Sæpe atrox insurgit hyems , & in intima gliscens
 Membra gelu , vites interficit : ut quid inanes
 Vinitor effundis lacrymas ! non fletibus istis
 Tempus eget , vano mulier terat otia questu ,
 Cura tibi melior , medicas ad vulnera vitis
 Ferre manus , culpamq; omnem compescere ferro .
 Semineces truncos rescinde , levique terebrā
 Rupto aditu , vivas insertans adjice plantas :
 Truncus adoptivum sociali fœdere ramum
 Excipiet , gremioque fovens alet ubere succo ,
 Atque suas frondes , & non sua brachia lætus

Trudet agens, tum post aliquot mirabitur annos
Et plures uvas, emendatumque saporem.

Sæpe sonans agris ruit aëre grandinis imber,
Lactentes nil tale timens cùm Vinea frondes
Explicit: mollis repetito cæditur ictu
Pampinus, & longi melior spes concidit anni.
Tarda quidem, sed non præsentior ulla medendi
Ars erit, infensi quām si Jovis adjuvet iras
Vinitor, & manibus tollat quæ germina tantis
Indejecta malis steterint: melioribus orta
Pampinus auspiciis tibi mox emerget ab ipso
Vulnere, maternos tamen haud oblita dolores.

Tunc etiam cum lœta novis jam Vinea ramis
Pubescit, plexa Eruca sub fronde latentes
Ova fovent, turpique incestant semine Vitæ:
Seinesasque contras Limax cornutus inertis
Obducit spumâ; geminam pede contere pestem.

Si teneræ Viti Formica illudit, avaræ
Gentis opes, parcasque domos, atque horrea verte,
Nec mora seculo fodiens granaria campo
Farris inexhaustos aliò convectat acervos.
Capra yenenatis nascentia morsibus urit
Germina, ni petulans pecus arceat horrida sepes,
Audent & timidi Lepores sub luce malignâ
Molliculas

Molliculas vitis furtim depascere frondes ;
 Sulphuream prætende facem , fumoque sequaci
 Tettam averte luem , vel adacto in viscera plūbo
 Auritam Bacchi regnis procul ejice gentem.

Anno sis instat quoque Vitibus ægra senectus :]
 Hoc ubi , languet iners effœto corpore Vitis ,
 Nudatumque comā tollit caput , aspera rugis
 Brachia fulcantur ; nodoso tubere tota
 Prominet , exsuccas alit uvas ; horrida truncum
 Deformat macies , animosque resumere cultu
 Non valet. Ergo suos plantis potioribus agros
 Concedens , det ligna foco quæ debita cellæ
 Vina negat , propiorque novâ propagine palmos
 Pressus humi vacuis succedat sedibus hæres.

Has adhibens curas atque hæc præcepta se-
 quutus

Aspicies largo vites ditescere fœtu.
 Purpureos autem cum duxerit uva colores
 Dicendum quæ cura manet postrema Colonos.

Ac primùm sera dum coquitur vindemia , Baccho
 Instruitur domus , & vinaria vasa parantur.
 Ille omnes labor unus habet ; pars munda olentis
 Hospitiis sordes , & torcularia tergit ;
 Obductas squallore lavat pars altera cupas ;

Empta recens alii medicantur vasa , cavisque
 Depromunt cellis non uno exercita vino
 Dolia ; frænando renovat pars vincula Baccho ;
 Molli pars stupâ rimas obducit hiantes ,
 Tum puras infundit aquas , intusque catenâ
 Fæcem agitat ; putres verso cadus ore liquores
 Evomit , & ventrem repetitâ aspergine purgat.

Instantem , Bacchæo operi ne femina sponsum
 Contempletur iners , uvis sed cuncta legendis
 Ante diem paret , & lento de vimine textos
 Expediat calathos , pacâ mercede cohortem.
 Femineam conducat , agros amet , & legat uvas
 Provida quas hyemâ servet mensisque secundis.

Interea superos & numina sancta precetur
 Sit tranquilla dies , purumque per aëra purus
 Soleat , & madidis aliò Notus avolet alis.
 Maturas pluvius quid sœviat Auster in uvas
 Vidimus heu ! animis necdum dolor excidit ægris ;
 Nuper enim dulces cum jam matura sapores
 Uva datet , nigro concrescit in aëre nubes
 Horrida , quæ magis atque magis densata , Colonî
 Corda novo quatit ægra metu . quid cogitet Auster
 Nescia plebs , cælum gemitu , raucoque fatigat
 Æræ , sed obscuros non æra sonantia nimbos ,

Non gemitus, non vota fugant : ruit imber ab alto
 Plurimus , & grandi cælum tonat omne tumultu.
 Nec fragor horrisonus , plaustris nec inhospita
 tellus

Venales tenuere animas. Pluvialibus uvæ
 Pene putres miscentur aquis , magnoque labore,
 Sed non æquali legitur vindemia quæstu :
 Tristis enim vino facies , vis nulla , saporem
 Ingratum referens pejores afflat odores.

Si quis inest lento elicitur nunc spiritus igne ;
 Stillatum sed & ipse vapor densatus in imbreui ,
 Frigentisque fluens sinuosa per ora lebetis
 Signa luis manifesta refert ; nam nec sapit ori-
 Nec stomacho calet , admotos nec suscipit ignes.

Ne properate tamen pluvii formidine cæli.
 Vosque recantatas quibus est permissa potestas
 In populos , pœnas indicite , si quis acerbos
 Præproperus legat ante diem de Vite racemos.
 Mox ubi tempus erit notos det tibia cantus ,
 Imperet & toto bacchæos rure labores.

Ac veluti miles , cum proximus imminent hostis ,
 Intentus bellî signo parat arma , nec audet
 Injussas miscere manus , nisi murmure rauco
 Insonet excitas stimulans cava tibia mentes .

Sic avidos ut in arma vocat vindemia cives,
 Et Dionysiaci signum dat buccina belli,
 Ferrum omnes durâ subigunt in cote, virique
 Et matres armantur; eunt diversa manipli
 Per loca, stridentes subeunt, & agrestia currus
 Arma vehunt. Collo cava tintinnabula jactans
 It Sonipes, latèque sonantibus ilia vasis
 Verberat, & resono ferit aurea fidera pulsū.
 Urget amor prædæ, campis procedit apertis
 Structa acies, jamque apparent bacchæia longè
 Castra racemiferas quadro queis ordine vites
 Explicuit, viridique Deus munimine sepfit.
 Pampineis speciosa virent tentoria velis,
 Et matutinum pluvio hibit æthere rorem
 Uva suâ sub fronde mali secura futuri.
 Rusticus interea propior jam vitibus instat,
 Fosilarumque moras superat, Vepribusque resecati
 Paudit iter; sepesque, & propugnacula rumpens
 Spinea, sternit humi Rhodias, Marcotides albas,
 Fæciniam, Argites, Psythiamq; brevemq; Lagon
 Altera comprensas manus elevat, altera curvo
 Colla supina fecat ferro: non parcitur ulli;
 Non omnes tamen una manet fortuna, calenti
 Demerguntur aquâ, queis grandior intumet alvus;

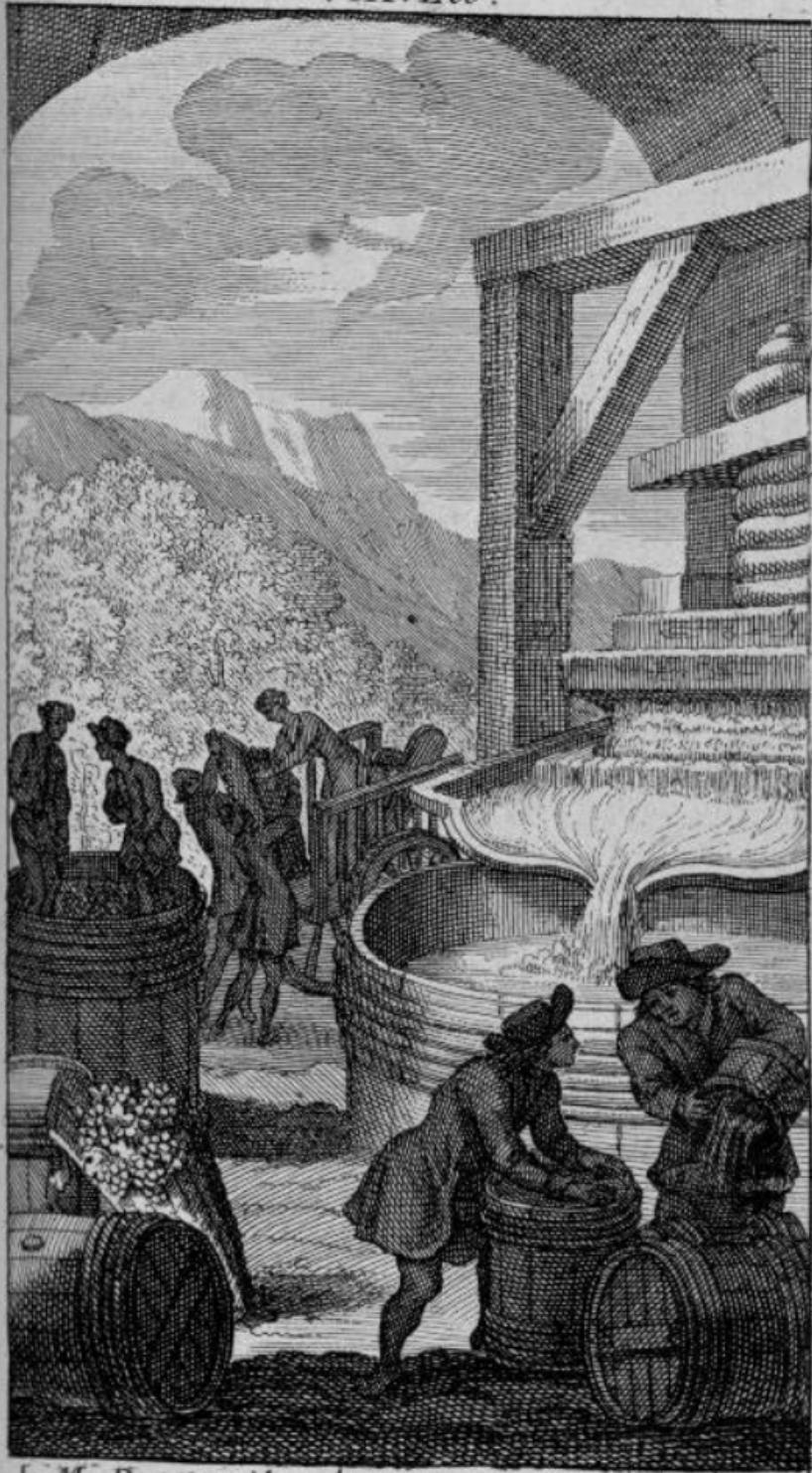
Atque ut longa levent olim jejunia , soles
Ad tepidos siccantur ; agris non peior in ipsis
Pars avido sub dente sonans absumitur esu .
Pars calathis delata domos suspeaditur altâ
Detrabe , fictilibus vel conditum arctior ollis .
Accumulant alios vasis , & fuste tricorni
Versatos ad præla trahunt , ubi lœta juventus
Nuda pedes , palisque manus armata madentes
Calcando super insliunt , avidoque fluentem
Jam potant animo laticem , merisque bibaces
Delibant digitis , & in annua pocula servant .

PRÆDII
 R U S T I C I
 LIBER. VIII.

HACTENUS in sterili satis eluctatus arenâ,
 Et fodere , & ferro lætas compescere Vites
 Edocui , falcem tractans , durosque Ligones.
Nunc cratere manum armatus , nunc sordida musto
 Vasa gerens , cellas & subterranea Bacchi
 Hospitia ingredior . Proh quanta silentia ! quantus
 Horror inest ! lato pendet curvamine fornix
 Luce carens , fumoque niger ; stant ordine longo
 Dolia , quæ Culicum globus obsidet , atque bin
 baci ,
Guttula si qua meri-costis dependeat , ore
 Sugit , & in varios circumvolat ebrius orbes.
BA C C H E soporiferos qui languida membra
 per utres
 Projectus , strepitu procul otia ducis , inertem
 Excute , quem proflas alto de pectore somnum.
 Et Bacchi nomine vinum ipsum intelligitur .

VIII. Lib.

L.M. Dumernil d.

I.F. Tard s.

Fare age dic iterum, quæ sensibus hauserat imis,
 Cum te sepositâ quondam de rupe docentem
 Audiit Aoniæ contemptor Horatius undæ.

Tu quoque¹ Phœbe pater, mecum per opacâ
 locorum
 Ingredere, ignotos audax recludere fontes?
 Non te Bacchæis Pindi sacra culmina cellis,
 Pieriosque mero latices mutasse pigebit.

Imâ parte domûs sub fornice lignea vasæ,
 Torcular, quernosque lacus, & labra Colonus
 Extruat. Æqua solo, & patulæ contermina portæ,
 Atque racemiferis sint obvia torcula plaustris:
 Surgat utrinque arbos in spiram torta, gematque
 Transversi valido nitens sub pondere præli.
 Grandior accipiat calcatos cupa racemos,
 Et per multifores manantia vina canales
 In vacuas operâ facili defunde Diotas.
 Horrea sub terris lateant, quò Sirius ardor,
 Insanæ neque vis hyemis, cælive tumultus
 Perveniant; nam si tonitru concussa tremiscunt
 Dolia, pallentem Bacchus formidine vultum
 Induet, & nullâ color emendabitur arte.

*1. Phœbus quoque sumitur pro furore Poëtico quem
 vino excitari ajebat Horatius.*

At neque fulmineos tormenta imitata fragores
Integer, explosos pyrii nec pulveris ictus
Audiet, emotis neque plausta sonantia vici.

SIT veteri, sit cella mero diversa recenti,
Frangit enim veteris vires novus hospes, uterque
Laxè habitet stabulo procul, & torpentibus undis:
Nec putris Arvernos prope caseus afflet odores.
Neve cados suppone cadis, ut dextera rimis
Liberior stupam admoveat, si plena Lyæo
Dolia laxata laterum compage dehiscant.

CÆSAREIS, si vera fides, data meta triumphis;
Urbs claro quæ nomen habet de monte, sub ipsâ
Digna mero meliore cavat cellaria rupe.

Non opus hîc gelidis restinguere pocula lymphis;
Ipsa suo stupidos exurdant frigore dentes
Vina recens deprompta cadis. Devota Lyæo
Explicat in cellis totos Germania luxus.
Est ubi crustati lateant sub marmore muti,
Atque auro Bacchi niteat vestita supellex.
Læta procul pictus præbet spectacula fornix;
Hinc tremula ebrietas, & inertia mollis, edaces
Sub pedibus curas, regumque negotia calcant.
Hinc furor in montes Bacchus agit; inde bifomes
Centauri Lapithis vacuo-craterem minantur.

Hinc

Hinc spretæ pœnas vates dat : Teius uvæ
 Façibus hæfentem multo conamine pestem
 Extrahere incassum tentans : Lenæus amoris
 Posthabitos passa latices ulciscitur uvæ.
 Parte aliâ flexa in cubitum cervice recumbit
 Ennius , & secum dicenda recogitat arma :
 Stat scyphus ante oculos , & turgida vena Lyæo
 Carminibus fluit. Ipse adeo cratera rubentein
 Democritus mediâ retinens in morte , cadentis
 Supremos animi quærit mollire labores.
 Bacchus inornatis mediâ testudine mensis
 Imperitat , currumque thoro despectat ab alto.
 Olli venter obesus , iners abdomine turget ,
 Et micat os qualis vento rubet aurea Phœbe :
 Hinc positi calices , hinc cantharus : ebria circum
 Turba sedet nudata sinus , similiisque canenti :
 Pars crinali Hederâ , vernis pars floribus udum
 Implicuere caput , rubeis baccata renidet
 Frons papulis , oculi languent , it gutture flatu
 Crastior , & læto color enitet igneus ore.

V A N A loquor : cellis alias impendire curas
 Agricolæ , neque enim auratis meliora diotis

*J. Anacreon poëta Lyricus ex Theo insulâ ortus. uva
 atque strangulatus interdit.*

Vina fluunt : decora ipsa loci sint Dolia lenti
 Plena mero , foliis & non superillita fulvis.
 Si quis venalem mercabitur ære Lyæum ,
 Ante sciat quo nata solo , quos sordida tinxit .
 Uva pedes. Vinum fert nobile collis ad Austros .
 Editus , invalidum dant æquora plana liquorem .
 Cociacis oritur Liber generosus in agris ,
 Firmus Burdigalæ , Bliteræ mitissimus , asper .
 Lutetiæ , rupes ab Eremo dicta potentem ,
 Atque probi generat gustus ; Campania mollem .
 Educat , austерum Burgundia , Belna severum .
 Lene merum ripis nomen quod dicit ab altis
 Cruda coquit nimium pransis alimenta ; Cadurci
 Vina probant succosa , quibus tabentia pallor .
 Ora notat ; si cui placeant Vellauna , Neracum .
 Oderit , atque tuos amet idem Arvernus colles .
 Græcia floret adhuc , quamvis abstemia , Bacchi
 Muneribus , si cura virum telluris avitam .
 Excierit cultu laudem : creat Itala tellus .
 Ut molles animos , sic mollia vina ; feroce .
 Et Baccho & populis inspirat Iberia mores .

*I. Vinum molle dicitur quod suave est & nibil habet
 asperi. Virg. Mollis animus aspero & difficiili opponitur
 apud Ciceronem & Ovidium.*

Addit utrisque animos Germania : corpora bello ;
 Vinaque progenerat mensis generosa , senectam
 Quæ servata ferunt , laudemque ætate merentur .
 Ipsaque Delphini quondam signata triumphis .
 Dolia tempus erit plenis depromere cellis ,
 Mox cum natus , avi , patrisque imitator , & hæres .
 Teutonicas referet victoria signa per oras .

ALTERA vina rubent , albescunt altera ; multus .
 Inter rubra color distinguitur , optima funto .
 Quæ carbunculos ignes imitantia , plenis .
 Scintillant pateris , & lætam suaviter acri .
 Titillant sensu linguam . Vehementia tristis .
 Calculus , & querulæ imprimis odere podagræ .
 Vatibus , & placidæ sestantibus otia vitæ .
 Mollia vina placent , stomachoque facillima vincij .
 Firma nocent capiti ; nodant citè mustea nervos ,
 Libertas non sera tamen redit , aspera fraudem .
 Dissimulant , linguam sed cuin vinxere pedesque ,
 Non faciles mentis redditus . Subtile palatum .
 Tenuia delectant , sed habent mutabile semp̄ .
 Ingenium , viâ terrestris , cursusque marini ,
 Et molles hebetant gustus , vitiantque colorem ;
 Oceanus contra , deductaque plausta severo .
 Dant animos premiumque mero ; sic debile corpus .

Obruit & validum labor idem labore firmat.
 Dulcia languentes morbo , generosa valentes
 Vina beant , violenta viros , mollissima matres :
 Alba domant frigus , sed longum æstate calorem
 Non tolerant. Aqua pernicies carentis Jacchi ,
 Non eadem est inimica rubro , quod temperat
 albis .

Optima sunt quæ vina flunt Apiana ratemis :
 Dulcis in ore sapor vivaxque in pectori virtus.
 Sed non omnis humus feliciter educat uvam ,
 Quæ genus & nomen servet , frigentibus agris
 Humentique solo , mellitum oblita saporem
 Exoritur ; favet huic regio Bliterensis , & orbis
 Jam canit extremus quos Frontiniana racemos .
 Præla domant ; miti Baccho mitissimus aër ,
 Dulciaque arva placent ; atqui Bliterensibus otia
 Cæli seu faciem speates , terræque , virùmque
 Ingenium , nihil est toto clementius orbe.
 Hinc vetus est vulgi dictum , si rursus Olympi .
 Affectet superas humana superbia sedes ,
 Providisse deos Bliteram , donisque vicissim
 Ornavisse suis. Dat Jupiter aëra purum ,
 Sol lætos sine nube dies ; nascentibus ultro
 Terra parens toto se floribus induit anno .

Non

Non satis est Oleis campos vestisse Minervam,
 Jussit inexhaustos oleum quoque currere fontes. *
 Ipse suas animos hominum formavit ad artes
 Delius, & si quid sapiunt mea carmina vatem,
 Chara mihi dedit hanc cum sanguine patria lau-
 dem.

Littore Neptunus medios ab utroque per agros
 Ad Bliteram sibi fecit iter, mirante Colono
 Ite novos campis fluctus, montesque per ipsos
 Eōis gravidas opibus transnare carinas.
 Laudatum mihi nuper opus; nec gratia laudum
 Nulla fuit: nostro nam carmine clarior Alveus
 Imperiis Carmane tuis apiana quotannis
 Vina mihi (Bliteræ carissima dona) tributi
 Libera transmittit: divino nectare fœtam
 Lætior ipse ratem caput amnis atundine cinctus
 Immunuem vehit, & fluctu blanditur amico.
 Sedibus egressæ vitreis navemque secutæ
 Dolia circumstant hinc inde, suoque poëtæ
 Naïades meliorem undâ Parnasside potum
 Accelerant, quamvis Zephyrus spirantis amœn.
 Captus odore meti positis flat segnior alis.

Quam varios discant mentiri vina sapores

* Gabianus fons in agro Bliterensi oleo flilitat.

O o

Quis referat ? sunt qui cupis uvamque, Pyrumq;
 Et premere, & mixtos jubeant confundere succos.
 Sunt qui prævalidum fassis mollire Lyæum
 Non dubitent , alii contrâ languentia calce
 Vina movent , viresque , & dulce saporis acumen
 Idæâ stimulant pice , mordacique Synapi.
 Ille cadis Arabum messes infundit odoras ,
 Atque novum Casâ medicatur & Iride vinum.
 Pelliculis alias citreis , Moroque rubenti
 Quem Baccho natura negat , facit arte colorem ,
 Ipsæ adeo matres , ne ducant ora bibendo ,
 Fagincis vittis , acinisque , undâque calenti
 Austeros didicere meri compescere gustus.

DIVITIBUS quicumque volet fucata yenenis
 Vina paret , tu sinceros à Vite liquores
 Semper ama, medicata placent, nativaq; profunt:
 Frigus, & insomnes tamen utraq; corpore morbos,
 Et fraudes animis , & edaces pectore curas ,
 Fœdaque vaniloquis abigunt mendacia linguis :

HUMANAS scelerum labes ultricibus undis
 Eluerat quondam legum non irritus auctor ;
 Cum desolatas è cæli vertice terras
 Despiciens , felicem uxæ deus optimus usum
 Edocuit , tristes hominum quo munere foyit

LIBER VIII.

Relliquias, mundi solatus Vite ruinam.

Tu tamen infidâ dulcedine captus, Jaccho
 Ah! nimium ne crede, puer formose, sitimque
 Non animum cyathis extingue; nec infere nervis
 Semina morborum, quibus afflictabere quondam,
 Pocula mixta seni fas est odisse, meroque
 Corporis effæti vires retinere fugaces;
 Affusis sed ament pueri frigentia lymphis
 Vina, nec adjectis irritent ignibus ignes.
 Martia seu fortijam pectori prælia versant;
 Musarū seu castra colunt, fallacia vīna
 Formident: nugas vates effutit aniles;
 Si Baccho nimius; parcè si potus ad arma
 Profiluit dicenda, sacro ceu numine plenus
 Nil mortale fonat, grandi sermone sed altos
 Eloquitur sensus animi, secumque quietā
 Pace fruens, cier audentes in prælia dextras.
 Projicit & vitam fortis post sobria miles
 Pocula, confertosque ruit metuendus in hostes;
 Atque idem nimio venas inflatus Jaccho
 Vix gladium tremulus tenet, intra viscera pestis
 Indigesta furit, fumosque obducit inertes;
 Fluctuat in varias sibi mens malè conscientia partes,
 Stantque, labantque pedes, humeris languentia
 pendent

Brachia , deformiq; graves sub fronte tumescunt
Et geminos oculi mirantur in aëre soles.

Vulgus ad hæc stupeat rerum portenta , latentes
Musa doce causas , & , si licet , crue verum.

¶ Q u a se vi moveat, quâ stet compagine corpus,
Dissipet humanos ut se cibus omnis in artus ,
Omnia jam vulgata Sophis; sed primus iniquum
Audeo Socraticas in versum cogere voces.

SANGUINIS hospitium vehit in commune solutas
Lactea vena dapes ; cor dein cum sanguine vitam
Diffundit , totique facit commercia moli.
Tum veluti lentis Bacchi dum massicus humor
Decoquitur flammis , lateri frigentis aheni
Hæret , & in tenuem se colligit halitus imbreu;
Non aliter toto fertur dum corpore sanguis ,
Pars levior cerebro accipitur , mentisque supremo
Subditur imperio , nervos ut fusa per omnes
Mille modis nostros discriminat arbitra motus ,
Inque suos redeat fontes , vigilemque repulsa
Admoneat , quæ res sensus ferit extera , mentem.
Scilicet has animis æterno fædere numen
Imposuit leges. At munera si quis Jacchi
Transfiliat , cum sint affinia vina cruori ,
Elicitur nimius , propriis nec spiritus alveis

Jam capit, nervosque furens irrumpt in omnes;
 Itque reditque frequens, turbataque fœdera rerū
 Miscer agens; & dum nullis per membra recurrit
 Imperiis; cerebrum sine lege, sine ordine pulsat,
 Fallacique vagam deludit imagine mentem:
 Hinc animos post vina brevis dementia mutat,
 Atque incompositos dant ebria corpora motus,

IN G E N T I S etiam tormentum lene Lyæus
 Admovet, & mores hominum recludit opertos;
 Nam facili bilis quibus intumet acrior irā,
 In furias & in arma ruunt, qui siccus inanes
 Mente jocos agitat, tremulo quatit ilia risu
 Ebrius, & lacrymis oculos humectat obortis.
 Balbutit sine fine loquax, & inebriat aures.
 Quippe suas sequitur leges natura, viasque
 Quas solet ire, novo sanguis violentior auctu
 Ingreditur nervos, neque mens obsistere contra
 Jam valet: ut pelago si fortè minaciter alto
 Increbuere Noti, cedunt operosa magistri
 Remigia, & fluctu vaga flectitur auspice pinus.
UD A Rosis olim veteres per tempora nexit,
 Puniceum vel dente **Crocum**, Raphanosque te-
 rentes
 Quæsierint riguos solamen inane per hortos;

Tu si quando mades vino, numerumque lucernis
Accessisse vides, & tecta trementia volvi,
Dum stomacho Bacchi tacitus deferveat ardor,
Et membris mens sana tuis commercia vitæ
Libera restituat, si quid sapis, occule cæcā
Nocte probrum, facili dans languida membra
sopori.

Pœna tamen manet usque, vigil flacessere nervos,
Et torpere gravi caput experiere dolore.
Ut medeare malo, non est præsentius ullum
Auxilium, quām si terris faba missa pelasgi-
Intumuit nitidæ fartagine tosta per ignes,
Tritaque mox validis intra mortaria pilis
Diluitur lymphâ, facilique parabilis arte
Vulcano coquitur, donec vas pulvis ad imum
Venerit, & posito mansueverit ollula motu.
Fidilibus rufos pateris defunde liquores,
Adde peregrinâ dulces ab arundine succos;
Ora sapore calix ne tristia lædat amaro.
Seu longas opus est studiis traducere noctes,
Sive graves capiti tenebras induxit Auster,
Seu nocuere dapes, illo medicamine vates
Ingenium emendet, lætusque infecta resuma.
Carmina, nec fontes alios, quibus ora poëtræ

Proluerint, fluxisse solo malè credat achiyo.

Hac satis ingenio vini, quæ multa supersunt
Utiliora, novi repetens primordia musti,
Expediam. Totis ergo vindemia campis
Cum legitur, suras altè succincta juventus
Adsit, & advectas nudo pede præterat uvas.
Bacchus ubi noctem cupis indormiit unam,
Parce novas uvis miscere calentibus uvas.

Visurus quondam positas trans æqua genætes,
Insanos jam tum pelagi formetur ad æstus,
Bissenosq; die dies labris fervescere jussus,
Majores animos, & tempestate moveri
Nescia corda paret; si concinnantur in usus
Vina tuos, metire moram splendore coloris.

Cum dederit fluidos ultro vindemia succos;
Injectâ ne tursus aquâ turgere racemis
Folliculos jubeas; lucrum non artibus illis
Grande paras, malè potus obit malè munia servus.
Antiquos imitare modos, præloque madentes
Subde racemorum fæces; quæ vina supersunt
Crassa quidem, duro sed non ingrata Colono
Purpureis ibunt per torcularia rivis.

Quod superest, pulsu plenos ubi fusâ laceſſunt
Musta cados, levibus stupis, & subere summum

Os operi , si vincla tenent fortissima Bacchum;
 Spuma nec ilignas circumfluat albida costas ,
 In tenues liber ne spiritus avolet auras ,
 Depereatque Deo robur. Defervida motus
 Cum posuere suos , pacataque vina quicrunt ;
 Ne spatum sit inane cadis , supplere recentes
 Non pudeat lymphas ; longam nam parca senectam
 Lympha mero facit , & nimios attemperat æstus.

Hausurus rubeos latices , ubi dolia ferro
 Quis terebrat , superis aperit spiracula costis ,
 Circuitu quo se facili propè mobilis aër
 Infinuet. Solido nam cum plena omnia cælo
 Undique claudantur , starent suspensa foratis
 Vina cadis , nisi vis pondusque liquoris aperta
 Desuper instabiles in dolia truderet auras.
 Sed quia transmissio corruptitur aëre vinum ,
 Spiramenta cadi crasso salis obstrue grumo :
 Si quid enim labis cælo collegerit , omnem
 Exuet aura , salis per acerbos torta meatus.

VERE novo cum terra sinus tepefacta remisso
 Arboribus frondes , animamq[ue] virentibus herbis
 Suscitat , excitâ turbatur fæce Lyæus ,
 Mutatis nisi cura fuit transfundere testis.

Hanc etiam cellis inimica Canicula pestem

Affat,

Afflat, ubi tepido tenebrosa volumina cælo
 Torquet ab australi spirans Notus humidus axe,
 Continuò facies apparet Iurida, tristis
 Fragrat odor, neque scintillans volat ignea sursum
 Flammula, sed pateris languet sine robore vinum,
 Humida fæce gravem purgant vinacea Bacchum,
 Sed non longa salus: furit immedicabile morbi
 Virus, & in tetros recidit mala vappa sapore.
 Si medicas adhibere manus contemnis; acere
 Sponte fines, acidi nonnulla est gratia vini.

Quos curare nequit potuit prævertere morbos
 Vinitor, ad solem nudas, exsudet ut humor
 Noxius, ostendens uvas, vel aprica reponens
 Testa super, dulces torto vel denique collo
 Maternâ pendere sinens de Vite racemos;
 Æquoreis & labra juvat detergere lymphis,
 Defæcare merum faccis, accendere sulphur,
 Et suffire cados, & fundere vina, priusquam
 Sulphureos cælo revomanit nova dolia fumos.

Tempestiva tamen nisi carpitur uva, medendo
 Non tolles quos cruda feret vindemia morbos:
 Hinc laudem sperate viri: cum semina fulcis
 Credere tempus erit, lœtas vel in horrea fruges
 Condere, rem totam liceat permittere servis;

Dulcia sed rauco spumant cum musta susurro,
 Tunc domini vigiles rus & vinaria cella
 Deposunt oculos. Toto labor utilis anno
 Paucorum minuat, si quæ sunt rure, dierum
 Tædia: non tæctis habitas ut in urbe superbis,
 Sed tibi quod pictis ars deterit æmula muris,
 Ipsa coloratos offert natura per agros.
 Turba salutantum resonas non obsidet ædes
 Sed neque tranquillos subit anxia cura penates.
 Nullus adest teneros recitet qui mollis amores
 Musicus, augustis spectacula nulla theatris;
 Sed dulces volucrum cantus, sed frondea curvis.
 Scena jugis, animo non insidiosa voluptas.

Vos animæ mundo natæ, quos publica rerum
 Cura manet, qui jura vitis legesque verendâ
 Majestate datis, vestri quæ furtæ licebunt
 Temporis, hæc vobis patricieque impendite fundo.
 Cum primum rubet uva mero, clamosa senatus
 Jurgia, tranquillo ruris mutate recessu;
 Otia permittit Themis autumnalia, vestræ
 Quæ liceat Viti, cellisque imponere leges.

TuQUE adeo veterum scriptis qui laudis amore
 Pallidus infudas, studia intermitte, tuisque
 Dolia pro libris agita; quæ vina parabis

Ingenium facient, mox & tibi rure péracti
 Temporis usuras ingenti fœnore reddent.
 At neque te Bacchi spes unica pascet, agrorum
 Blanda quies mirâ saturat dulcedine mentes.

Fatix qui miseros vitat procul urbe tumultus,
 Inque sinum villæ fugiens, sibi cognitus uni
 Obscuros numerat riguis in vallibus annos,
 Permittitque suis huinana negotia fatis.

Nec cupidus, nec egens magnò constantibus
 aulæ
 Muneribus, sua non alieno gaudia vultu,
 Mœroremque trahit, viridaria culta revisens
 Novit agri fructum: rogitat quæ fertilis arbos,
 Quæ fuit Agricolæ juges frustrata ligones:
 Confita nunc propriis manibus pyra carpit & uvas,
 Pomaque depresso curvantia pondere ramos.
 Nunc legit obnixus trunko, nunc carmina condens
 Miratur faciles secura per otia musas.
 Purpureas musto madidus dum vinitor uvas
 Colligit, & validi fôrdentia plaustra Juvenci
 Contentâ cervice trahunt, sedet ipse sub altâ
 Illice, sollicitosque oculos per singula versans
 Urget opus; cantu volucres hæc inter amœno
 Cessantem pascunt animum, fontesque propinquî

Raucisōnō dulces invitant murmure somnos.
Vespere si Turdus , si se ferat obvia Perdix ,
Occurratve Lepus canibus , quām gaudet inemptas
Ferre dapes , Leporisque dolos narrare , per orbes
Implicitos seu signa pedum turbavit , anhelum
In sua sive redux vestigia lusit Amilcham.
Cætera quid referam nostro malè cognita seculo
Gaudia , semotis uni sibi vivere curis ,
Nec steriles hominum laudes , nec vana morari
Præmia , secretos ruri sed degere cælo
Teste dies , atque ipsa inter spelæa ferarum
Et sapere , & pravos urbis dediscere mores.

IX. Lib.

E. M. Dumezon d.

L. P. Carré f.

P R A E D I I
R U S T I C I
L I B E R I X.

EXEGI quæ ruris erant ; stat villa salubri
 Ædificata loco ; cultos jam Rusticus agros
 Curat , & agrestum pecus auxiliare laborum :
 Arboreis jam poma rubent pendentia ramis ;
 Emicat irriguis Olus hortis ; humida rivis .
 Prata virent ; nitet alma Ceres ; socialibus uvis
 Exultat gravis Ulmus : habes jam Rustice plenis
 Condita vina cadis , missas & in horrea fruges.
 Quod supereft, ut inempta tuis dem pabula mensis
 Stagna, Columbarum turres, leporaria, chortemq;
 Aggredior : mihi proh ! volucrum , proh ! quanta
     feratum
 Obvia fert se turba ; suā de turre Columbæ
 Dulcia certatim lœtis dant murmura rostris :
 Piscis ad extremas pinnis adremigat oras ;

Q q

Erigitur, tensaque Lepus mihi surrigit aures ;
 Plurimaque amissio fera libertatis amore
 Mitis adest placitoque volens se carcere claudit.
 Occinit expansis plaudens grex plumiger alis,
 Se pictæ cervicis Anas, & garrulus Anser,
 Tardâ mole movent ; gressu Gallina modesto
 Progreditur, pullis comitata loquacibus altum
 Fert caput, & collum Gallus cristasque comantes
 Erit, assurgens motis mihi lætior alis.

Sed primos opere in tanto sibi Pavus honores
 Postulat ; en pictas ut in orbem gemmeus alas
 Circinat, & caudæ longo quasi syrmate verreas
 Atria, Gallinas inter Gallumque minorem,
 Atque humiles inter Capos, Anatumq; cohortem
 Fluctivagam, cunctis mirantibus, altior unus
 Ingreditur ; fastuque tumens cristâque superbus
 Jactat adoratx diademata regia frontis.

Huic laudum cupido mage quam dapis, Hordea
 tantum

Vel Miliū dabis, aut Vicias, aut vile Cuminū :
 Odit enim campos avido pede nobilis ales
 Scalpere, & indigno victum sibi querere furto.
 Cætera nil cures, quid enim tibi proderit xdes
 Poncre, vel matri certos affingere nidos :

Hospita Pavonem ramis frondentibus arbor
Excipit, atque alios avis ambitiosa penates
Non habitat, magnas veteri quam robore Quercus
Aut Platanos, Tiliaeve; quibus secura pericli
Somniferas ducat frondis sub tegmine noctes.
Ipsa autem, nullis hominum cogentibus, ultro
Incubat, & sylvis abscondit semina nidos:
Non Vulpes, non furtar virum formidat, in unum
Suspicio cadit heu! Satis inculpata maritum.
Illa dies noctesque suis studiosior ovis
Insidet, ac mediis apparet rarior agris,
Et modicam cererem properataq; pabula raptim
Carpit, ut ad caros redeat, sua gaudia, natos.
Nequicquam rutilis fese fert obvius alis,
Nequicquam rotat in varios revoluble gyros
Corpus, & alarum Pavus blanditur amico
Verbere, nil plumbasti fastu, Iestique rotatus
Proficit Hlecebris; non expugnabile peccus
Conjugis haud alio quam prolis amore tenetur.
Quas procus indignans curas, viduosque maritus
Impatiens sic ire dies, flagrat excitus una
Jam rabie; jam tota graves concedit in iras
Flamma sinu nutrita: tamen non vindice pennâ
Audet in oblitam chalami consurgere Pavam,

Obstat enim pia fêmei reverentia sexus :
Ignibus ova suis inimica requirit , & atro-
Funere semianimes , & vix-dum munere vitæ
Donatos perimit fœtus ; natisque reclusam
Ostendens lucem , lucis pater impius usum
Exigit ; effræno tantum est in amore furoris.
Id metuens dulces fruticosis fêmea partus
Abscondit latebris , & longa ambage viarum ,
Circitu longo , nemorum per inhospita veros
Dissimulat calles ; oculosque per omnia circum
Erigit , observans ne Pavus & ipse vicissim
Occulta timidos speculetur ab arbore gressus.
Successu mox lœta suo , longique laboris
Impatiens , fracto cum primùm emersit ab ovo
Pars sobolis , secum paucos improvida mater
Adducit pullos , fratresque relinquit inquis
Carceribus clausos ; quos tu si forte per omnes
Quæfitos latebras , & adhuc à matre calentes
Repperis , haud dubita modicum supplere tepo-
rem ,
Fumosoque simo furnisque calentibus uti.
Et te neglectum , te villica junior , ovum
Ne pudeat tepidas intra foviſe papillas ;
Maternasque vices pulchræ conferre volueri ;
Cæfareo tepefacta finu sic ova fovebat

Livia, regales gaudens excludere pullos.

Quam dabis alma novam blando sub pectorē
prolem

Accipiet, numeroque parens lætabitur aucto.

Aspice maternam quām dulcīa gaudia mentem

Sollicitant; ut amat sibolis stipante catervā

Prodire, & totā plausum sibi quærere villā

Tum digressa domo per florea prata, per agros.

Dicit agens, & jam sero sub vespere mater

Componit tutos humili super arbore pullos,

Quō noctu vafra non possit subrepere Vulpes;

Debilibus si non valeant concendere pennis,

Ipsa parens oneri succedit & explicat alas;

Aitollitque humeris: ortā jam luce volantes

Desiliunt ramis, & turbā si quis ab omni

Hæret iners, etiamque tremens, etiam inscius alis.

Ausit an invalidis se credere, mater ab alto

Dejicit; & primos jubet exercere volatus.

Non furtim Gallina suos villatica pullos

Sic pariet, totā gloiens sed chorte dolebit,

Et querulo gemitu nidis ablata reposcet

Ova, quibus genitrix vitam transfundat, & artus.

Informes animet, blandoque calore resolvat.

Non tamen has nullo discrimine mater in artus.

Eligitur; suspecta tibi sit junior ætas:

Ut primo varium & mutabile semper in ævo
Ingenium est, longam Gallina novella quietem
Odit, & assiduos nescit tolerare labores.
Quæ placida & solers, usque exercita longo est
Accipitur veterana; novem, vel plura parenti
Subjicies, si plura sinu complectitur, ova.
Si quid te miseret glocitantum, merge salubri
Flumine, maternos vanis cum quæstibus ignes
Fluminis excuties ope frigidioris; inani
Nec desiderio sobolis. patiere dolentes
Ovorum partu matres cessare diurno.
Per nares quoque pluma joco trajecta probroso
Gallinas inhibet querulas; cupidamque cubandis
Divertunt aliò dolor aut injuria mentem.
Si quod erit decimo tibi sole vetustius ovum
Aut viduâ de matre satum procul abjice; proliis
Nec tibi spem faciat, Galli sine semine natum,
Vel quod aquis mersum graviore supernatat undâ.
Hæc autem gelido non aggrediere decembri;
Friget enim positoque juyes licet igne parentem;
Hyberno tamen intereunt à frigore pulli.
Sed neque venturæ soboli felicior æstas:
Nam tonitru molles, operum primordia, fibras
Confundit, magno quatiens aviaria metu;

Si nullus, ventis contra pugnantibus, atro-
Intonuit cælo fragor; at non parcet iniqui
Stella proterva Canis. Naturā imitare magistram;
Et cum vere novo volucrum genus omne per altas
Tecta laremque parat sylvas, luctoque cubili
Inexit molli junctas cum vellere plumas;
Tu procul à strepitu nidos compone recenti
Substratos palea: largus jace pabula circum
Oblitasque sui matres hortare paratis
Ut vitam dapibus tueantur, & otia longo
Immiscere velint operi, nidisque relictis
Incolunem pallis animam fervare fovendis.

Ova parens pedibus rostroque invertit acuto;
Ut partes fundat sese calor æquus in omnes:
Ni faciat tu sæpe rubro signata colore
Versabis memor ova: tuos cave villica natos
Tale ministerium, & tenues sibi sumere curas.
Incautis puer imprudens, avidusque sciendi
Omnia contrectat manibus, matrique cubant
Deformis vetulæ magis ossea dextra placebit
Candida quam pueri manus: hinc Gallina furenti
Torva tuens oculo primùm, tum voce minaci
Territat; & si quis nidis accesserit, ipsos
Afflit in vultus iratior, oraque rostro.

Figit, & ungue manus notat implacata cruentas,
 Dum moror & nimio per singula versor amore,
 Vitalem interea senserunt ova calorem :
 Solvitur, & spatiis ab inanibus humor in auras
 Avolat, inque dies magis ac magis insita rerum
 Semina concrescunt formas habitura morando:
 Ac primum varios genitabile germe in arcus
 Dividitur, vivumque rudi molimine fœtum
 Ædificat: geminas albo jam turgida succo
 Bulla duplex oculorum acies meditatur; utrumq;
 Jam cerebrum emergit, mox unde medullula,
 tractu
 Continuo, totos sese diffundet in artus.
 Sanguinei jam rubra micant primordia cordis;
 Adjacet hinc illinc compages ossea quondam,
 Nunc moles informis, iners, similisque carinæ
 Quam trabibus manus artificis contexit acernis.

Nil appetet adhuc volucris; mox omnia soles
 Post quatuor manifesta; pedes & mollia crura
 Profiliunt, humerisque duplex adnascitur ala:
 Protrumpunt oculi, caro contegit ossa, caputque
 Prodigiale tumet: cerebrum calvaria mollis
 Induit, & longo facies producitur ore:
 Jam rubet, & luteis differt arteria venis;
 Jam rami truncō plures oriuntur ab uno,

Et

Et toti faciunt vitæ commercia molli.

Ordine tum duplice costas natura carinæ
 Adjicit, & ne quid spatio claudatur iniquo,
 Tegminibus nullis opera imperfecta coarctat:
 Corda micant adaperta, suos hinc pulmo recludit
 Folliculos; hinc cola jecur, dapibusq; coquendis
 Ardet inextinctis mediâ focus ignibus alvo:
 Nam croceum Pullus molli babit ore vitellum;
 Hinc alitur, rupto donec se carcere solvat.

Longa cibum pleno defæcant ilia tortu
 Primaque lacteolum trudunt in vascula succum,
 Unde novos iterum vitæ purgatur in usus.

Hæc ubi jam confectæ suis accommoda membris
 Pellis adest; stomacho cordis numerosa supelleæ
 Contegitur; cæco velans abdomine venter
 Intestina capit: teneram dum pluma volucrem:
 Vestierit, gelidis nondum committitur auris;
 Sed jacet in ventrem medioque liquamine Pullus
 Innatat; huic caput & truncus flectuntur in
     atcum,
 Atque fatiscentes pendent cum cruribus alæ;
 Claustraque jam rostro rupturus iniqua putamen
 Agreditur; fractoque emergit lætus ab ovo:
 Miratur lucem insolitam, linguaque solutâ
 Pipilat, & tencram cognoscit voce parenzem,

Inque sinus refugit tepidos, & pabula gustat
Mollia, vel matris rostro confracta molari.

Ah! ne se nimiis ingurgitet helluo granis:
Indigestus obest stomacho cibus; hinc mala morbi
Semina; præcipitesque obitus: age Villica molli
Sæpe manu pressans tenta num plenior esu
Ingluvies: fratrum semotus ab agmine, cribro
Supponatur edax, nimias dum concoquat escas
Et per longa gulam frænet jejunia Pullus.

Vimineis ipsam clathris include parentem,
Si procul errat agris, pullosque fatigat eundo:
Non seret impatiens ardo Gallina teneri
Carcere, ludit enim circum gremioque foveatus
Progenies, humerosque super lasciva juventus.
Affilit, & rostro maternas vellicat alas;
Bellaque si quæ vigent, fratrum certamine gaudet
Mater, & auxiliij jam tuni præsaga futuri,
Læta videt quantis animis, & qualibus olim
Viribus incessent Aquilam Milvosque rapaces
Regnandam accipient volucrum si quando cohortem.

At postquam solidæ stabunt jam robore vires
Libera vicinis mater patiabitur agris:
Hinc illinc Pulli glomerantur; at illa recurvo
Ungue dapes rimata, solum dum scalpit, in omnes

tert animum casus ; & ubi circumvolat acer
Infidias Pullis meditatus ab æthere Milvus ;
Non turpi dat terga fugæ Gallina , sed altis
Assurgens animis , vocat agmina cara sororum ;
Demissisq; ad humum pennis (quo tegmine Pulli
Securi lateant) horrentibus hispida plumis
Colla caputque ferox levat in sublime , duellum
Nec refugit , sed voce minax interrita lento
Provocat , & diris abigit clangoribus hostem .
Improvisa novo redeant si frigora vere ,
Villica flexibili calathos è vimine textos
Mollibus insternat plumis , queis sedula mater
Progeniem soveat pennis amplexa rigentem .
At non ulla magis teneræ metuenda volucrī
Pestis crit , quām si fauces pituita rigentes
Obsidet , & linguam crustà vestivit inertī .
Rumpe moras Pullū manibus cape ; molliter ægrū
Os aperi , facilemque sequi radicītus aude
Pelliculam summā tractim divellere linguā .
Mox ubi jam teneros nutrit Pullaster amores ,
Bellaque discordes surgunt in mutua fratres ,
Jurgia componens ferro se villicus armet ;
Spemque maritalis thalami blandumque parentis
Nomen & officium tollat , menseisque saginet

Post aliquot grandem mutato nomine Capum :
Hunc arctis clausum spatiis , & luce carentem
Molle super fœnum statues , dilutaque lymphis
Hordea prosubigens teretes formabis in offas ;
Et largâ dabis usque manu , dum mole laboret
Ipse suâ , dorsum pingui distentus opimo :

Si qua sūx capiunt Gallinam tædia prolis ;
Jam neque demissis riget amplius horrida pennis ;
Nec sobolem crebris singultibus anxia mater
Compellat glociens , neque circumducere gaudet ;
Semimarem teneris altorem suffice pullis ;
Atque novas artes & non sua munia Capum
Ut doceas , orbæque inspries prolis amorem ,
Urticas adhibe , & plumis sub ventre revulsis
Punge cutem ; tacitâ impatiens prurigine Capus
Admittet molli tectum lanugine pullum ,
Qui tepidos de more sinus , & amica sub alis
Tecta petit , plumisque fricat nascentibus alvum .
Pruritum stimulosque levi imitescere tactu
Sentit ; & ut blandum utilitas inducit amorem ;
Capus adoptivos (facti quæ gratia) natos
Diligit , & magnâ comitantum astante catervâ
Ingreditur gaudens animis , ad pascua Pullos
Ducit agens ; & qui dominari matribus ipsis
Debuerat ,

Debuerat vir. & custos, uxoria spado
 Plumens officia, & maternas excolit artes :
 Mollier & voceni glaciens effeminat ipsam ;
 Nec pudet immemorem generis, ridente Colono,
 Galle tuam matres inter deducere prolem.

Anser Anasque suos quamvis excludere pullos
 Optarint, tales neutri committite curas :
 Languet enim genus hoc avium, nisi corpora lym-
 phis
 Abluerint; at ubi pigras adiere paludes,
 Vitalem reduces inimico rore calorem
 Extingunt, neque jam Pullus, sed pestifex oris
 Exit oder, toras latè qui polluit ædes.

Incubat & nutrit Anates Gallina tenelloz
 Pascit agris, donec turmæ piscina vagant
 Obvia nativos fluviorum invitet amores :
 Protinus & gressu præcepit humilique volatu
 Inspectas, sua regna, petat gressus plumeus undas.
 Amens & passis Gallina exterrita pennis
 Clamat, & alternas volat irrequieta per oras ;
 Prodigia quin etiam vitæ se prona per undas
 Mittit, & audaces revocans ad littora pullos,
 Monstrat quâ faciliter possint emergere ripâ :
 Nil minus interea perguant colludere lymphis
 Et mergi, & fluidos humeris infundere rotas,

Remigioque pedum, & rostro versare procaci
 Flumina, & exig^uis caput objectare procellis.
 Diversum stupefacta genus tum denique nescit,
 Et tacitum sub corde premens Gallina dolorem
 Ad proprias ultro redit incomitata volucres.

Illa licet socium jam non agat amplius agmen,
 Gramineis tamen usque cibos Anaticulus arvis
 Rimatur, catus & tristes prævertere casus;
 Garrulitatis enim sibi conscius ipse, lapillum
 Mordicus ore tenet, quoties sublime volantes
 Prædæ Aquilas inhiare videt; tacitusque salutem
 Amne petit, quo dum fluctu suspensus oberrat,
 Per resonas læto clamore tumultuat undas:
 Jamque Aquilâ veniente, caput demittit in
 amnem,
 Et procul extat aquis, hostem frustratus ab alto
 Delapsum, & madidis revolantem tardius alis.
 Mutuus amnicolas constanti fœdere pullos
 Jungit amor; simul herbosis pascuntur in agris;
 Turmatimque lacus & dulcia balnea querunt.
 Non ea pullastros pax & concordia Gallos
 Colligat, æternis animos ignescere rixis,
 Æternis acui videoas assultibus iras:
 Dein ubi rivales inter majora moventur
 Pro gregis imperio, dulci pro conju^{ge} bella;

Nec dominum nec habere parem cristata volucris
 Jam patitur; fixumque manet vel sanguine regnum
 Quærere, vel claro miseram dare funere vitam;
 Non tacitas nemorum latebras, secretaque bello
 Quærunt arva: palam mediâ proceditur aulâ,
 Urget ubi stimulatque animos præsentia matrum.
 Colla jubis hirsuta rigent, palearia mento
 Dira rubent, flagrant oculi, furor iraque gressus
 Præcipitant; pugnæ præludia nulla, sed ambo
 Partibus adversis facto simul impete duris
 Pectora pectoribus quatunt, exertaque rostris
 Rostra petunt, strictosque repulsant unguibus
 unguies:
 Avulsæ volitant plumæ, crux irrigat artus;
 Necdum odiis, iræque datum satis, horrida nec-
 dum
 Bella cadunt, domitum viator dum straverit hos-
 tem,
 Ductaque pulset ovans plaudentibus ilia pennis,
 Et sublime caput circumferat, atque triumphis
 Occinat ipse suis. Fatalibus eripe viatum
 Dissidiis, & humili suspiria longa trahentem
 Dede neci, luctantem animam mucrone resolvens.
 Fortior & fuso peperit qui sanguine regnum,
 Imperet, & matres tueatur ametque maritus.
 Olli grande decus majestatemque verendam.

Conciliant & qui fronti supereminet altæ
 Fastigatus apex, & quæ per colla pet armos.
 Aurea splendescit latè juba, quæque rubenti
 Barba jacet mento, calcaria quæ simul armant
 Exornantque pedes, & non dejecta, sed altum.
 In caput, inque humeros erecta volumina caudæ.

Hoc habitu matres supra qui vertice toto
 Eminet, & lignas habet alite principe vites
 Agmen agat: Gallina duci comes ibit eunti,
 Servitiumque feret, nec defensore marito
 Audacem metuet Milvum, Vulpemque dolosam
 Ipse adeo libycis Leo formidatus in agris
 Horret ad aspectum Galli; nec fistere contra
 Aucti, ubi sævas se martius ales in iras
 Et plausu laterum cantuque hortatur acuto;
 Nil sibi sed pavidæ volucrum timet omnia turbæ,
 Et vigiles, dubius si quis fragor impulit aures,
 Arduus assurgens oculos fert: omnia circum.
 Et jubet auxilio tutas consistere matres:

Ille suas etiam curas impendit alendis
 Conjugibus, pedibusque solum rimatus aduncis;
 Abstinet ipse tibo, vir & pater optimus, & quas
 Omnia tentanti labor improbus extudit escas
 Partitur matres inter pullosque sequaces.

Majores habitu Galli , quibus indica nomen
 Fecit humus , potuere novum dediscere mundum
 Non patrios mores & libertatis amorem ;
 Nam dominos odere duces , odere tyrannos ;
 Et si forte jocos agitans in valle reduxit
 Alituum custos , insignia regia , chartam
 Alliget ad Galli collum ; plebs excita circum
 Infremit , intentatque minas , ac torva tuetur.
 Tum super assiliens humeros , & candida mordax
 Colla petit , donec rostro quis vindice fastus
 Auferat , & raptis per mutua vulnera clarus
 Exuvias , alto circumferat ore papyrum.

Indicat barbaricos quoque mores duraque ges-
 tans
 Corda , sui nec amore viri Gallinae , nec ullis
 Tangitur illecebris ; cupidus licet ille placendi
 Mollia vere novo tondentem gramina sponsam
 Circumeat plumis visus sibi pulchrior hirtis ,
 Illa solo fixos oculos tenet usque , maritum
 Nil cutans , etiam tensas cum portigit alas
 Coactoque tumens collo fastuque superbus
 Purpurat ingluviem , pendente proboscide rostrum
 Contegit , & partes tumidus se versat in omnes ,
 Dein ululans longis singultibus aera rumpit .

Pava suum contra sic diligit anxia Pavum .

Conjuge defuncto moriatur ut ipsa , tuosque
 Phædra , tuos Sappho graiis soror addita musis ;
 Atque tuos æquet Dido vel vincat amores.
 Præcludens animam laqueo miserabile Phædra
 Pendet onus , Sappho æoliis immarginatur undis ;
 Conscendit moritura rogos , abrumpere vitam
 Nec potuit , cæso tristis nisi pectori Dido
 Jam properanti animæ recluderet ense meatus.
 Amisso thalami socio peritura nec ignes
 Paya sibi , nec quærit aquas , gladiosque cruentos ;
 Omnia supplet amor flammis violentior , ipso
 Durior & ferro , salmis & amarior undis ;
 Ignibus urit amor , vel acuto corda dolore
 Dissecat aut lacrymis animam suffocat acerbis .
 Non ita lugubres amisso compare Cygni
 Femina dat fletus , canit exequalia primùm
 Justa viro , tum per ripas moritura silentes
 Errat , & ipsa sui cantatrix funeris , horam
 Provocat extremam ; festivo carmine fluctus
 Attestata , coines quam gaudeat ire marito.
 Chortales inter volucres ne querite Cygnum ,
 Ettoreas habitat ripas , loca sola , suisque
 Se modulis ipsum recreat , tenuique beatam
 Riscatu tolerat circum vaga flumina vitam.

Mxandri tacito sed gaudeat ille recessu,
 Et liquidis tenuerum modulis soletur amorem;
 Tu mensas ornare cibis non cantibus aures
 Pascere sollicitus, Capis instabis alendis;
 Aequoreus non deerit Anas, nec garrulus Anser
 Quem largo sale continges; plumamque revulsam
 Servabis thalamo, cui mollius ossa reponas:
 Et nobis dabit ille suas scriptoribus alas
 Quies heu! s̄æpe pigrā non altius alite vates
 Surgit humo, cantuque novus strepit Anser
 inepto.

Culta vagetur Anas per rura, sed Anser alatus
 Præfecto custode; fatos nam morsibus agtos
 Demolitur edax & adurit stercore prata;
 Atque oblitus solidis Anserculus herbis.
 Abrumpit miserè collum, moriensque voraci
 Gramen in ore tenet nondum tellure revulsum.

Adsit & aurato Pavus spectandus amictu;
 Excubias agat ille vigil suprema domorum
 Culmina nocte tenens, det pennas sponte fluentes
 Ornandis regum domibus, templisque deorum,
 Coniferisque ducum galeis, det & aurea flabra
 Quicis molles animant Zephyros æstate puellæ:
 Romulidumque fames licet ambitiosa decoras
 Quæsierit volucres epulis, tu pone superbas

Fræna gulæ; neque enim propter convivia Pavus
 Nascitur, at blando recreet qui lumina visu.
 Gallinas alat in primis, & Villica laudem
 Hinc & speret opes, lautisque opsonia mensis
 Pabula spargat humi, primùm cum manè cubili
 Desiliere, priusquam diffundantur in agros:
 Dein ubi clamoras revocat spes certa ciborum,
 Hesperiumque cadens jam sol declinat in æquor.
 Hordea vel Miliū dentur, furfurque farinā
 Excretus modicè, nam si nil farris habebit
 Rejice, nec placeant ficu, mollissima, pressæ
 Tax oleæ, contrita gravi vinacea prælo,
 Quæ aiunt saturas dapibus sterilescere matrem:
 Proderit ad partus Cythisum: vel semina gratae
 Cannabis, aut Mori dulces apponere bacca,
 Quæ si defuerint, viles studiosa minutim
 Villica Laetus truncet, Caulesque visentes,
 Aligeramque vocet moto clamore cohortem:
 Plumeus expansis exercitus affluet alis;
 Ac veluti si quando fores tenuere potentum
 Præcipites in opum turmæ; sperataque prodit
 Sportula plena cibis, ingens fit murmur; & una
 Circumstant omnes, cubitisque prementibus
 adiungit.
 Et postea mixto vocum clamore fatigant,

Sic ubi vel cicerem vel oluscula truncata resertis
 Villica fert calathis, circum genus omne vo-
 lantum
 Irruit, ardente licet ut plura juventus
 Insiliunt gressio pulli: dextramque morantem
 Sollicitant, plenis dum pabula larga canistris
 Expediat; querulis avium nec vocibus aët
 Sed legulo pulsata sonet nunc area rostro.

Villica spectat aves gaadens, numerumque
 recenset;
 In primis Anatum sparsæ timet illa cohorti:
 Nam cadit interdum planoque Anaticula dorso
 Incumbens resupina, pedes collumque per artas
 Ne quicquam movet exagitans, infletere sursum
 Corpus & ad terram versis insistere plantis
 Non valet, immotiturque loco, nisi forte ja-
 centem
 Erigat, & socios det Villica jungere pullos.

Porticus æstivos defendat frondea soles,
 Et pluvio chortale pecus tueatur ab imbre;
 Hic cineres affundet, quibus se laxa volutet
 Pulvereo Gallina solo; sit & obvia lympha,
 Quam non prona vadis, sed tenso ad sydera collo
 Haustibus absorbet repetitis: alveus unda
 Plenus erit, brevibusque cavis immissa hibentum
 Hinc illinc capita accipiet, ne desuper alvi

Proluvie conspurget aquas Gallina nitentes.

Ipsa autem calidis aviaria proxima furnis
 Transmissum admittant ignem fumosque salubres;
 Sed domini nitidis procul absint ædibus, imam,
 Nec subeant Pulli, nudâ nisi pelle culinam,
 Membraque porcino vestiti pingua lardo:
 Pullus enim mundosque simo Gallina penates
 Inquinat, & famulas lucis prænuntius ales
 Manè vocans ad pensa manus, soleisque canora
 Voce citans abigit somnos, & blanda dierum
 Otia turbat Anas; ori nec temperat Anser
 Usque laceffitas rumpens clangoribus aures.

Quare age & angustos hnmili sub fornice nidos.
 Alitibus compone tui prope testa coloni;
 Gaudet enim vigili Gallo, qui manè penates
 Excitet, & cantu somnos abrumpat acuto.
 Tutius est crassis excisa cubilia inuris
 Fingete quām nudo fixis in pariete clavis,
 Vimineos avium thalamo suspendere qualos.
 Roboreum cellis tignum præpone cavatis
 Ne præceps nidis avis involvet ovaque duris
 Affiliens frangat pedibus; nam bina relinques
 Matribus in sobolis spem parturientibus ova
 Putria sint licet aut gypso conficta tenaci.

Sedibus in mediis crates suspende, dolatis
 In quadrum baculis; ne quos sopor altus habebit
 Dubrica decipiatur titubantes pertica Pullos.
 Ut thalamos iterum, si qui labuntur, in altos
 Consurgant, muro proclivis adhæreat affer
 Formatis asper gradibus: pat scandula matres
 Adjuver è pastu reduces, ut ad alma quietis
 Munera succedant domibus. Sed nocte sub ipsa
 Applicitas remove scalas; ne vafra subintrer,
 Et vertat placidos Vulpecula funere somnos;
 Omnia tentat enim fera pessima, sanguine siccans
 Ut satiet fauces, & gallinaria, tristi
 Cæde furens, miserè funestet imagine cladis.
 Tu Vulpi quoque nocte dolos; nisi retia proficiat
 Infandum proscibe caput, raptisque juventus
 Venandi studio properet collecta sub armis,
 Oecisamque feram lato clamore reportans
 Infestos reseret dentes, faucesque recenti
 Cæde rubras pagos circum vicinaque monstrans
 Compita, matronis ultro donantibus, ova
 Colligat, & meritos paret in convivia pullos.
 Hæc ego Masseraco meditabar rure, quietâ
 Tarnis ubi, ripis jam decrescentibus, undâ
 Lambere gaudet agros, & demiratus ab alto

Gurgite nascentem villam , cōpōsque jacentes ;
Hæret iners , nequitque moras ; & prædia circum
Lentis errat aquis , studiosus & ipse locorum
Et placidi , quo nos quoque vix avellimur , off.
Amnis ubi flexis redit in se pigrior undis ,
Mollia prata jacent ; adverso littore rupes
Prominet in scenæ faciem , quam plurima vestit
Arbor : aquæ dives mediâ de rupe sub auras
Fons oritur , quem dura parens eaixa rigentes
Præcipitem jacit in scopulos : dolet ille beatos
Mafferaci non posse locos decurrere Iymphis ;
Vicinumque petens magno cum murmure Tarning
Indecores queritur volvi sine nomine flatus .
Ad strepitum labentis aquæ cum fæpe solerem
Gramincis recubare thoris , & amœna volvulum
Pennatos errare greges per prata viderem ,
Novi quām faciles veniant in carmina musæ ,
Has ubi tranquillus querulâ procul urbe recessus
Invitat ; pariterque placent & dulcia rura ,
Hospitis & facies jucundo blandior ager .

L. M. Dumesnil d.

L. F. L. J.

PRAEDII RUSTICI

LIBER X.

QUæ juvet, & lætas faciat quæ cura Colum-
bas,

Quos præbere cibos, quæ præstet ponere testa,
Quæ studia & mores, quæ sit clementia gentis
Lamonide! tua jussa, canam. Dum tenuia conor,
Tu regni interea curas & pondera rerum
Indeſellus obis; tu ſufficis omnibus unus,
Viſus & imperium majestatisque verendam
Atque animi magnos hauiſſe à principe ſensus.
Tantus ad agrestes nugas deſcende, tuique
Viſe diu ſimilis; votorum hæc ſumma meorum:
Cærera Rex æqui justissimus arbiter ultro
Sufficiet; meritisque datos æquabit honores.

Principiò ſedes, ſtatioque paranda Columbi,
Urbe domoque procul: volucrum ne dulcia turbet

Otia vicinus fragor ; aut in septa domorum
 Furtivo insinuans lese lapsu exiguus Mus
 Nidorum populetur opes ; pastuque reversa
 Incassum vacuis mater superincubet ovis.

Præterea sylvas , fluviosque odere propinquos
 Idaliæ volucres : aspectum sylva patentem
 Eripit , aut ramis prædo defensu's inquis
 Subsidet Accipiter , cæloque frementibus Euris
 Importuna cinct concusæ murmura frondes.

Nec minus undarum nocet illætabile murmur
 Ipsa etiam fluvii vicinia sæpe Columbas
 Temperie propioris aquæ , studioque lavandi
 Invitat dorso puras infundere lymphas :
 Unde suum repetens mater post balnea nidum ,
 Incubat ; atque finus madefacta , tepentibus ovis
 Vitalem tollit , quem foverat ante , calorem.

Quà molli sensim tuinet altior aggere tellus ;
 Unde patet latè liber prospectus in altam
 Planitem , modò sit ventis impervia sedes ,
 Seu Baccho vestitus ager , seu consitus herbâ :
 Illic pone larem , locus optimus ille Columbæ.
 Marmoreis domus assurgat suffulta columnis
 Siñ alios rarum marmor servetur in usus ;
 Impensæ parcus , communibus utere faxis ,

Undique circundans murum modò lubrica fallat
Lamina nitentes te&ta ad sublimia Mures.

Ipsa autem spatiis domus haud claudatur ini-
quis.

Angustos odit volucris cytheræa penates.

Lux nimia invalidos pullorum lœdit ocellos :
Sufficiuntque duæ , justo tamen ore , fenestræ.
Ad medium conversa diem minor altera solem
Excipit hybernum , medio patet altera testo.
Neve subire domos Milvus queat , utraque clas-
thro

Munitur , cibrum forulis imitante rotundis.

Multi adeo muros lapidum cinxere coronâ ;
Quia piger hyberno recreari sole Columbus
Possit , & ex leges aptare ex ordine plumas.

Præterea muris niveam superilline calcem :
Qualis enim uitidis vulgo color infidet alis ;
Talem pura suis ales lætatur inesse
Mænibus ; hospitium seu candida mœnia mons-
tent ;

Seu magis a'liciat carentis gratia tecti.
Attamen & curas , primumque impende laborem,
Interiora domûs , nidosque parare decentes.
Quot sibi nidorum formas noyus extudit usus

Quis numeret ! lento textos de vimine clavis
Suspendunt alii calathos ; fabilia multi
Ligna adhibent , truncis etiam , saxove cavato
Sæpe columbinos alii fodere penates.
Quæ tu cuncta procul non sana cubilia prudens
Rejice ; nam turpes dant frigida saxa podagras
Lignaque vermiculos molli importuna Columbo
Monstra fovent. Quod tu pessis genus omne ca-
vebis ,

Si reretes siccо singas ex imbrice nidos.
Nam furnis argilla diu durata , calores
Æstivos , arcetque eadem penetrabile frigus ,
Nec lento lapidum in morem sudore madescit.

Stabit ubi perfecta domus , penetralibus hospes
Succedat , qui spe curas non fallat inani.
Namque Columbarum duplex genus , altera major
Corpore , naturā clementior , alba colore :
Aligetos habet illa pedes , ocreataque tardè
Crura movet , plumis passim illa quicata retentis.
At non innocuus pulchræ decor ille volucri ,
Sive dapes , vel aquam sitiens de fonte requirat.
Namque imis gradiens verrit vestigia plumis.
Collectisque redux inundata cubilia fœdat
Sordibus , aut teneros inimico flumine pullos

Lædit : quodque magis miserebere , sedula mater
 Dum caro foveat ova sinu , propiusque tepenti
 Admovet , offensas si quis fragor impulit aures ,
 Sese præcipiti fert in sublime volatu
 Immemor , & geminos agit extra limina fœtus.
 Hæc ~~mat~~tuens , pedibus quas Jupiter addidit alas
 Tondere , & vanum poteris rescindere luxum.
 Huic non absimilem fert Cypria terra Columbam ,
 Quæ circum positis cristato vertice plumis
 Altior ingreditur , regumque insignia jactat .

Utraque fœturæ est habilis ; nam seu furit agris
 Syrius , aut hyemis redit inclemens , numquam
 Cura cadit sobolis : vix nido abierte gemelli ,
 Cum redit ovorum primus labor . Hanc ego
 cunctis

Anteferam , si parcat heri curisque , reique ;
 Et circum facili , gentis de more , rapinâ
 Vivat agris , dum larga satis dat pabula tellus .

Altera mole minor , nec tam fœcunda , domorum
 Alta petit , gaudetque locos habitare remotos .
 Non illi cicur ingenium , non candida vestis ,
 Sed cineri color affinis . Non ulla moratur
 Plumi pedes , non ullus apex in vertice surgit .
 Hæc , tristi dum terra gelu riget aspera , nullam

Pigra parens edit sobolem : at quo tempore campi
 Pabula sufficiunt , vicino quærit inemptas
 Rure dapes , parvisque parat convivia furtis

Plumipedem hanc dicunt , faxatilis ista vocatur
 Quod turres & saxa habitet. Si foedera secum
 Ambæ incant , iisdemque agitent sub mœnibus
 ævum;

Densior & patribus meliore simillima parte
 Mox tibi commisto surget de sanguine proles
 Quæ parcat victu , & fœtus cum mensibus æquer.

Ergo age , quas in spem statuis submittere
 gentis

Elige , & ut populis selecta colonia ponat
 Fundamenta novi ; captivam claude paratis
 Ædibus , & quamvis tristem ne carcere solvas
 Imprudens , donec primos oblita penates ,
 Et jussis habitet rectis , & amoribus expes .
 Audeat indulgere novis : tum libera toto
 Rure volet , portis uno post mense reclusis.
 Ne tamen à domibus cælo invitante recedat
 Longius , atque suas sub noctem nesciat ædes
 Oblitæ remeare viâ , mittatur in auras
 Cum fuerit subfuscæ dies , vel proximus Hesper.
 Excursus tunc namque breves proprioribus agris

Tentabit, neque se nigranti credere cælo
 Ausa, novis discet paulatim affuescere testis.
 Quas ne fortè domos mutatis transfuga signis
 Desereret Cyptius volucris, nova castra sequi-
 tus;

Moris erat veterum, foribus suspendere Murem
 Pennatum, cæsique caput deformè Juvenci;
 Nec non balsameos, storacisque incendere odo-
 res,

Otentare Lupi caput, immundosque rapacis
 Ardeolæ cineres medicatis spargere testis.

Confilio melior tu larga cibaria præbe,
 Afficiatque tuas saturum præsepe Columbas.

Dives terra sinu dum condita servat avaro
 Semina, maturæ necdum dant pabula messes,
 Nequicquam tunc ungue solui rostroque laces-
 sunt.

Pasce libens, vanumque pius miserere laborem,
 Et quacumque die bis measam appone vocatis,
 Primum ubi nona samem cæli collegerit hora;
 Atque illæ rauco plangentes gurture victimæ
 Sollicito poscent strepitu; tum pabula rursus
 Largâ mitte manu, cum sole cadente penates
 Et sobolem, cælo jam frigidiore, revisunt.

Ast ubi sol medius breviores fecerit umbras,
 Ne teatis succede intempestiva datus
 Prandia, nam thalamis, current ut corpora, sese
 Componunt iterum, & mediâ quasi nocte siletur.
 Si quæ forte dapes magis arrisere Columbo,
 Ut Viciae, & Miliū, & pallentis grana Cumini,
 Vere dabis, nam vere cibis melioribus altrix
 Mater eget, sobolesque : hyemi seryentur ha-
 bendæ

Communes vilesque dapes ; ut Avena, legumen,
 Et cribris excreta Ceres, glandesque minutæ.

Sunt qui non stabulis mediâ sed chorte Colubas
 Pascant : sive pecus placeat numerare, cubantis
 Seu nolint matris dulcem obturbare laborem.
 Si mos ille juvat, certam doceantur ad horam
 Urgentem tolerare famem : dum sibila mittas
 Expectata diu, clamosave cymbala pulses,
 Aut allisa manu repetito verbere saxa
 Dent sonitum, totamque vocent ad pabula gen-
 tem.

Paret, & auditio circumfluit undique signo,
 Quamque potest escam rapit impigra quæque
 volucris.

Dum reliquæ pasci satagunt, si videris unam
 Fastidire

Fastidire cibos tristemque insistere te&is ;

Sal appone , cibi primum sal reddit amorem.

Quod nisi & assiduus purgas fætentibus ædes
 Sordibus atque procul defuncta cadavera mittis.
 Incassum tua te&ta gemes deserta Columbis ;
 Namque placet mundæ volueri mundissima sedes.
 Sæpius ergo domos purga ; nec stercoris usum
 Sperne columbini , generosior inde Lyæus ,
 Lætior inde Ceres ; languentibus inde medentur
 Pastores ovibus : parcus tamen utere , Vitem
 Sive foves ; seu stercus humo cum semine condis:
 Urit enim Vites simus igneus , urit Aristas.

Quod supereft , Milvum inprimis aveſte ra-
 pacem ,
 Milvus enim , quo non prædo crudelior alter ,
 Nec quifallendi plures exerceat artes ,
 Moliri infidias populo non ceſſat inermi.
 Nunc medio ſeſe ſublinnis in aëre librat.
 Perniciem meditans , & idonea tempora captans :
 Nunc sub fronde latens , celsâ ſuper arbore ,
 prædam

Aspectat longè venientem : ſæpe per auras
 In variis volitat , q̄uasi nil malè cogitet , orbes
 Heu ! malè tunc volucris cælo ſe credidit audax ;

Tectave defessis remeavit pigrior alis.

Namque vafer solam ut vidiit per ianæ volantem
Insequitur; pedibusque apprensam eviscerat uncis,
Quin etiam si quando dies ad pascua totam
Latior invitet plebem, cæloque feratur.
Grex densus; medium ruit improvisus in agmen,
Attonitamque ferox fugat in contraria turbam.
Pars latet umbroso saltu; pars summa domorum
Tecta petit; multæ dumos subiere, nec ipsoſ
(Tantus amor vitæ, tantus timor hostis,)
apertos.

Defugere ſinus hominum. Tu criminis tanto
Offensus, cape ſaxa manu, cape ſpicula vindex;
Observansque ferum plumbo, vel ſige ſagittâ:
Armaque ſi defunt, geſtu, aut clamore minaci,
Inſensus terre, & diram procul ejice peſtem.

Nec minor annos ſtabulis avertere matres
Sollicitet te cura. Effoetæ namque Columbae
Ut latam alterius ſobolem videre, benignæ
Indolis immemores, infanos mente furores
Concipiunt, nidos populantur, & omnia vastant;
Quod multi ut caveant, ubi vidiit Cyprius ales
Quartam hyemem (nec enim eſt plus quatuor uti-
lis annos)

Dant & avos , proavosque neci , nec parcitur ulli ,
Totaque mutatis cum civibus oppida mutant .
Iasenum ne tu præceps imitere furorem ;
Parce , nec infantes una pro crimine multos
Dede neci : tanto minor est injuria damno .

Atque Columbarum pateat quò certior ætas .
Unum , dum teneros retinent cunabula pullos ,
Unguem adime , atque alium pariter rescinde quot-
annis .

Quæis quatuor cecidere ungues , seclude ; tuique
Non emptis dapibus faciant convivia verna .

Nunc age qui mores , quæ sit natura Columbis
Expediam , levium spectacula grandia rerum .
Nam solæ sylvis , hominum de more , relictis
Vitam agitant simul ; atque ut habent communia
cives

Oppida , sic illæ confortia tecta frequentant .
At nulli proceres , nulli placuere tyranni ,
Qui reliquum vulgus durâ sub lege tenerent .
Sed velut in primâ nascentis origine mundi ,
Cum scelerata trucem nondum discordia vultum
Extulerat , neque Mars rastros mutarat in enses ,
Nec scelus ediderat Styx horrida ; quisque pa-
ternos .

Exercens agros, nullo livore feraces
Alterius segetes, vicinaque rura videbat;
Et jus cuique suum, sua lex, erat æqua voluntas:
Non aliter, si parva licet componere magnis,
Concordes animis in eādem turre Columbæ
Innocuos sine lege dies sine criminē ducunt.
Omnibus una domus, quæ sola impervia rixis
Permanet, unus inest amor omnibus, una voluntas;
Quæque urbes, populosq; suis discordia flammis
Incendit, nunquam cīlibus otia bellis
Turbavit Cypriæ volucris, nec dulcia pacis
Vincula, plebis agens mentem in diversa, re-
solvit.
Nec modò pacatis penetralibus arma quiescunt,
Quin etiam studium tot convictoribus unum est;
Una omnes adēunt, redeuntque ad pascua: fontem
Si sitit una, petunt omnes: si tecta revisit,
Tecta placent. Tum si tristes pertæsa penates
Arva petit rursus, volucrum per inania nubes
Ponè subit, totoque volat densissima cælo,
Quà dux cumque viam monstrat. Si segnior una;
Vel tecti, vel prolis amans, comes ire recuset
Huic reliquæ nullâ nidos formidine credunt,
Non fraudem, non insidias, non furta timentes
Cum

Cum gravibus spicis flavos redimita capillos
 Diva potens frugum faciles quærentibus escas
 Suppeditat, lætæ campis tunc omnibus errant:
 Donec amor sobolis, vel noctis nuntius hesper
 Quaserit ire domum, dulcesque revisere natos.
 At cum terra riget glacialibus usta pruinis,
 Conclusæ varios tunc intra septa domorum
 Exercent ludos, tempusque, & tædia fallunt.
 Sævitium si forte suam, si frigus, & imbræ
 Intermittit hyems, cælumque serenat Apollo;
 Tunc avis aprico spatiari Cypria tecto,
 Ungue fricare caput, rostroque lacestere plumas
 Gaudet, & instabiles adverso sole colores
 Fingere. Nam rubris passim intermixta pyropis
 Nunc roseo credas gestare monilia collo
 Nunc carbuncleum videoas ardere nitorem,
 Moxque sinu glauco virides miscere smaragdos.

Sæpe etiam steriles, cælo invitante, vagantur
 Per campos, & humum vanis conatibus ungue
 Scalpentes, tardam Cererem, frugesque morantes
 Incepitant. Si quas alia de turre Columbas
 Blanditiis tum fortè suis in tecta sequaces
 Abduxere, novis instructa cubilia cedunt
 Hospitibus, vitamque sub iisdem degere totis

Invitare, secumque cibis communibus uti.

Quid sobolis referam curas, ubi sedula mater
 Undecimo matura die feliciter ova
 Edidit: alternis tum mas, tum femina curis
 Incubat, implumis rupto dum carcere pullus
 Exeat, & teneros lanugine vestiat artus.
 Mollius ut jaceant nati, sibi vellere plumas
 Instat amans pater: at falsos ut in ora sapores
 Inspuit, atque cibi primum inspiravit amorem,
 Nec mora nec requies, labor unus utriusque pa-
 renti

Largas ferre dapes, & edacem pascere prolem.
 Grandibus ut primūm, pennā non impare, pullis
 Aërias tentare vias, & quærere victimum
 Vis, ætasque finunt, nidis tum mater adultos
 Ejicit, invitatosque novæ concedere proli
 Testa jubet: tristes abeunt, & fœdere pacto
 Conjugii inter se subeunt sacra vincla, novisque
 Prima novæ genti ponunt fundamina nidis.

Incorrupta sui conservant fœderalecti;
 Et nunquam, nisi conjugium mors impia solvat,
 Quam nidi sociam semel admisere, relinquunt.
 Si superest, sponsæque videt vir tristia fata,
 Longa memor damni viduo suspiria nido

Tristis agit, lacrymis sponsam gemituque requi-
rens.

Post ubi connubii, mortisque excessit imago,

Innuptam tota querit de gente Columbam.

Atque ut certa sui det amoris signa, volantem

Affiduus sequitur: querulo tum gutture flamas

Explicat, & rostro petit oscula, datque vicissim.

Tum levibus duram, simulata percitus irâ,

Increpitat pennis, & amico verberat iactu.

Sæpe solum verrens alâ pendente rotatur;

Sæpe gemit, teneroque procus blanditur amore.

Quies tandem viæta illecebris si semina cedat.

Casta ineunt pariter stabili connubia pacto.

Talis erat tales aliâ sub imagine mores

Ingeniumque habuit cum cypria sceptra teneret,

Nam Cypro fama est quondam regnasse Colum-
bam,

Pristera nomen erat; primam cognoscere formam

Si juvat, atque omnes audire ab origine casus,

Accipite, & tristem mecum miserefcite sortem.

Formosæ sobolis mater formosior olim

Pristera spectabat placidos è littore fluctus:

Mite fretum, sudusque dies, navesque paratae

Invitant pelago terras mutare silenti:

Vicinumque solo metiri puppibus æquor.
 Jam decrescentes sylvas miratur & urbes
 Ire retro , subitâ cum tempestate minaces
 Insurgunt venti. Demittere cornua rector
 Imperat & tutos appellere remige portus ;
 Jussa sed impediunt ventusque potentior arte ,
 Femineusque dolor ; refugi maris æstus in altum
 Abripit , & socias agit in contraria naves.

Puppe vehebatur natis comitata duabus
 Pristera , quæ assatam post mille pericula pinum
 Excipit ignotis portus sine nomine terris.
 Ut Regina solum tetigit , vultuque sereno
 Spem simulans non nulla dedit solatia natis ,
 Ipsa oculos sensit propiore tumescere fletu :
 Ut secum gemat & lacrymis effundat habenas
 Sepositâ fractos sub Quercu projicit artus ,
 Multa movens animo quæs vento accesserit oras.
 Quæ sibi spes vitæ , sponso quis mœror amanti.
 In mediis fruticum tenebris tum fortè latebat
 Milvus inhumanâ latro feritate timendus.
 Vedit , & ex facie mentem cognovit iniquam ,
 Accessusque viri metuens fugit ipsa fugamque
 Accelerent tristes hortatur Pristera natas.
 Sed quid agant , pede nam melior jam proximus
 instat

Milvus, & in tantis superest spes nulla periclis.
 Sollicitant votis superos, vitâque pudorem
 Ut redimant, subitâ perimi vel morte precantur;
 Aut alio, si fas, in corpore ducere vitam,
 Alite mutari, pennisque revisere Cyprum.
 Non vanæ cecidere preces, non irrita vota;
 Protinus in plumas crines, velamina, vittas
 Ire vident, os in rostrum producitur, alis
 Candescunt humeri queis se per inania tollunt.

Milvus ut ereptam nova per miracula prædam
 Vedit inexpertis se ferre per aëra pennis;
 O! si Mercurius furum pater adjuvet, inquit;
 Humanisque suas humeris accommodet alas!
 Adfuit interpres divinæ, virgâque potenti
 Taeta superfusis dat membra nigrescere plumis:
 Quem manibus tentans divellere Milvus amictum
 Pro manibus pennes habet: cheu! clamitat amens
 Eheu quid volui misero mihi! plura parabat
 Dicere, sed verbo jam deficiente, recurvo
 Imperfecta lipit rostro, quâ territus ipse
 Voce fugit, prædamque iterum per inane volan-
 tem

Insequitur; nec quas rabidus conceperat iras
 Nunc cecidere, manet sub eodem nomine Milvus;

Sanguinis idem amor est ; eadem feritatis imago :
Nec volucrum satis est, hominum quoque san-
guine gaudet.

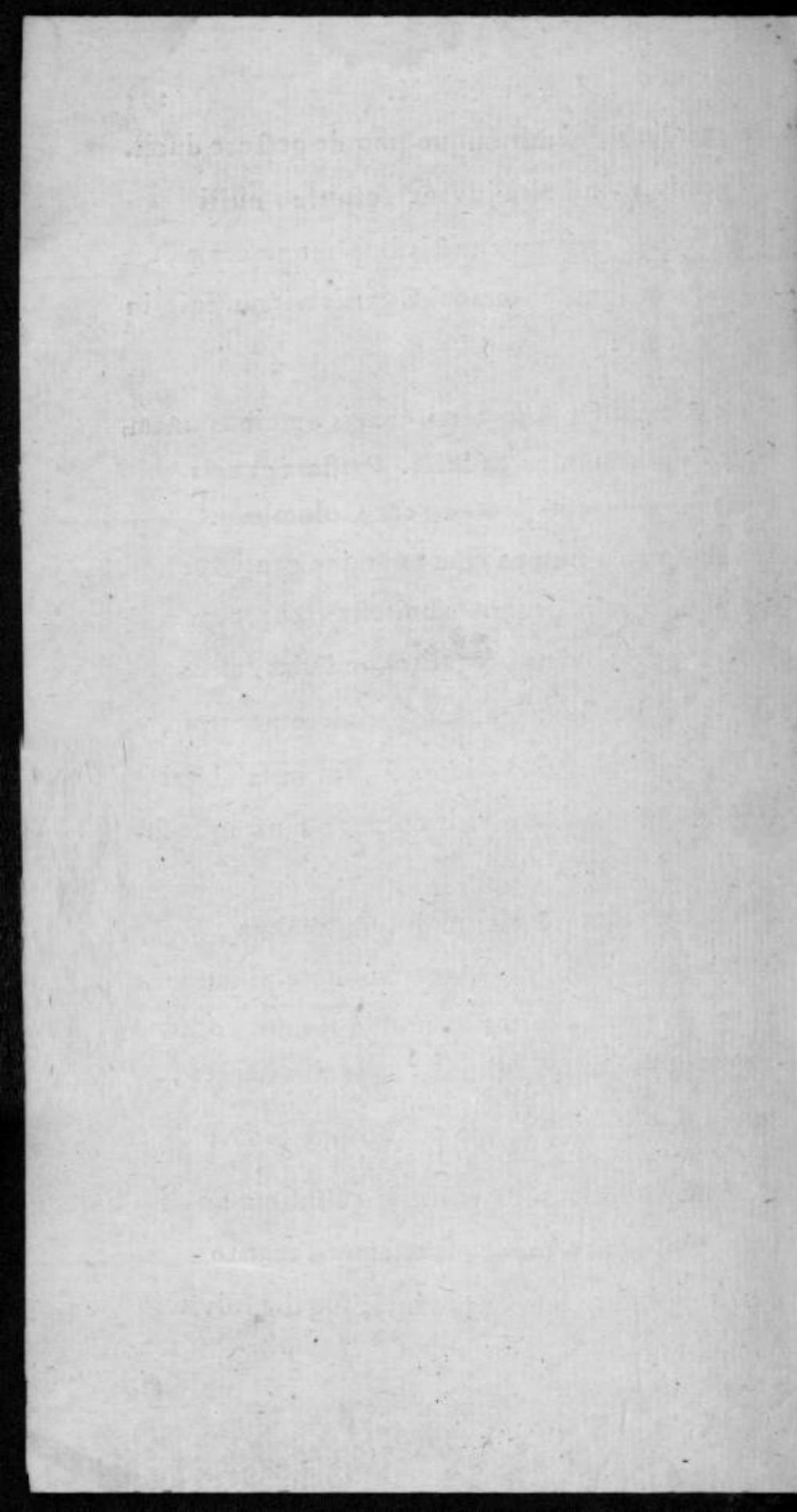
Interea cælo volat anxia Præstera , natas
Vestigans nequicquam oculis : jam tuta tenebant
Saxa , quibus vitam ducentes alta perosæ
Oppida , cellarī nomen fecere Columbo :
Ipsaque longinquas vento quæ mater in oras
Crediderat venisse , Cyprum cognovit , & ædes
Non procul esse suas meminit. Videt atria regis ,
Nec dubitat sponsi , quamvis ignota , penates
Intrare , & tangi manibus , nomenque , suosque
Dicere si possit casus. Pro voce quot artes.
Quot scit inire vias industria ; si quis obortis
Reginam absentem lacrymis gemituque requirat ;
Huc volat , & miris quærit se prodere signis.
Quà natos videt , hue plaudentibus advolat alis ,
Accipiunt pueri volucrem , & dum tristia matris
Tristes fata gemunt , gemitus incognita mater
Mitigat , & lusus eadem est , & causa doloris.
Sponsum autem in primis circumvolat ægra , ma-
rito
Affidet ; & volucri princeps , si pabula tantum
Offerat , aut manibus tractaverit , oscula caris .

Dat manibus , gemitumque iuso de pectore ducit.
Nil gemitus , nil alta juvant suspiria , nulli
Noscitur , & tacitum cunctis inspirat amorem ,
Quanquam ignota tamen Cypriis vitam egit iam
oris :

Nunc & amat Cyprum terris magis omnibus unam
Hinc Cypriæ nomen deducit. Pristea græcis
Dicta fuit , veteres latii dixere Columbam.
Ipsa dedit toti nomen cum sanguine genti ;
Signaque regalis generis manifesta , coronam
Vertice gestat ovans , regaliter ambulat , altos
Queis habitat luxu gaudet splendere penates ,
Et , quod femineum vitium est , formosa videti
Nunc quoque mutato vult corpore ; namque su-
perbam ,

Altius ire vides , & circumducere collum ,
Atque recompositas sub lege reponere plumas :
At nemus omne , sui casus non immemor , odit.
Servat adhuc mites animos , & pacis amantes ,
Et veterem non est oblita pudoris amorem ;
Nam neque concubitu volucris castissima novit
Indulgere vago ; nubit , sanctamque marito
Seruat sponsa fidem , nec vincla jugalia solvit.

INDEX RERUM

INDEX RERUM

LIBER PRIMUS.

Quomodo fundum emi ac reparari oporteat.

QUAE in emendo fundo consideranda sint. Prædiſ ſtus, Regionis ſalubritas, Aquarum bonitas, Fundi reditus, Viciaria, pag. 5. &c. Reparandum Prædiū negligentia prioris Domini in fructuofum. Ejiciendi lapides, Extirpanda mala ſemina, Renovanda prata, Reſtituenda arbores, Derivanda aqua, Paludes exſiccandæ, &c. pag. 10. &c. Ubi de Regio Alveo pag. 13. &c De Origine Fontium pag. 17. &c.

Quomodo & in quâ fundi parte fit ædificandum, pag. 19. &c.

Optima fundi partitio, ſeminum ac Plantarum oportunitatis locis conſerendarum diſtributio, p. 28. &c Sylvis parcendum, diuque de iis excidendis deliberaendum, ubi de prædio Collegii Tolofani S. J. pag. 31. &c. de Bavillæo rure p. 37. &c

LIBER II.

Servorum delectus eorumque Ministeria.

DE Aratore, ejusque animi indole & corporis habitu, pag. 41. Arandi tempus & modus, Baum cura, pag. 42.

De Pastore, ejusque moribus & industria & priſci uite ſt. oritur aignitate p. 43. &c.

De Oliatore, Vinitore &c. p. 49.

De Villico, ejusdemque domesticis & agrestibus curis p.

Z z

INDEX RERUM.

51. &c. de fortunata agricolarum vitâ. p. 58. &c.
De Villicâ, ejusque dotibus, officiis, rei domesticæ curâ, puerorum institutione, &c. p. 61. &c. ubi rusticanæ virginis describuntur nuptiæ. p. 70. &c.

LIBER TERTIUS.

Armenta majora.

- D E Equo, p. 74. de Bove, p. 75. &c. de Afino, p. 79
De Mulis. p. 81. De Pecorum morbis eorumque medicinâ. p. 82. &c. De Vaccarum curâ & casei conficiendi ratione. p. 90. &c.

LIBER QUARTUS.

Armenta minora.

- D E Ove, ejusque utilitate, moribus, pastuis, tonsurâ &c. p. 95. &c. De Ariete. p. 98. &c. De Vervece. p. 100. De Capris, & Hirco. p. 101. &c. p. 105. De Sue, ejusque fædis moribus variisque morbis. p. 106. &c. De Cane Venatico. p. 110. &c. De Cane Villatico. p. 112. &c. De Cane Pastorali. p. 115. &c. Canum mores & amor in dominos. p. 116. &c. Ubi de Brutorum animâ. p. 118. &c.

LIBER QUINTUS.

Arbores.

- O Liveta. p. 122. &c. Nemora. p. 127. &c. Arbores quæ maximè propter umbram aluntur. Ulmus, Tilia, Carpinus, Cupressus, Morus, Salix, Populus, Buxus, Abies, Fagus, &c. p. 132. &c. Arbores frugiferæ, earumque conserendarum ratio. p. 135. De insitione Arborum, p. 137. &c.

INDEX RERUM.

- Cultura, *Poni*, *Fici*, *Citri*, *Nucis*, *Amygdalæ*, *Persici*,
Armenie, *Cerasi*, *Pyri*, &c. p. 139. &c.
Arboris putandæ modus & tempus. p. 143. &c.
Arborum Morbi eorumque remedia, pag. 147. &c.
Ubi pluribus de plantarum nutritione.

LIBER SEXTUS.

Olius.

Horti situs, ejusque instituendi & irrigandi ratio, p. 162. &c. Variae oleris species & cultura, p. 166. &c. Quid in horto peragi oporteat sub Autumni finem, p. 169. &c. Quid Hyeme, p. 172. &c. Quid vere, p. 174. Inimica oleri animalia quâ arte avertenda, p. 177. &c. Peculiaris aliquot herbarum cultura, maximè *Peponis*, *Cucumis*, *Fragorum*, *Cinaræ* *ciceris* &c. p. 179. &c. Quantam ea agriculturæ pars utilitatem habeat & voluptatem, p. 183. &c.

LIBER SEPTIMUS.

Vites.

Quæ tellus, quæ regio Viti magis opportuna, p. 189. &c. Varia pro variis gentibus Vitis cultura, p. 192. &c. Eligendum vitis semen ejusque Optima Satio, p. 195. &c. Ars putandæ Vitis, p. 198. &c. Ejusdem fodiendæ tempus, p. 201. &c. Quomodo curanda Vitis donec uixæ maturuerint, p. 202. &c. Vindemia. p. 205. &c.

LIBER OCTAVUS.

Vinum.

De cellis vinariis, p. 211. &c. Varia pro vario solo, variisq; terræ plagis vina, p. 214. &c. Vinum

INDEX RERUM.

Apianum , p. 216. &c. Vina adulterata. p. 217. &c.
Vinum quam utile quam periculosum. Ubi de ebrietate , p. 218. &c. Optima vini confiendi ejusque conservandi ratio , pag. 223. &c.

LIBER NONUS.

Aves Cortales.

Pavo , p. 230. & 247. Gallinæ earumque incubitus. p. 233. &c. Pulli formatio. p. 236. &c. ejusdem exclusi cura. p. 238. &c. Capus. p. 239. &c. Anas , Anser , p. 241. &c. Gallus Gallinaceus. p. 242. &c. Gallus indicus , p. 245. Gallina indica. p. 245. Cygnus. p. 246. &c. Gallinatum, alia que quæ ad victimum & curam avium cortalium pertinent. p. 248. &c.

LIBER DECIMUS.

Columbæ.

Columbarum turres & nidi. p. 254. &c. Variæ Columbarum species. p. 256. &c. Columbarii instituendi ratio. p. 258. &c. Quis cibus Columbis apponendus. p. 259. &c. Quæ pro earum incolumitate cavenda & providenda. p. 260. &c. Columbæ Mores & ingenium. p. 263. &c. ejusdem Metamorphosis. p. 267. &c.

